

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Rahvamajanduse instituut

Ingvar Viin

**EESTI NOORTE MAKSUMENTALITEET RIIGI
MAKSUKULTUURI OSANA**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Viktor Trasberg

Tartu 2013

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “ “ 2013. a.

majandusteooria õppetooli juhataja professor Raul Eamets

(õppetooli juhataja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. MAKSUMENTALITEEDI MÕISTE AVAMINE.....	7
1.1. Maksumentaliteet ja sellega seotud mõistete defineerimine ja seostamine.....	7
1.2. Ühiskond ja haridussüsteem maksumentaliteedi mõjutajatena	11
1.3. Maksukultuuri tähtsus maksusüsteemi muutmisel	14
1.4. Hüpoteeside püstitamine	17
2. EESTI NOORTE MAKSUMENTALITEEDI EMPIIRILINE UURIMINE	20
2.1. Uurimismetoodika tutvustus.....	20
2.2. Üldkogumi ja valimi tutvustamine ja võrdlemine	23
2.3. Üksikküsimuste analüüs ja hüpoteeside testimine	25
2.4. Eesti noorte maksumentaliteedi sotsiaal-demograafilised erisused	30
2.5. Süvaintervjuude tulemused	33
2.6. Soovitused Eesti maksukultuuri arendamiseks	38
KOKKUVÕTE.....	41
VIIDATUD ALLIKAD	44
Lisa 1. The World Values Survey kultuurilised kaardid	47
Lisa 2. Maksude õpetamist noortele uuriv intervjuu	48
Lisa 3. Eesti noorte maksumentaliteedi kvantitatiivse uuringu ankeetküsimustik.....	52
Lisa 4. Eesti noorte maksumentaliteedi intervjuu suunavad küsimused ja läbiviimise plaan	56
Lisa 5. Eesti noorte maksumentaliteedi ankeetküsimustiku tulemused	57
Lisa 6. Ankeetküsimustiku sisuliste üksikküsimuste korrelatsioonimaatriks	64
Lisa 7. Ankeetküsimustiku sisuliste üksikküsimuste kirjeldavad arvkarakteristikud .	65
Lisa 8. Küsimusgruppide sisemise kooskõla uurimine Cronbachi α kaudu.....	66
Lisa 9. T-testi tulemused	68
Lisa 10. Dispersioonanalüüsi tulemused	69

Lisa 11. Levene'i testi tulemused	70
Lisa 12. Kruskal-Wallise testi tulemused	71
Lisa 13. Tukey testi tulemused	72
Lisa 14. Süvaintervjuud analüüsimeks kvantitatiivseid tulemusi	75
SUMMARY	99

SISSEJUHATUS

Maksundus on ühiskonna tähtis osa, mida on uuritud alates majandusteaduse tekkimisest 18. sajandil. Sotsiaalsemate ühiskondlike väärtuste levimisega ja suurema maksuteadmuse olemasoluga ühiskonnas on viimastel kümnenditel üha rohkem hakatud uurima riikide maksukultuuri ja selle tähtsust maksuseaduste koostamisel. Maksukultuur on võrreldes teiste maksuteaduse mõistetega teaduslikult siiski vähe uuritud. Maksumentaliteeti käsitlevaid uuringuid leidub aga veelgi vähem.

Taasiseseisvunud Eesti maksusüsteem loodi suuresti maksuspetsialistide soovitudele tuginedes. Eesti maksusüsteemi võib tuua positiivse näitena olukorrast, kus süsteemi loomisel võeti arvesse ka riigi üldisem maksukultuur, mis sel hetkel oli veel tugevasti mõjutatud Nõukogude Liidu maksukultuurist. Seega tehti Eesti maksusüsteem võimalikult lihtne nii eraisikule kui ettevõtjale. Viimastel aastatel on tekkinud Eesti ühiskonnas aga sisukaid diskussioone, kus arutletakse maksuseaduste võimalikku kohandamist vastavalt ühiskonnas toimunud muudatustele. Kriitikutele tuginedes tähendaks see vähem liberaalset maksusüsteemi ja maksumaksjate varanduslikku diferentseerimist.

Diskussioonile teaduslikumalt lähenedes tuleks kaardistada maksumaksjate maksumentaliteet. Maksumentaliteedi kaardistamise läbi saaks tekitada statistiliselt olulised väited, mille abil oleks kindlam otsustada, kas muudatusi on vaja ja kui on, siis missuguseid täpsemalt. Hetkel kahjuks selline kaardistatus puudub ja poliitiline diskussioon tugineb pigem oletustel ja valimistulemustel, kuigi inimese poliitideoloogilise eelistuse seostatust tema maksumentaliteediga pole tõestatud.

Eesti maksumaksjate maksumentaliteedi terviklik kaardistamine on mahukas töö. Sellest tulenevalt keskendub bakalaureusetöö ainult ühe põlvkonna, noored vanuses 18-26 aastat (edaspidi tekstis: noored või üldkogum), uurimisele. Maksumentaliteedi

kaardistamist on ratsionaalne alustada nooremast vanusgrupist, sest seda saab korduskaardistamiste korral ajas läbivalt võrrelda ja leida vanusega seotud muutusi. Noorte maksumentaliteedi mõistmisest saavad kasu kõik maksusüsteemi osapooled, kes saavad seeläbi paremini täita oma ülesannet süsteemis.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on Eesti noorte maksumentaliteedi üldistamine süvauuringu läbiviimise tulemusena. Eesmärgi täitmiseks püstitatakse järgmised uurimisülesanded:

- maksumentaliteedi ja sellega seotud mõistete selgitamine;
- noorte maksumentaliteedi struktureerimine;
- noorte maksumentaliteedi ja sotsiaal-demograafiliste tunnuste vaheliste seoste uurimine;
- noorte maksumentaliteedi kvalitatiivne analüüs;
- soovitude tegemine maksukultuuri arendamiseks.

Bakalaureusetöö koosneb sissejuhatavast teoreetilisest osast ning keskest empiirilisest uuringust ja andmete analüüsimisest. Teoreetiline peatükk koosneb neljast alapeatükist. Alustatakse töös esinevate mõistete selgitamisega, millele järgneb hariduse ja ühiskonna mõju uurimine maksumentaliteedile. Seejärel selgitatakse pikemalt, kuidas maksumentaliteedi mõju alahindamine võib läbi maksukultuuri põhjustada ühiskonnas pikaajalisi probleeme. Teoreetilise osa lõpetab hüpoteeside püstitamine. Empiiriline peatükk algab uurimismetoodika tutvustamisega, millele järgneb valimi üldkogumile vastavuse kontrollimine. Seejärel viiakse läbi kvantitatiivsed analüüsid, et püstitatud hüpoteese kontrollida ja lisaks leida vastustes sotsiaal-demograafilisi erisusi. Saadud tulemusi kontrollitakse ja analüüsitakse noortega läbiviidavates süvaintervjuudes. Olles veendunud tulemuste õigsuses, antakse lõpetuseks ka kokkuvõttev tagasiside teistele maksusüsteemi osapooltele.

Suur osa töös kasutatud allikatest on saadud Tartu Ülikooli üliõpilastele kasutada olevatest teadusartiklite andmebaasidest. Eranditult kõik teadusartiklid on ingliskeelsed ja enamus neist on vähem kui kümme aastat vanad. Kasutatud on ka ühte Eestis koostatud bakalaureusetööd, kus on töödeldud Eesti noorte väärtushinnanguid sisaldavat andmestikku. Ühiskonna arengut ja muutumist käsitlevas teoreetilises osas olid suureks

abiks World Value Survey uuringu tulemused ja Ronald Ingleharti kommentaarid nende tulemuste mõistmiseks. Sotsiaal-demograafilised andmed üldkogumi kohta on saadud Eesti Statistikaameti andmebaasist.

Töö autor tänab Tartu Ülikooli Majandusteaduskonna majandusteooria õppetooli toetava suhtumise eest. Suured tänusõnad kuuluvad aga kindlasti Eesti noortele, kelle soov anda enda panus Eesti maksusüsteemi arengule tegi võimalikuks viia läbi selline esimene omataoline noorte maksumentaliteedi uuring Eestis.

1. MAKSUMENTALITEEDI MÕISTE AVAMINE

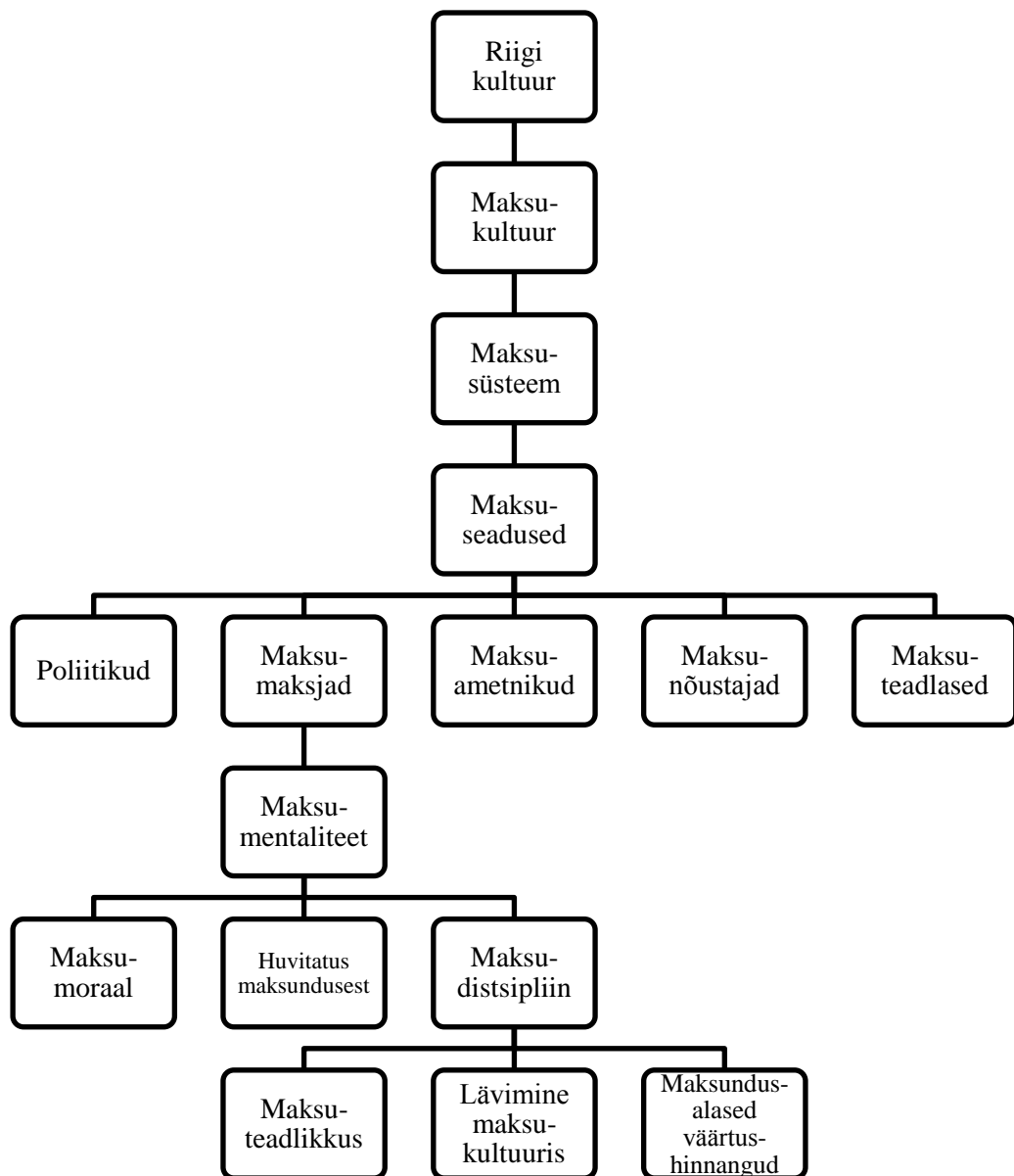
1.1. Maksumentaliteet ja sellega seotud mõistete defineerimine ja seostamine

Alapeatükk keskendub töös esinevate mõistete defineerimisele. Mõistete hargnemise lihtsamaks järgimiseks on koostatud selgitav mõistekaart joonisel 1 (vt lk 8).

Riigi kultuuri moodustavad mitmed väiksemad kultuurid. Riigi maksukultuur on näiteks võrreldav riigi liikluskultuuriga. Arvestatavaks kultuurimõjutajaks saadakse töölepingu sõlmides, mis teeb inimese koheselt mitmete erinevate maksude maksjaks. Inimese tööelu alustamine muudab noorte vanusgrupi väga huvitavaks uuritavaks vanusgrupiks. Maksukultuuri mõjutavad lisaks maksumaksjatele omakorda veel mitmed teised institutsioonid nagu maksuamet, maksuseadused ja maksuspetsialistid. Seega riigi maksukultuur, mis on ajalooliselt sulandunud riigi kultuuri, on tervik kõikidest asjakohastest formaalsetest ja mitteformaalsetest institutsioonidest, ühendatuna riigi maksusüsteemiga ja selle teostamisega (Nerré 2008: 155). Birger Nerré on vastavad institutsioonid nimetanud kui maksukultuuri elemendid (Nerré 2008: 161).

Maksuseadused on teisi elemente domineeriv element (*Ibid.*: 156). Maksuseadused moodustavad maksusüsteemi, mis määrab käitumisreeglid ja loob keskkonna teistele elementidele (*Ibid.*: 156). Nerré lisab allutatud kolmele elemendile (maksumaksjad, maksuamet ja maksuspetsialistid) veel poliitikute grupi, jagab maksuspetsialistide elemendi maksunõustajateks ja maksuteadlasteks ja nimetab need oma töös lihtsalt maksumängu mängijateks (*Ibid.*: 156). Käesolevas töös otsustatakse neid nimetada maksukultuuri liikmeteks. Maksukultuuri liikmed on poliitikud, maksumaksjad, maksuametnikud, maksunõustajad ja maksuteadlased. Kuigi maksukultuuri liikmetel pole

maksukultuuris domineerivat mõju, on neil kõikidel siiski tähtis osa, mida nad saavad täita tänu omavahelisele tihedale suhtlemisele.

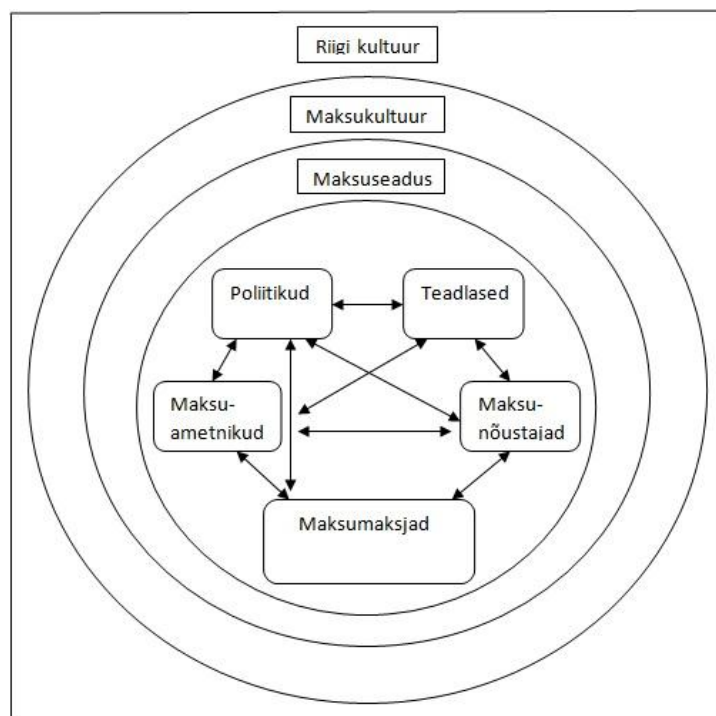

Joonis 1. Mõistekaart.

Allikas: Autori koostatud.

Maksukultuuri sisest suhtlemist selgitab joonis 2. Joonisel kujutavad nooltega jooned maksukultuuri liikmete omavahelist suhtlust. Nerré (2008: 156) rõhutas, et lisaks liikmetevahelisele suhtlusele toimub sagedasem suhtlemine iga osapoole siseselt. Näiteks maksumaksjad arutavad omavahel võimalike maksuseadusmuudatuste vajaduse üle igapäevaselt, kuid poliitikutega suhtlemise võimalus tekib maksumaksjatel harva.

Maksukultuuri liikme muutumine võib põhjustada probleeme terves maksukultuuris (vt täpsemalt ptk 1.3), seega maksumaksjate uurimine annab parema võimaluse maksukultuuri siseses koostöös esinevate probleemide vältimiseks. Siiski on tähtis osa jällegi liikmete omavahelisel lävimisel, sest isegi, kui vajalik teadmus on liikunud maksumaksjatelt teadlastele, on vajalik selle edasijõudmine ka teistele maksukultuuri liikmetele. Kui Nerré joonisel puudub suhtluskanal maksumaksjate ja teadlaste vahel, siis käesoleva töö eesmärk on see kanal luua. Maksumaksjale on vajalik luua kõik võimalikud suhtluskanalid, sest suhtlemine teiste maksukultuuri liikmetega parandab maksumaksja käitumist (Jackson, Milliron 1986, viidatud Gilligan, Richardson 2005: 332 vahendusel). Maksumaksja käitumine mõjutab omakorda maksumaksja maksumentaliteeti. Noorte maksumentaliteedi kaardistamine ongi käesolevas töös suhtluskanali loomise eesmärgiks.

Joonis 2. Maksukultuuri sisene suhtlusvõrgustik.

Allikas: Autori koostatud Nerré 2008: 156 põhjal.

Maksumentaliteedi mõiste avatakse läbi kahe erineva autori definitsiooni. Varasemast perioodist pärineb Bertram Tretteri definitsioon, mis ütleb, et maksumentaliteet koosneb kõikidest suhtumistest ja samuti käitumismallidest, mis maksumaksjatel on maksude ja

riigi suhtes (Tretter 1974, viidatud Nerré 2008: 155 vahendusel). Nerré (2008: 155) on lähenenud mõiste defineerimisele teisiti, määratledes ainult, et maksumentaliteedi ehk maksumaksja suhtumise maksudesse ja maksusüsteemi moodustavad maksumoraal ja maksudistsipliin. Siinkohal leitakse, et suhtumist millegi suhtes ja kujunevaid käitumismalle ei saa määratleda ainult moraali ja distsipliini abil. Inimese suhtumist millessegi ja vastavat käitumist mõjutab olulisel määral ka näiteks huvitatus (vt joonis 1 lk 8).

Maksundusest huvitatus on maksumaksja soov maksuteemasid analüüsida ja teiste maksumaksjatega arutada. Maksundusest huvitatus väljendub igapäevaselt näiteks maksundusteemaliste uudiste ja poliitarutelude jälgimist või soovis õppida detailsemalt maksundusteooriat. Maksumoraal on maksumaksja kohusetunne oma riigi, ühiskonna või kogukonna ees (Nerré 2008: 155). Maksudistsipliin kajastab maksumaksja hoiakut ja suhtumist maksudega seotud tegevustes (*Ibid.*).

Siinkohal kasutatakse Nerré eelnevat lähenemist defineerimisele ja avatakse maksudistsipliini mõiste läbi kitsamalt määratlevate mõistete (vt joonis 1 lk 8). Maksumaksja maksudistsipliini mõjutavad maksuteadlikkus ja maksudega seotud väärtushinnangud (Chin-Fatt, Tan 2007: 45). Samuti on maksudistsipliiniga seotud juba eelpool käsitletud maksumaksja lävimine maksukultuuri teiste liikmetega (vt lk 9).

Maksuteadlikkus on teadmised maksunduse põhimõtetest ja alustest (Chin-Fatt, Tan 2007: 49). Seega liigituvad maksumaksja maksuteadlikkuse mõiste alla teadmised, mis on enamasti kättesaadavad kogu ühiskonnale. Eestis tähendab see eelkõige gümnaasiumitasemel antavat maksuõpetust ühiskonnaõpetuse raames, mida käsitletakse lähemalt järgmises peatükis. Spetsiifilisemate teadmiste olemasolu maksumaksjalt nõuda ei saa ja need on eelkõige vajalikud teistele maksukultuuri liikmetele.

Maksudega seotud väärtushinnangud on kultuuriruumist tulenevad hinnangud maksusüsteemi võrdsusele, lihtsusele, neutraalsusele ja läbipaistvusele (Richardson 2007: 57). Need maksusüsteemi iseloomustavad omadused on omavahel tihedalt seotud. Näiteks ühiskonda varaliselt võrdsustav maksusüsteem ei saa olla lihtne ega neutraalne ja mida läbipaistvam on maksusüsteem, seda lihtsam see peab olema. Lihtsustatud kujul saab Eesti maksumaksja hetkel eelistada kas lihtsat ja neutraalset maksusüsteemi või võrdsustavat ja keerukat maksusüsteemi, millega peab kaasnema maksumaksja

usk maksusüsteemi distributiivsesse võimekusse. Seega võivad maksudega seotud väärtushinnangud olla seotud inimese poliitilise maailmavaatega.

1.2. Ühiskond ja haridussüsteem maksumentaliteedi mõjutajatena

Eelnevas alapeatükis käsitletud maksumentaliteediga seotud mõistete kaudu (vt joonis 1 lk 8) käsitletakse selles alapeatükis ühiskonna ja haridussüsteemi mõju maksumentaliteedile. Alapunkti teises pooles on tehtud süvaintervjuu ühiskonnaõpetajaga, kes räägib ühiskonna ja haridussüsteemi seotusest üksteisega ja nende muutumisest läbi Eesti taasiseseisvumisperioodi.

Alm ja Torgler (2005: 16) leiavad oma riikidevahelises uuringus, et maksumaksjate hinnang ühiskonna demokraatlikkusele mõjutab maksumoraali. Nerré definitsiooni kohaselt (vt lk 10) mõjutab ühiskond läbi maksumoraali ka maksumentaliteeti. Mida otsemalt tunneb ühiskond end riigivalitsemises kaasa rääkimas, seda kõrgem on maksumaksjate maksumoraal selles ühiskonnas (*Ibid.*). Uuringute tulemusena on selgunud, et hea maksumoraaliga riikideks on näiteks Šveits, Austria ja Ameerika Ühendriigid (*Ibid.*). Maksumaksjate demokraatlikumale ühiskonnatunnetamisele aitab kaasa veel näiteks maksumaksjate usaldamine ja nende harvem kontrollimine (*Ibid.*: 6). Siiski ei ole mõjutajaks mitte demokraatlik riigikord, vaid just maksumaksjate nägemus oma riigi demokraatlikkusest ja riigijuhtide usaldusväärsusest. Seega võib maksumaksjate maksumoraal poliitskandaalide ajal oluliselt halveneda, kuigi demokraatlik riigikord pole vahepeal muutunud.

Lisaks demokraatia tajumisele uurisid Alm ja Torgler oma töös ka ühiskonna kultuuri ja väärtusi kui võimalikku maksumoraali mõjutajat. Alm ja Torgler kasutasid enda uuringus The World Values Survey't (WVS), mis on rahvusvaheline sotsiaalkultuuriline ja poliitiline uuring (The World... 2011). WVS annab hea võimaluse läheneda maksumoraalile värskele, ulatuslike väärtushinnanguid kajastavate andmete abil, mis muudab just kultuuriliste eripärade uurimise võimalikuks (Alm, Torgler 2005: 7). Alm ja Torgler leiavadki, et erinevate kultuuride ja ühiskondlike väärtustega riikide,

nagu Ameerika Ühendriigid ja Hispaania, maksumaksjatel on erinev maksumoraal (*Ibid.*: 16). Samas kultuuriregiooni siseselt maksumoraal oluliselt ei muutu ja Alm ja Torgler peavad võimalikuks võrrelda maksumoraali lisaks riikidele ka regiooniti (*Ibid.*). Näiteks toovad nad välja, et Põhja-Euroopa regioonis on oluliselt kõrgem maksumoraal kui Romaani kultuuriruumi kuuluvates riikides (*Ibid.*). Seega mõjutavad ühiskonna kultuur ja väärtused maksumoraali ja läbi selle ka maksumentaliteeti.

Sarnaselt Alm ja Torgleri uuringule on võimalik ka Eesti ühiskonna väärtustest ja nende muutumisest taasiseseisvumisperioodil aimdust saada WVS-i kaudu. WVS-i tulemused aastast 2005 näitavad võrdluses 1990. aasta andmetega (vt lisa 1), et Eesti ühiskond on muutunud postmodernistlike väärtuste suunas. Postmodernistlikku suundumust Eestis tänu noorema põlvkonna postmodernsematele väärtustele tõdes ka Tartu Ülikoolis külalisloengu pidanud Ronald Inglehart (Inglehart 2011). Postmodernistlikke väärtuseid ja kollektivismi Eesti noorte väärtussüsteemis leiti ka Eestis läbi viidud „Mina.Maailm.Meedia“ uurimustes (Meos 2009: 57). Kandes Ingleharti (2011) poolt üles loetud postmodernistlikud väärtused üle maksundusteooriasse, tulekski just rõhutada, et postmodernistlike väärtustega maksumaksja eelistab individuaalsele finantskasule pigem maksude ümberjaotamisest saadavat kollektiivset heaolu kasvu. Kindlasti tuleb siiski ütelda, et 2005. aasta joonisel (vt lisa 1) on Eesti ühiskonna väärtused tervikuna siiski veel modernistlikud ehk individuaalsele finantskasule orienteeritud.

Muutused ühiskonna väärtustes algavad noortest. Põlvkondade teooria väidab, et inimese väärtused ei muutu vananedes oluliselt ja väärtused muutuvad teatud aja möödudes põlvkondade vaheliselt (Inglehart 2011). Teooria ülekandumist maksumentaliteedile tõestas Austraalias läbi viidud uuring, kus keskealiste ja noorte vanusgrupi maksudega seotud suhtumised ja käitumismallid erinesid üksteisest marginaalselt (Braithwaite *et al.* 2006: 36). Sellest tulenevalt võib väita, et Eesti maksumentaliteedi kaardistamist tasub alustada just noortest, sest sellel informatsioonil on ka pikaajalisem väärtus.

Kui ühiskond mõjutab maksumentaliteeti läbi maksumoraali, siis haridus läbi maksu-distsipliini, sest hariduse omandamisel paraneb noore maksuteadlikkus (Erm 2012). Haridustasemete, maksuteadlikkuse ja maksudistsipliini vahel valitseb keeruline seos.

Lewis (1982, viidatud Torgler 2003: 53 vahendusel) leidis oma töös, et maksuteadlikum maksumaksja on tänu oma teadmistele maksukuulekam kodanik. Torgler (2003: 138) aga leiab, et valitseda võib hoopis vastupidine seos, kus maksuteadlikum inimene on teadlik võimalustest maksuametit petta. Siinkohal aga eeldas Torgler, et see seos oleneb hariduse omapärast (Torgler 2003: 137). See tähendab, et eristada tuleks kindlasti erialaseid kõrgharidustasemel õpetatavaid spetsiifilisi teadmisi maksusüsteemi üldisest mõistmisest. Torgleri vastupidine seos kehtib eelkõige kõrgema maksuteadlikkuse taseme korral.

Lewise ja Torgleri uuringud toetavad Šinkuniene (2007: 185) väidet, et maksundusalaste põhiteadmiste õpetamine noortele on väga oluline maksumentaliteedi edendamise võimalus. Šinkuniene toob näite Venemaalt, kus maksumentaliteedi parandamisel oli tähtsal kohal maksundusalaste põhiteadmiste ulatuslikum õpetamine koolides ja maksuteemade mänguline sisseviimine lasteaedadesse (*Ibid.*). Venemaa eelkooliealiste näite toob enda töös esile ka Nerré (2008: 162), kes peab seda siiski veidi äärmuslikuks meetodiks ja lisab, et selle meetodi tulemuslikkust pole veel teaduslikult saadud tõestada. Koolis maksundusalaste põhiteadmiste õpetamise positiivset mõju noorte maksumentaliteedi arengule Nerré aga kahtluse alla ei sea.

Saamaks aimdust maksundusalaste põhiteadmiste õpetamisest praeguses Eesti haridussüsteemis, viidi läbi intervjuu staažika ühiskonnaõpetaja Maia Ermiga (vt lisa 2). Erm rääkis, et hetkel on Eesti noored koolist kaasa saamas häid maksundusalaseid baasteadmisi. Kuigi õppetase võib olenevalt gümnaasiumist kõikuda, siis Erm tõi näitena, et oma õpilastele annab ta küllaltki detailsed teadmised astmelise tulumaksusüsteemi tugevustest ja nõrkustest proportsionaalse süsteemi ees. Veel käsitletakse teemasid nagu madala pensioni otsene seos mitteametliku töötamisega ja riigi poolt saamata jääva tulu seos maksupetturlusega. Lisaks käib õpilastega rääkimas maksuameti esindaja, mis on hea, sest noorel tekib esmane positiivne kontakt suhtluses maksuametiga. (Erm 2012)

Erm tõdes ka, et noortes on tekkinud suur huvi maksuteemade vastu ja õpilased soovivad olla kompetentsemad. Võimaliku põhjendusena tõi ta välja ühiskonna muutumise demokraatlikumaks, mis ühtib ka Alm ja Torgleri töös esinenud väitega (vt lk 11). Teise põhjusena peab Erm võimalikuks diskussiooni poliitilisust. Õpilastepoolne

huvitatus omab Ermi hinnangul väga tähtsat rolli õpetamise efektiivsusele ja tulemuslikkusele. (Erm 2012)

Erm tutvustas lühidalt ka maksundusalaste baasteadmiste õpetamise muutumisi Eesti haridussüsteemi lähiajaloos. Maksundusalaste põhiteadmiste õpetamine keskharidustasemel on Eestis viimase kolmekümne aasta jooksul olnud pidevas muutumises. 1980ndatel aastatel maksundusest keskharidustasemel ei räägitud, sest õppekavad on alati seotud valitseva riigivõimuga. 1990ndate Eestis oli keskseks majandusteemaks varimajandus ja selle vastu võitlemine ja seega keskenduti koolis õpilaste maksumoraali tõstmisele, mis nüüdses õppekavas omab ainult väikest tähtsust. (Erm 2012)

Kokkuvõttes võib maksundusalaste baasteadmiste õpetamisega Eesti haridussüsteemis rahule jääda. Samuti võib edukaks lugeda õppekava kohandamist vastavalt ühiskonna muutumisele ning vältida on suudetud Šinkuniene ja Nerré poolt esile toodud äärmuslikke näiteid Venemaa haridussüsteemis läbi viidud otsustest. Radikaalsed otsused on sagedasti põhjustatud suurtest muudatustest ühiskonnas.

1.3. Maksukultuuri tähtsus maksusüsteemi muutmisel

Suured muutused ühiskonnas või riigi juhtimises viivad tihti maksusüsteemi reformimiseni. Viimase kümnendi erinevad maksuteemalised uuringud on aga muutnud optimaalse maksusüsteemi leidmise ja maksusüsteemi reformimise põhimõtteid. Alapeatükis uuritaksegi, et mis põhjustel on üldse vajalik maksureforme teha ja kuidas tuleks neid läbi viia.

Varasem filosoofiline ja ökonomeetriline lähenemine otsis vastust küsimustele nagu milline oleks kõige ausam või eetilisem maksusüsteem ja milline oleks finantsiliselt kõige tulusam maksusüsteem. Olulisemaks on muutunud maksukultuuri liikmetest lähtuv põhimõte, mille keskseks ideeks on, et optimaalse maksusüsteemi koostamisel tuleb oluliselt arvestada ühiskonna maksukultuuriga (Nerre 2008: 153). Sama põhimõtet tuleb järgida mitte ainult maksusüsteemi loomisel, vaid ka väiksemate maksureformide tegemisel (Martinez-Vazquez, Wallace 2000: 12). Maksukultuurist lähtumine tähendab,

et maksukultuuri element peab vastavuses olema maksukultuuri teiste elementidega, et maksukultuuris ei oleks vastuolusid.

Siinkohal tuleb rõhutada, et maksusüsteemi kujundamis- ja reformimisprotsessi teemat käsitledes kaotab Nerré maksuseaduste elemendi domineerimise ja naaseb nelja võrdse maksukultuuri elemendi liigituse juurde (vt lk 7). Seega käesoleva töö puhul võib sobiva näitena elementide vastavusest tuua maksumaksjate elemendi sobivuse ülejäänud elementidega. Selleks, et hinnata maksumaksjate sobivust teiste elementidega, oleks vaja kaardistada maksumaksjate maksumentaliteet. See aitaks täpsemalt välja selgitada maksumaksjate olulisemad vajadused ja nõudmised teistele elementidele. Eduka maksusüsteemi eelduseks ongi kaardistatud maksukultuur, mida kasutades on võimalik teha põhjendatud ja läbimõeldud otsuseid.

Lisaks läbimõeldusele, tuleks reforme teha aeglaselt. Arenenud riikides, kus ollakse teadlikud maksuseaduse ulatusliku muutmise ohtudest, tehakse muudatusi suure ettevaatlikkusega ja etapiliselt (Nerre 2008: 161). Ka Eesti maksusüsteemi kujundamisel ollakse sellest teadlikud (Lipstok 2009). Eksimine maksuseaduste koostamisel või muutmisel kummagi eelnevalt nimetatud reegli vastu võib kaasa tuua ulatuslikke probleeme. Eristatakse kahte erinevat, aga omavahel seotud probleemi, milleks on maksukultuuri mahajäämus ja maksukultuuri šokk.

Maksukultuuri mahajäämus on situatsioon, kus ühe maksukultuuri elemendi muutumisel jäävad teised elemendid muutumatuks, aga selle elemendi muutus on piisavalt mõõdukas, et mitte põhjustada maksukultuuri šokki (Nerre 2008: 160). Seega peab maksukultuuri kaardistamine olema pidev töö, tabamaks ära väiksemadki muutused. Kõige sagedamini muutuvaks maksukultuuri elemendiks on maksuseadused, millega peavad kohanduma ehk samale tasemele jõudma maksumaksjad, maksuspetsialistid ja maksuametnikud (*Ibid.*: 161). Maksuseaduste muutudes võivad halveneda maksuametnike töömoraal ja maksumaksjate maksumoraal, väheneda võivad ka maksudest saadavad tulud (*Ibid.*). Nerré on oma artiklites toonud maksukultuuri mahajäämuse näitena Venemaa maksusüsteemis 1990ndatel aastatel toimunu, kus näiteks Peterburi rajoonis muudeti erinevaid maksuseadusi kokku 50 korral kuus (*Ibid.*: 163). Eesti maksundusalases kirjanduses on samuti viiteid maksusüsteemis tekkinud

segadustele riigikorra muutumise perioodil. Näiteks aastatel 1994-1999 kehtinud tulumaksuseadust muudeti kokku 34 korda (Lehis 2000: 9).

Pole välistatud, et mitmete uute maksude kehtestamisega võis Eestit tabada sellel perioodil ka lühiajaline maksukultuuri šokk. Nimelt maksukultuuri mahajäämust võib ainulaadsetes olukordades olla väga raske eristada maksukultuuri šokist (Nerre 2008: 163). Maksukultuuri šokki käsitledes eristatakse kahte erinevat tüüpi maksukultuuri šokki. Individuaalne maksukultuuri šokk on situatsioon, kus üksik maksumaksja satub lühikese ajaperioodi vältel uude maksukultuuri keskkonda, kuhu ta oma maksumentaliteediga ei sobi. Individuaalse maksukultuuri šoki tavaline näide on riigis asuv immigrant, kes peab kas ennast riigi maksukultuuriga kohandama või on sunnitud lahkuma tagasi oma esialgsesse maksukultuuri. Kollektiivne maksukultuuri šokk on situatsioon, kus lühikese ajaperioodi vältel on oluliselt muutunud mõni maksukultuuri element, kuid mitte maksumaksjad. Tavaliselt on muutuvaks elemendiks maksuseadus, mis põhjustab šoki kõikides teistes kolmes põhielemendis.

Kollektiivse maksukultuuri šoki tavaline näide on arenguriigi maksusüsteemi totaalne reform mõne välisriigi esindaja või diktaatorliku võimu käsul, kes pole kursis või sihilikult eirab kohaliku maksukultuuri eripärasid. (*Ibid.*: 157) Maksukultuuri šoki näitena toob Nerré Jaapani maksusüsteemi totaalset reformimist Teise maailmasõja järgsel perioodil Ameerika Ühendriikide ekspertide soovitusel. Esiteks tekitas uus tulumaksukord maksuametnikele väga suurel hulgal tööd juurde. Uus tulumaksukord määras ka igale osakonnale kindla tulude kogumise piirmäära, mille kokku kogumine oli kohustuslik. See omakorda rikkus maksuametnike ja maksumaksjate endist harmoonilist usaldavat suhet. Lisaks kehtestati Jaapanis käibemaksusüsteem, mis oli kohalikule maksumaksjaskonnale selle ajani olnud tundmatu maks. Käibemaksusüsteem otsustati kaotada mõne aasta möödudes kohalike maksumaksjate suure vastuolu tõttu. (*Ibid.*: 159) Maksukultuuri šokk võib omada ka väga pikaajalist mõju, luues ühiskonda pikaajalisi dogmasid. Näiteks kajastus Jaapani käibemaksusüsteemi negatiivne mõju läbi mitmete põlvkondade. Kui käibemaksusüsteem kaotati ära aastal 1954, siis selle uus seadustamine leidis aset alles 1989. aastal, tuues kaasa uued maksumaksjate protestid ja hukkamõistu (*Ibid.*: 160).

Eestis laekuvad maksutulud prognooside kohaselt ja maksukultuuri šokki kindlasti hetkel ei esine. Opositsioonierakonna esindaja väidab aga, et Eesti ühiskond on muutunud solidaarsemaks ja tuleks mõelda maksuseaduste kohandamisele maksumaksjale vastavamaks (Simson 2011). Teoreetiliselt tähendab see, et maksumaksjate element on arenenud maksuseaduste samaks jäädes ja tekkinud on maksukultuuriline mahajäämus. Selline poliitiline diskussioon viitab vajadusele kaardistada maksumaksjate element. Maksumaksjate elemendi täielik kaardistamine on väga mahukas töö. Käesolevas töös soovitakse leida ainult üldisemad käitumismallid ja suhtumised, mida Eesti noored omavad maksude suhtes.

1.4. Hüpoteeside püstitamine

Antud alapeatükis määratakse ära, milliseid tulemusi oodatakse järgnevas peatükis läbiviidavast maksumentaliteedi uuringust. Hüpoteese püstitatakse kokku viis ja nendele vastuste saamine on üks empiirilise uuringu eesmärkidest. Hüpoteeside püstitamisel tugineti suures osas varasemate uuringute tulemustele, kuid võeti arvesse ka intuiitiivseid ootusi. Olulise kitsendusena tuleks kindlasti märkida, et hüpoteeside püstitamisel eelistati uuringutulemusi, mis olid klassifitseeritud ka vanuse järgi. Võimalusel prooviti hoiduda vanuseliselt diferentseerimata tulemuste kitsendamisest ainult noortele, sest ollakse arvamisel, et vanuseline diferentseerimatus mõjutaks ka oluliselt käesoleva uuringu tulemusi. Seega oleks alusetu eeldada, et teistes riikides vanuselist erinevust ei esine.

Hüpotees 1: Eesti noorte maksumoraal on madal.

Maksumoraali uuritakse tihti koos maksukuulekuse uurimisega, aga seda tehakse erinevalt. Maksumoraali uuritakse eesmärgiga saada teada, kui tähtsaks maksumaksja maksude ausat tasumist peab. Maksukuulekust uuritakse enamasti maksuameti statistika põhjal või küsimustega, millele vastamisel on välistatud subjektiivsus ja mille eesmärk on teada saada, kas vastaja on kunagi olnud või hetkel olemas maksuvõlglaste staatuses. See on sarnane ideega, et igapäevaelus võib inimene kasu saamise eesmärgil käituda oma moraalinormidele mitte vastavalt. Eestis tehti vastav uuring aastal 2008 Kerly

Lillemetsa poolt, kus kõrvutati Eesti maksumaksjaskonna maksumoraal ja maksukuulekus. Kui Austraalia uuringus olid noorte maksumoraal ja maksukuulekus mõlemad negatiivsed (Braithwaite *et al.* 2006: 20), siis Lillemetsa (2008: 249) poolt Eesti maksumoraali uurivas teadustöös esinesid terve Eesti maksumaksjaskonna iseloomustamiseks erinevad tulemused. Kuigi 74% vastanutest pidas kodaniku esmatahtsaks ülesandeks ausalt makse maksta, siis Eesti maksuametist saadud maksuvõlglasi käsitlevad statistilised andmed vastanute kõrget maksumoraali ei kinnitanud (*ibid.*). Lillemetsa maksumoraali käsitlevates tulemustes puudus vanuseline diferentseerimine ja piisav põhjendatus. Alm ja Torgler põhjal (vt lk 11) tuleks siiski arvestada kultuurilisi erinevusi ja eelistada Eestis läbiviidud uuringu tulemusi. Kuna uuringu koostaja intuiitvne hinnang Eesti noorte maksumoraalile on aga pigem negatiivne, siis otsustati püstitada Austraalia uuringule tuginev hüpotees.

Hüpotees 2: Eesti noortel on head maksundusalased baasteadmised.

Braithwaite *et al.* (2006: 16) leidsid oma uuringus, et noored peavad oma maksuteadlikkuse taset kõrgeks. Austraalia uuringu tulemusi, mida Braithwaite *et al.* ise väga üllatavaks lugesid, toetas ka ühiskonnaõpetaja Erm, kes oli samuti arvamusel, et noorte maksundusalased baasteadmised võiksid pigem kõrged olla (vt lk 13).

Hüpotees 3: Eesti noor suhtleb teiste maksukultuuri liikmetega vähe.

Austraalia noored suhtlevad maksuametnike ja maksuspetsialistidega minimaalselt, kuigi Austraalia maksusüsteemi puhul võiks eeldada sagedasemat suhtlemist (Braithwaite *et al.* 2006: 16). Lisaks Austraalia uuringu tulemusele oli kasutada ainult uuringu koostaja intuiitvne arvamus, mis ühtis Austraalia tulemustega. Tulenevalt Eesti maksusüsteemi omadustest, pole noorel lepinguliselt tööl käival maksumaksjal otsest põhjust sagedasti maksuametnikega kokku puutuda ega maksuspetsialistidega üldsegi lävida. Veelgi vähem on selleks põhjust noortel, kes pole tööle veel asunud ja kellel püsiv sissetulek puudub.

Hüpotees 4: Eesti noored ei ole maksundusteemadesse huvitatud.

Maksundusteemasse huvitatust puudutava hüpoteesi püstitamise idee pärineb Ermilt, kes väitis, et noored on väga huvitatud maksundusteemadest (vt lk 13). Ermi väide

põhineb aga pigem asjaolul, et maksundusteema on lihtsalt üks huvitavamaid teemasid gümnaasiumiastme ühiskonnaõpetusaine raames. Uuringu koostaja kindlat vastupidist arvamust toetab ka Euroopa Liidu 15-25 aastaste noorte seas läbiviidud uuring (EUobserver 2006), mille tulemuste kohaselt on Eesti noorte poliitikahuvi väga madal. Maksundusteemasid võib pigem lugeda riigipoliitika valdkonda kuuluvateks ja seetõttu on poliitikahuvi kajastavale uuringule viitamine siinkohal sobilik.

Hüpotees 5: Eesti noored eelistavad madalaid maksumäärasid ja toetavad praegust proportsionaalset maksusüsteemi.

Noorte maksundusega seotud väärtushinnangute kohta Eestis läbiviidud uuringuid ei leitud. Alapeatükis 1.2 (vt lk 12) leiti, et kuigi Eesti ühiskond on liikumas post-modernistlikumate maailmavaadete suunas, ollakse WVS-i andmetel siiski pigem parempoolsete ehk modernsete väärtushinnangutega. Austraalia uuringus uuriti aga ka noorte väärtushinnanguid. Braithwaite *et al.* (2006: 22) leidsid, et noored ei soovi maksukulusid suurendada ja osad neist sooviksid maksusüsteemi üldse ära kaotada. Uuringu koostaja intuiitvne hinnang Eesti noorte maksundusega seotud väärtushinnangutele on jälle pigem Austraalia uuringut toetav. Seega jäädakse arvamuse juurde, et maksundusega seotud väärtushinnangud on Eesti noorte seas modernistlikud ja muutusi mittepõldavad.

Hüpoteeside püstitamisega lõpeb töö teoreetiline osa. Hüpoteeside kontrollimiseks läbiviidavat empiirilist uuringut tutvustatakse töö empiirilises osas.

2. EESTI NOORTE MAKSUMENTALITEEDI EMPIIRILINE UURIMINE

2.1. Uurimismetoodika tutvustus

Töö teises peatükis on vaja alapeatükis 1.4 püstitatud hüpoteeside kontrollimiseks läbi viia empiiriline uuring. Esiteks tuleb selgitada uurimismeetodit, mille abil on püstitatud hüpoteese võimalik kontrollida.

Töö empiirilise uuringu koostamisel võeti eeskujuks Austraalias läbi viidud uuring, kus Braithwaite *et al.* soovisid leida põhjuseid, miks noorte maksukuulekus on väiksem kui vanematel maksumaksjatel. Küsimusele vastust otsides võrreldi erinevate vanusgruppide vaheliselt maksumentaliteeti iseloomustavaid tunnuseid nagu maksuteadlikust, maksumoraali ja lävimisaktiivsust maksukultuuris. Lähtuvalt Braithwaite *et al.* (2006: 38) uuringu ankeetküsimustikust koostati ka käesoleva töö ankeetküsimustik. Ankeetküsitluse esimene osa koostati 25 väitest (vt lisa 3), mis jagunesid viieks küsimusgrupiks: maksumoraal (väited 1-5), maksuteadlikkus (6-10), suhtlemine maksukultuuri siseses suhtlusvõrgustikus (edaspidi: lävimine) (11-15), maksundusteemadest huvitatus (16-20) ja maksundusalased väärtushinnangud (21-25). Küsimusgrupp koosneb viiest väitest, mis kõik peaksid kirjeldama mõistet, mille jaoks küsimusgrupp loodi. Ankeetküsitlusele vastaja pidi igale väitele valima sobiva vastuse, mis kajastaks kõige paremini tema nõustumist küsimuses esitatud väitega.

Empiirilise uuringu koostamine ja läbiviimine on mahukas töö. Seega otsustati lisaks hüpoteeside kontrollimisele uurida ka noorte maksumentaliteedi erinevusi sotsiaaldemograafiliste tunnuste alusel, mis võiksid mõjutada noorte maksumentaliteeti. Sellisteks tunnusteks on sugu, vanus, elukoht, haridustase, ühiskondlik staatus, emakeel, poliitiline ideoloogia, majanduslik iseseisvus ja vanemate majanduslik kindlustatus.

Selleks koostati ankeedile teine osa, kuhu lisati üheksa küsimust (vt lisa 3) vastaja sotsiaal-demograafiliste tunnuste kohta, mis uuringu koostaja hinnangul võiksid mõjutada maksumaksja maksumentaliteeti. Sotsiaal-demograafilisi erisusi otsitakse pärast hüpoteeside kontrollimist (vt ptk 2.4).

Koostatud ankeetküsitlusele saadi vastused internetis küsitlusportaalis. Enne ankeedi lisamist küsitlusportaali viidi läbi ka pilootküsitlus, mis läks problemaatiliselt, sest küsimusi koostades oli eeldatud vastajatelt liiga detailseid teadmisi maksundusalaste mõistete ja põhiideede osas. Lähtuvalt pilootküsimustiku vastajate tagasisidest, muudeti ankeetküsimustik vastajasõbralikumaks, asendades küsimused, mis eeldasid kõrgemat maksundusalast kompetentsust täielikult või muutes sõnavara võimalustepiires lihtsamaks. Ankeetküsimustiku sissejuhatuses rõhutati, et ankeedi täitmine on anonüümne, mis tähendab, et individuaalanalüüse ei teostatud ning tulemusi analüüsiti vaid üldistatud kujul. Anonüümsuse abil püüti vähendada ankeetküsitluse täitja motivatsiooni vastata küsimustele positiivsemate vastustega kui objektiivse hinnangu põhjal vastused olema peaksid, näiteks vähendada motivatsiooni näidata ennast vastuste läbi moraalsema kodanikuna kui isik ausalt vastates oleks.

Internetipõhise ankeetküsitluse miinuseks loetakse siiski võimalust, et vastaja saab küsimusest valesti aru või vastab ebaausalt. Vähendamaks selle nõrkuse mõju uuringutulemuste usaldusväärsusele, kasutati Lepsinger ja Lucia ideed. Lepsinger ja Lucia (2004: 34) ütlevad, et individuaalseid intervjuusid, mida võib läbi viia paralleelselt küsitluste korraldamisega või ka hiljem, et täpsustada või selgitada küsimustike abil saadud tulemusi, võib kasutada iseseisva meetodina andmete kogumiseks või täiendusena küsimustike abil kogutud infole. Seega otsustati empiirilisse uuringusse lisada ka kvalitatiivsed süvaintervjuud küsitletava ja uuringu koostaja vahelise vestluse vormis. Süvaintervjuude läbiviimist kirjeldatakse alapeatüki lõpus.

Selleks, et leida uuritavatele mõistetele mingi väärtus, leiti kõikidele küsimusgruppidele keskmised skoorid. Keskmised skoorid arvutati valitud vastuse variantide põhjal, kus „Nõustun täielikult“ lisas küsimusgrupi skoorile ühe palli ja „Ei nõustu üldse“ lisas küsimusgrupi skoorile neli palli. Saadud küsimusgruppide skooride analüüsimiseks

kasutati dispersioonanalüüsi ja t-testi, mis viidi läbi tarkvarapaketi SAS 9.1. Töö statistilise usaldusväärsuse suurendamiseks viidi toetavate testidena läbi Levene'i ja Kruskal-Wallise testid. Lisaks kasutati küsimusgruppide sisemise kooskõla hindamiseks Cronbachi α kordajat. Otsuste tegemiseks kasutati olulisusnivood 0,05.

Süvaintervjuu viidi läbi viie noorega. Intervjueeritavad valiti sotsiaal-demograafiliste tunnuste põhjal, mida võeti arvesse ka intervjuude läbiviimisel ja uuriti pigem intervjueeritavat huvitavaid ja puudutavaid tulemusi. Süvaintervjuu suunavad küsimused ja üldine plaan on välja toodud lisa 4. Intervjuu algas sõltuvalt vajadusest kuni paariminutilise vestlusega, milles intervjueerija selgitas intervjuu olulisust ja selle läbiviimist. Kindlasti üteldi intervjueeritavale, et intervjuus öeldut kasutatakse ainult käesoleva bakalaureusetöö tegemisel ja tema isikut ei avaldata teistele osapooltele.

Intervjuu esimeses osas uuriti ankeetküsimustiku arusaadavuse kohta. Kui intervjueeritav oli valimis, tõi ta välja küsimused, mille puhul tal tekkis kahetimõtlemist ja arusaamatust. Intervjueeritav, kes polnud töö ankeetküsimustikku täitnud, sai aega, et küsimustega tutvuda ja seejärel neid kommenteerida. Esimese intervjuuosa eesmärk oli vähendada ankeetküsimustiku tulemustest saadavat võimalikku väärinformatsiooni, mis on tekkinud ankeetküsimustiku keerukusest või küsimuste puudulikkusest sõnastusest vastajale. Teine intervjuuosa algas hüpoteeside tutvustamisega ja seejärel võis intervjueeritav avaldada enda arvamust, milliseid tulemusi tema oleks oodanud. Teise osa eesmärk oli uurida intervjueeritava ootuste ja arvamuste kohta üldkogumi suhtes. Viimases intervjuuosas tutvustati intervjueeritavale ankeetküsimustiku tulemusi, nii üksikküsimuste, küsimusgruppide kui hüpoteeside tasemel. Seejärel toimus arutelu, et välja selgitada, miks sellised tulemused tulid ja kas intervjueeritav peab neid tulemusi reaalsedeks. Viimase osa eesmärgiks oli saada intervjueeritavalt põhjalikku tagasisidet kvantitatiivse ankeetküsimustiku tulemuste kohta.

Ankeetküsimustiku koostamisel kasutati eeskujuna Austraalias Braithwaite *et al.* poolt läbiviidud uuringut. Erinevalt Austraalia uuringust lisati käesoleva töö uurimismetoodikasse ka kvalitatiivsed süvaintervjuud, mille tulemusi käsitletakse hilisemas peatükis. Enne kui alustatakse ankeetküsimustiku tulemuste analüüsimisega, kontrollitakse saadud valimi vastavust üldkogumile.

2.2. Üldkogumi ja valimi tutvustamine ja võrdlemine

Uuringu üldkogum Eesti Statistikaameti andmetel oli 2012. aasta alguse seisuga 174 600 noort. Täpsem vanuseline ja sooline jaotus võrrelduna valimiga on alljärgnevas tabelis. Tabelist on näha, kuidas alates Eesti taasiseseisvumisest on sündimus järgnevatel aastatel kahanenud.

Tabel 1. Üldkogumi (1. jaanuari 2012 seisuga) ja valimi vanuseline ja sooline jaotus.

Vanus	Üldkogum		Valim	
	Mehed ja naised	%	Mehed ja naised	%
18	14 225	8,1%	17	9,9%
19	16 666	9,5%	7	4,1%
20	17 400	10%	16	9,3%
21	19 807	11,3%	34	19,8%
22	21 373	12,2%	26	15,1%
23	21 803	12,5%	41	23,8%
24	21 766	12,5%	13	7,6%
25	20 835	11,9%	7	4,1%
26	20 725	11,9%	11	6,4%
Kokku	174 600	100%	172	100%
Mehed/Naised	89 292/85 308	51,1%/48,9%	82/90	47,7%/52,3%

Allikas: Autori koostatud Eesti Statistikaameti andmete põhjal.

Järgnevalt tuuakse välja ja kommenteeritakse valimi sotsiaal-demograafilised tunnused ja hinnatakse nende vastavust üldkogumi tunnustele. Valimi sotsiaal-demograafiliste tunnuste saamiseks lisati ankeetküsitluse lõppu üheksa küsimust ankeetküsitluse vastaja kohta (vt lk 20). Valimi jaotust erinevate sotsiaal-demograafiliste tunnuste põhjal saab täpsemalt vaadata lisas 5 küsimuste 26-34 tulemustes.

Meeste ja naiste vastanute osakaal valimis jagunes võrdselt ja on ligilähedases vastavuses Eesti hetke demograafilise seisuga (vt tabel 1). Venekeelse elanikkonna noorte esindatus (13,4%) jääb alla demograafilisele olukorrale, mis Eesti Statistikaameti andmetel peaks olema ligilähedaselt veerand elanikkonnast. Arvestades fakti, et ankeetküsimustikku ei tõlgitud ümber vene keelde, mis tõenäoliselt elimineeris üldkogumist mitte eesti keelt kõnelevad noored, on 13,4% valimimahust pigem rahuldav tulemus ja ületab algselt eesmärgiks seatud 10%. Kuigi töös leitakse esmasd

tulemused eestikeelsete ja venekeelsete noorte maksumentaliteetide erinevuste ja sarnasuste kohta, oleks huvitav tulevikus seda küsimust lähemalt uurida.

Üliõpilaste suur osakaal (48,8%) vastanute seas on seletatav nende suurema huviga teadustöö vastu ja sooviga aidata kaasüliõpilast lõputöö koostamisel. Kutsehariduse (1,7%) ja rakendusliku kõrghariduse (5,2%) omajate vähene osakaal peegeldab rakenduslikuma haridussuuna vähest populaarsust Eestis. Õppivate noorte osakaal valimis küündis lausa üle 80%, mis näitab hea hariduse omandamise kõrget väärtustamist Eesti noorte seas. Ainult põhiharidusega vastanuid oli väga vähe (2,9%), sest vanusepiir 18 aastat jättis üldkogumist välja suurema osa 11. klassi õpilasi. Gümnaasiumi abiturientid said ennast lugeda juba keskhariduse omajate hulka, sest tehti mööndus, et kolme kuu jooksul omandatav haridustase vastamisel kaasa arvata. Gümnaasiumi abiturientide osakaal valimis oli väikene, sest ligi 60% vastanutest jäi vanusevahemikku 21-23 aastat. Kõige nooremate grupp vanusepiires 18-20 aastat oli siiski suurem kõige vanemast grupist, kuid osakaalude vahe jäi 5% juurde. Valimi täpsemat vanuselist jaotust saab vaadata eelmisel leheküljel tabelist 1.

Veidi vähem kui pooled vastanutest ütlesid, et on majanduslikult iseseisvad. See tulemus ühtib püsiva sissetuleku staatusega inimeste (palgatöölised ja ettevõtjad) osakaaluga koguvastanute seas. Palgatöölisi ja ettevõtjaid oli kokku 77 vastajat, mis teeb 172 vastajast 44,8% ja erineb majanduslikult iseseisvate osakaalust (46,5%) ainult marginaalselt. Ebameeldivaks üllatuseks oli apoliitiliste noorte kõrge arv (55,2%), mis näitab, et noori ei huvita riigijuhtimine või on nad selles pettunud. Seda tõestasid ka hilisemad süvaintervjuud üldkogumi liikmetega. Noorte hinnang oma vanemate majanduslikule kindlustatusele oli keskmisest kõrgem.

Puudulikuks jäi küsitluse jõudmine mitte-linlastest noorteni. Kuigi noorte linnastumine on Eestis pikaajaline suundumus seoses kvaliteetsema hariduse ja töökohtade puudumisega maapiirkondades, siis valimi linnalistes asulates elavate noorte osakaal 91% on väga suur. Hetkel Eestis Statistikaameti andmetel on vastav näitaja 65% (Eesti Statistikaamet Rahvastik 2012), mis ei pruugi küll olla väga täpne, sest paljudel linnas elavatel noortel võib olla sissekirjutus oma vanemate kodusse maapiirkonnas. Samuti ei

ole töötute osakaalu näitaja 3% reaalsust kajastav, sest aastal 2011 oli vastav näitaja 20% lähedal (Eesti Statistikaamet Töötus 2012).

Kõiki võrdlusi kokkuvõttes tõdetakse, et valimis esineb küll puudusi mõne sotsiaaldemograafilise grupi (venelased, töötud) vähese esindatuse osas, aga üldiselt jäädakse saadud valimiga pigem rahule ja ollakse kindlad valimi võimekuses anda statistiliselt olulisi tulemusi üldkogumi kohta. Järgnevalt alustataksegi tulemuste analüüsimisega.

2.3. Üksikküsimuste analüüs ja hüpoteeside testimine

Ankeetküsimustiku andmete analüüsimist alustatakse üksikküsimuste kollelatsiooni-maatriksi (vt lisa 6) ja kirjeldavate arvkarakteristikute (vt lisa 7) lähemast käsitlemisest, võttes vajadusel täpsemat teavet ankeetküsimustiku üldtulemustest (vt lisa 5).

Korrelatsioonimaatriksist on oodatult näha, et samasse küsimusgruppi kuuluvad väited on omavahel rohkem korreleeritud. Järgnevalt tuuakse aga ära suuremad ning huvitavamad korrelatsioonid väidete vahel, mis ei kuulu samasse küsimusgruppi. Kõige tugevam seos (korrelatsioonikordaja 0,72) on 8. väite („Ma oskan täita tulumaksudeklaratsiooni iseseisvalt.“) ning 11. väite („Ma olen korduvalt täitnud tulumaksudeklaratsiooni.“) vahel. Lisaks on 8. väide üsna tugevalt (0,55) korreleeritud veel ka 14. väitega („Ma olen käinud maksuameti e-versioonis“). Nende kahe tugeva korrelatsiooni põhjal võib oletada, et noor, kes käib maksuameti e-versioonis sagedasti tulumaksudeklaratsiooni täitmas, saab sellega ka iseseisvalt hakkama. Kirjeldavate arvkarakteristikute tabelist leitakse, et väidetega 8 ja 14 on just enim nõustunud. Ankeetküsimustiku üldtulemustest on näha, et maksuameti e-versiooni on külastanud 65% vastanutest. Sama palju noori pole aga oma regiooni maksuameti teeninduskohas mitte kunagi käinud. Sellised tulemused viitavad selgelt noorte eelistusele suhelda maksuametiga läbi e-versiooni.

Keskmiselt tugev seos erinevatesse küsimusgruppidesse kuuluvate väidete vahel esineb veel 9. väite („Olen väga hästi teadlik Eesti maksusüsteemi eripäradest“) ning 16. väite („Ma jälgin suure huviga maksuteemalisi arutelusid Eesti ühiskonnas“) vahel (0,52).

Nende kahe väite vaheline kõrge korrelatsioon viitab noorte maksudest huvitatuse ja maksuteadlikkuse vahelisele seotusele.

Madalate keskväärtustega väited olid veel 3. väide („Makse tasub ausalt maksta eelkõige selleks, et riik toimida saaks.) ja 6. väide („Maksusüsteemita riik on mõeldamatu.“). Mõlemad tulemused viitavad Eesti noorte kõrgele maksumentaliteedile. Kuna 6. väide (keskväärtus 1,7) on üle võetud Braithwaite'i *et al.* (2006: 22) uuringust, avaneb võimalus Eesti noorte tulemust võrrelda Austraalia noortega. Kui Braithwaite'i *et al.* (2006: 45) uuringu vastavasisulise küsimuse tulemus üle kanda käesoleva töö skaalale, saadakse oluliselt kõrgem tulemus (2,1). Seega selle küsimuse vastamisel olid Eesti noored Austraalia noortest maksuteadlikumad. Kuigi 3. väite madala keskväärtuse (1,8) näitel võiks eeldada Eesti noorte kõrget maksumoraali, siis 4. väite („Ma teataksin maksuametile, kui minu tuttav tegeleks maksupettusega.“) kõrge keskväärtus (3,4) viitab vastupidisele. Seega enne põhjalikuma kvantitatiivse analüüsiga alustamist, kus üksikküsimuste asemel käsitletakse küsimusgruppe, tuleks Cronbachi α abil esmalt kontrollida küsimuste sobivust küsimusgruppidesse.

Cronbachi α kordaja tabelid sisemise kooskõla uurimiseks on lisas 8. Sisemine kooskõla loetakse heaks, kui küsimusgrupi Cronbachi α väärtus on vähemalt 0,7 ja rahuldavaks, kui küsimusgrupi Cronbachi α väärtus on vähemalt 0,6. Küsimusele järgnev Cronbachi α näitab, kui kõrge oleks küsimusgrupi Cronbachi α juhul, kui küsimus küsimusgrupist elimineerida. Järgneva analüüsi paremaks järgimiseks tuuakse uuesti välja uurimismetoodikat tutvustavas alapeatükis loodud (vt lk 20) küsimusgruppide järjestus:

1. Maksumoraali küsimusgrupp;
2. Maksuteadlikkuse küsimusgrupp;
3. Lävimise küsimusgrupp;
4. Maksuteemadest huvitatuse küsimusgrupp;
5. Maksundusalaste väärtushinnangute küsimusgrupp.

Kolmanda ja neljanda küsimusgrupi puhul jäid Cronbachi α väärtused üle 0,7 (vastavalt 0,80 ja 0,76) ehk probleeme ei esinenud. Kuigi esimese küsimusgrupi Cronbachi α väärtus (0,63) jäi alla 0,7, võis seda lugeda rahuldavaks tulemuseks, sest teise küsimuse elimineerimine oleks tõstnud väärtust marginaalselt. Teises küsimusgrupis tuli

elimineerida 6. küsimus („Maksusüsteemita riik on mõeldamatu.“), mille põhjuseks võib pidada vastanute ratsionaalset mõtlemist ja ühiskonna toimimise teadlikkust, mis aitaks anda maksuteadliku vastuse ka noortel, kes ülejäänud küsimusgrupi vastustele tuginedes on pigem nõrga maksuteadlikkusega. Viiendas küsimusgrupis elimineeriti 25. küsimus („Ma usun, et Eesti riik oskab maksuraha efektiivselt ära kasutada.“), mille ebasobivuse põhjused leiti hilisemate süvaintervjuude käigus, kus noored andsid vastuseks, et nad küll ei usu valitsuse tegevusse ega poliitikasse, aga on sellega harjunud ja võtavad seda paratamatusena. Kuigi 24. küsimuse („Ma arvan, et Eesti riik peaks ettevõtete maksusoodustusi vähendama.“) eemaldamine oleks küsimusgrupi näitajat veelgi parandanud, loobuti küsimuse eemaldamisest, sest näitaja oli juba heale tasemele jõudnud. Teise ja viienda küsimusgrupi lõplikuks Cronbachi α väärtuseks jäi mõlemal juhul 0,76. Tänu Cronbachi α testile saadakse olla nüüd veendunud, et järgnevates töös läbiviidavates analüüsides, kus käsitletavateks väärtusteks on küsimusgrupid, kaasatakse ainult küsimusgrupi mõistet kirjeldavad küsimused.

Enne hüpoteeside testimist tuleb kindlaks määrata kriteeriumid, mille täitmisel saame eelnevalt püstitatud (vt ptk 1.4) hüpoteesi vastu võtta. Kriteeriumite määramiseks kasutatakse küsimusgruppide keskväärtuste skaalat. Kuna kaks küsimusgruppi on erinevate küsimuste arvuga, siis küsimusgruppide skoorid taandatakse suhtarvule küsimuste arvust lähtuvalt. Seega küsimusgruppide keskväärtuste skaala on nüüd 1...4. Lepitakse kokku, et skaala positiivne pool on kokkuleppeliselt vahemik 1...2,49 ja negatiivne pool vahemik 2,51...4. Kui hüpoteesis eeldatakse positiivset tulemust (nt hüpotees 2: Eesti noortel on head maksundusalased baasteadmised.), peab vastava mõiste küsimusgrupi keskväärtus (tabelis 2 tähistatud E) jääma statistiliselt oluliselt skaala positiivsele poolele. Negatiivse tulemuse eeldusel (nt hüpotees 1: Eesti noorte maksumoraal on madal.) vastupidiselt skaala negatiivsele poolele.

Püstitatud viie hüpoteesi kontrollimiseks on vaja küsimusgruppide keskväärtuste skaalal paiknemist statistiliselt oluliselt tõestada. T-testi olulisustõenäosus näitab, kui suur on tõenäosus eksida väitega, et püstitatud hüpotees kehtib. Käesolevas töös on vea tegemise tõenäosuseks lubatud 0,05 (vt lk 22). Seega loetakse hüpotees tõestatuks, kui olulisustõenäosus alljärgnevas tabelis on väiksem kui 0,05. Usaldusintervallid näitavad

kuhu uuritava tunnuse keskvärtus 95%-lise tõenäosusega jääb ja on alljärgnevas tabelis 2 sarnaselt keskvärtustele ja standardhälvetele selgitava eesmärgiga.

Tabel 2. Keskvärtuste skaalal paiknemise olulisustõenäosused.

Küsimusgrupp	Kesk- värtus	Standardhälve	Olulisustõenäosus		95% usaldus- intervall	
			E < 2,5	E > 2,5		
Maksumoraal	2,44	0,49	0,07	0,93	2,37	2,52
Maksuteadlikkus	2,37	0,63	<0,01	0,99	2,27	2,46
Lävimine	2,62	0,89	0,96	0,04	2,50	2,75
Huvitatus	2,72	0,61	1	0	2,63	2,82
Väärtushinnangud	2,53	0,74	0,73	0,27	2,42	2,65

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Maksumoraali keskvärtuse paiknemise olulisustõenäosus skaala negatiivsel poolel (0,93) annab väga kindla vastuse, et esimene hüpotees („Eesti noorte maksumoraal on madal.“) ei kehti. Märkimisväärne on aga positiivse poole olulisustõenäosus (0,07), mis ületab töös lubatud usaldusnivood marginaalselt. Kuigi statistiliselt oluliselt ei saa sellest tulenevalt midagi väita, annab see siiski aimduse, et valimi maksumoraal on eeldatuga pigem vastanduv. Tulemuse sisuline tõlgendus on, et Eesti noorte maksumoraal on ülekeskmise kõrge, mis tähendab, et maksudest hoidumine ei ole noorte jaoks normaalne ja tolereeritav käitumisviis. Eelnevalt nimetatud Lillemetsa töö vastuolulisest uuringutulemusest (vt lk 18) lähtuvalt peetakse väga oluliseks hilisemates süvaintervjuudes uurida noorte enda hinnangut Eesti noorte maksumoraalile.

Maksuteadlikkus tuli statistiliselt oluliselt positiivsele poolele ja seega teine hüpotees („Eesti noortel on head maksundusalased baasteadmised.“) kehtib. Kindlasti tuleks juurde märkida, et vastuste andmisel võis esineda teatud määral subjektiivsust. Samas pole hetkel põhjust selles kahelda. Noored saavad koolis kvaliteetset haridust maksundusteemadel, nende huvi tunnis on suur ja õpitu omandamist on kontrollitud (Erm 2012).

Lävimise vastav näitaja (0,04) määrab, et kolmas hüpotees („Eesti noor suhtleb teiste maksukultuuri liikmetega vähe.“) on samuti kehtiv. Kolmas hüpotees toetab ka teises hüpoteesis tehtud järeldusi, et noor saab maksundusalased baasteadmised haridus-

süsteemist. Maksuametnikud ega maksunõustajad noorte maksuteadlikkuse arendamisse omapoolset olulist panust ei anna.

Huvitatuse hüpoteesi („Eesti noored ei ole maksundusteemadesse huvitatud.“) juures saadakse jällegi tõdeda, et hüpotees on kehtiv. Tekkinud vastuolu teise hüpoteesi kehtivuse põhjendusega võib tulla asjaolust, et ankeetküsimustikus oli huvitatusena käsitletud pigem sügavamat huvi maksundusteemade kohta. Tulemused ei väida, et ühiskonnaõpetuse tundides oleks tegu õpilaste teeseldud huviga, vaid ütlevad, et koolitunni lõppedes jätkatakse diskussioone siiski teistel teemadel.

Väärtushinnangute keskväärtuse paiknemise olulisustõenäosus skaala negatiivsel poolel (0,27) näitab, et viies hüpotees („Eesti noored eelistavad madalaid maksumäärasid ja toetavad praegust proportsionaalset maksusüsteemi.“) ei kehti. Põhjenduseks võib tuua noorte apoliitilisuse ja just eelneva tõestuse, et noored pole maksundusteemadest huvitatud. Kindlad veendumused ja tõekspidamised väärtushinnangutes tekivad aga pikkade arutelude tulemusena.

Neljast Austraalia tulemustele põhinevast hüpoteesist kehtisid kaks. Olenemata noore inimese kultuurilisest taustast, võib eeldada, et ta suhtleb teiste maksukultuuri liikmetega pigem vähe ja noor on subjektiivselt oma maksundusalastest oskustest ja teadmistest küllaltki heal arvamusel. Noore inimese maksumoraal on aga pigem seotud tema ühiskonna ja kultuuriga, mida väitsid ka Alm ja Torgler (vt lk 11).

Viiest püstitatud hüpoteesist kolm kehtisid. T-testid lubasid statistiliselt oluliselt väita, et noorte subjektiivne hinnang oma maksuteadlikkusele on kõrge ja noori ei huvita maksundusteemad. Lisaks võib veel väita, et noorel ei ole tihedat kokkupuudet maksuameti ega maksunõustajatega. Üllatavaks tulemuseks on Eesti noorte pigem kõrge maksumoraal, mis usaldusnivoo 0,1 korral muutuks ka statistiliselt oluliseks. Ainult noore maksundusteemadega seotud väärtushinnangute kohta ei saa midagi olulist ütelda, mis võib tuleneda noorte vähesest huvist maksundusteemade vastu. Noorte arvamust nende väidete kehtivuse kohta küsitakse süvaintervjuudes peatükis 1.5. Esmalt aga analüüsitakse, kas vastavate väidete kehtivus võiks oleneda ka vastaja sotsiaal-demograafilistest tunnustest.

2.4. Eesti noorte maksumentaliteedi sotsiaal-demograafilised erisused

Sotsiaal-demograafiliste erisuste leidmiseks viiakse läbi dispersioonanalüüsid, t-testid ning vajaduse korral ka mitte parameetiline Kruskal-Wallise test. Uuritavateks tunnusteks on eelpool loodud küsimusgrupid ja grupeerivateks tunnusteks on kaheksa sotsiaal-demograafilist tunnust. Sotsiaal-demograafilisteks tunnusteks on sugu, vanus, elukoht, haridustase, ühiskondlik staatus, emakeel, poliitiline ideoloogia, majanduslik iseseisvus ja vanemate majanduslik kindlustatus. Ühiskondlikku staatus ei ole võimalik grupeeriva tunnuseks kasutada, sest vastajal võib olla mitu ühiskondlikku staatust ja ühe vastaja tulemused võivad olla seega mitmes grupis (vt lisa 3 küsimus 30). Ülejäänud sotsiaal-demograafilised küsimused jagavad vastanud olenevalt tunnusest kas kahte või kolme gruppi.

Kahegrupilisi tunnuseid kontrollitakse t-testiga. Olulisustõenäosus näitab, kui suur on eksimise tõenäosus, kui me väidame, et nende gruppide vahel on statistiliselt oluline erinevus. Juhul, kui olulisustõenäosus on väiksem kui 0,05, on selle uuritava tunnuse vastavate gruppide keskväärtused statistiliselt oluliselt erinevad. T-testidest saadud tulemused on välja toodud lisa 9. Paremaks ülevaatlikkuseks tuuakse teksti sees faktorite järel sulgudes skooride keskväärtused. Olulisusnivool 0,05 saab statistiliselt oluliselt kahte sotsiaal-demograafilist erinevust väita. Naistel on parem maksumoraal (2,3) kui meestel (2,6). See erinevus on küllaltki suur ja see tulemus ühtib eelnevate akadeemiliste uuringute tulemustega. Noored, kelle vanemad on majanduslikult paremini kindlustatud (2,7) on vähesel määral rohkem maksuteemadest huvitatud kui seda on noored, kelle vanemad on majanduslikult vähem kindlustatud (2,8). Selle põhjendus võib seisneda selles, et varaliselt paremal järjel olevatel vanematel on rohkem toiminguid maksudega, mis omakorda äratav huvi ka lapses. Järgnevalt tuuakse aga välja mõned 90% usaldusnivooga statistiliselt olulised tulemused ehk tulemused, mille usaldusväärsuses võib antud töös kahelda, aga mis kindlasti väärivad lähemat uurimist süvaintervjuudes. Linnas elavad noored (2,7) on rohkem huvitatud maksuteemadest kui mitte-linlastest noored (2,9). Eesti keelt kõnelevate noorte maksumoraal (2,4) on kõrgem kui vene keelt kõnelevatel noortel (2,6). Noored, kelle vanemad on majanduslikult paremini kindlustatud (2,5), lävivad teiste maksukultuuri

liikmetega rohkem kui seda teevad noored, kelle vanemad on majanduslikult vähem kindlustatud (2,8). See tugevdab eelnevat oletust, miks nad on rohkem ka maksuteemadest huvitatud. Noored, kelle vanemad on majanduslikult vähem kindlustatud (2,4) on vasakpoolsemate maksundusteemaliste vaadetega kui noored, kelle vanemad on majanduslikult paremini kindlustatud (2,6).

Kolmegrupilisi tunnuseid kontrollitakse dispersioonanalüüsi abil. Dispersioonanalüüsis eeldatakse, et võrreldavates gruppides peab olema sarnane dispersioon ehk faktorgruppide hajuvused peavad olema homogeensed. Kuigi dispersioonanalüüsile eelnevalt läbi viidud Levene'i test (vt lisa 11) näitas neljal juhul sõltuva tunnuse dispersioonide heterogeensust faktori eri tasemel, jäeti need analüüsi läbiviimise lihtsustamiseks esialgu sisse. Pärast t-testide ja dispersioonanalüüside läbiviimist tehti nendele neljale juhule lisaks mitteparameetiline Kruskal-Wallise test (vt lisa 12), mis kinnitas dispersioonanalüüsi tulemusi. Kolmegrupiliste sotsiaal-demograafiliste tunnuste analüüsimise eripäraks võrreldes kahegrupilistega oli lisavajadus uurida täpsemalt, millised neist kolmest grupist on omavahel statistiliselt oluliselt erinevad. Selle teadasaamiseks viidi läbi Tukey testid (vt lisa 13). Kõikide eelnevalt nimetatud testide kokkuvõttes saadakse palju statistiliselt olulisi väiteid.

Vanim vanusegrupp (2,2) on oluliselt suuremate teadmistega kui seda on noorim vanusegrupp (2,6). See näitab, et vanusega tulevad maksundusalased teadmised ja kogemused. Samamoodi kasvab ka lävimine erinevate maksukultuuri liikmetega. Kui noorimal vanusegrupil on lävimise keskvärtus 3,1, siis keskmisel vanusegrupil on see paranenud 2,6 peale ja vanimatel 2,1 peale. Samasugune ühtlane paranemine vanuse lisandudes oli ka maksuteadlikkuse osas, vastavalt 2,6, 2,4 ja 2,2. Vanuse lisandudes toimub maksumaksja ühtlane positiivne areng, mis on põhjustatud paranenud maksuteadlikkusest, pidevalt täienevatest kogemustest ja suuremast aktiivsusest maksukultuuri siseses suhtlusvõrgustikus.

Sarnast loogikat võib kohata ka haridusgruppide juures. Kui keskharidusgrupp (teadlikkus 2,6, lävimine 3,0 ja huvitatus 2,8) ja tavaline kõrgharidusgrupp (teadlikkus 2,4, lävimine 2,6 ja huvitatus 2,8) erinesid oma tulemustelt oluliselt ainult lävimise osas, siis majandusliku kõrgharidusgrupi skooride keskvärtused (teadlikkus 1,9, lävimine 2,1

ja huvitatus 2,3) muutusid statistiliselt oluliselt paremaks nii teadmiste, lävimise kui huvitatuses osas. Nendest tulemustest lähtuvalt võib väita, et majanduslikku kõrgharidust pakkuvad ülikoolid ja teaduskonnad mõjutavad väga oluliselt Eesti maksukultuuri maksumaksjate elementi. Tulemustes on vihje ka võimalusele, et majandusliku kõrgharidusega inimesed on parempoolsemate väärtushinnangutega, kuid selle seose olulisustõenäosus (0,14) on liiga kõrge.

Poliitideoloogiliste gruppide puhul erinesid teadmiste, huvitatus ja väärtushinnangute poolest alati parempoolsed (teadlikkus 2,2, huvitatus 2,5 ja väärtushinnangud 2,8). Maksuteadlikkuse ja huvitatus puhul erinesid nad apoliitilisest grupist (teadlikkus 2,5 ja huvitatus 2,8) ja väärtushinnangute osas vasakpoolsetest (2,1). Tulemustest lähtuvalt võib väita, et rahva kui maksukultuuri elemendi poliitiline suunitlus, mis antud hetkel on võtmas vasakpoolsemat suunatrendi (Eesti Rahvusringhääling 2012), mõjutab oluliselt ka nende käitumist.

Majanduslik iseseisvus muutub sarnaselt vanusega, mis oli ennustatav, sest vanuse lisandudes peaks noorel kasvama ka majanduslik iseseisvus. Maksuteadlikkus muutub statistiliselt oluliselt suurel määral ja stabiilselt iseseisvuse kasvades. Kui majanduslikult sõltuva grupi keskvärtus oli 2,7, siis osaliselt sõltuvatel oli see värtus 0,3 ühikut väiksem ja iseseisvatel omakorda eelmistest sama võrra väiksem. Veelgi suuremad erinevused keskvärtustes on lävimises. Majanduslikult sõltuv grupp (3,2) erineb statistiliselt oluliselt nii osaliselt sõltuvatest (2,6), kui ka iseseisvatest (2,3). Osalise majandusliku iseseisvuse saavutamise suurem mõju lävimisele on seletatav põhjusega, et kui enne ei pidanud noor teiste maksukultuuri liikmetega üldse lävima, mida üldiselt ei pea tegema püsivate sissetulekuallikate puudumisel, siis sissetulekuallika tekkides on esmakordselt vaja hakata suhtlema maksuametiga või tutvuda selle e-versiooniga. Kuigi dispersioonanalüüs näitas, et olulisustõenäosus oli piisav ainult maksuteadlikkuse ja lävimise puhul, ei olnud ka teiste uuritavate tunnuste olulisustõenäosused kõrgemad kui 0,2. Suurim keskvärtuste erinevus neist oli väärtushinnangute parempoolne suund iseseisvuse kasvades. See tähendab, et majandusliku iseseisvuse lisandudes hakkab noor üha vähem pooldama riigi maksuraha korjamist, sest ta peab ise sinna rohkem panustama, vajades ise vähem riigipoolset rahalist abi.

Kokkuvõttes on läbi kvantitatiivse uuringu saadud palju uusi statistiliselt olulisi tulemusi ja väiteid Eesti noorte maksumentaliteedi kohta. Koos tulemustega on tekkinud ka mitmeid küsimusi, millele peaksid oskama kõige paremini vastata üldkogumi liikmed ise.

2.5. Süvaintervjuude tulemused

Viidi läbi kõik planeeritud viis süvaintervjuud (vt lisa 14), millest lühim kestis 25 minutit ja kõige pikem 45 minutit. Intervjueeritavad saadi sihipärase valimise teel, võttes aluseks vastaja sotsiaal-demograafilised tunnused. Intervjuu läbiviimisel tugineti süvaintervjuu läbiviimise plaanile (vt lisa 4) paindlikult, sest intervjueeritavad olid väga erinevad isiksused, kellel olid erinevad teadmised, huvid ja suhtusid intervjuu andmisesse erinevalt.

Esimeseks intervjueeritavaks oli vene keelt emakeelena kõnelev neiu, kes õpib esimest aastat Tartu Ülikoolis kehakultuuri. Oma vanusgrupi eripärade kohta väitis ta, et nooremad üldkogumi liikmed ei ole maksundusest huvitatud, aga samas teadlikud selle põhitõdedest. Nad omavad pigem sotsialistlikku maailmapilti ja soovivad läbi kõrgemate maksude turvalist ühiskonda, olles samas riigijuhtimisest pigem halval arvamusel. Maksuteadlikkuse ja lävimise suurenemise seostas ta töötamisega ja sõnas, et paljud tema tuttavad oskavad täita tulumaksudeklaratsiooni, sest on käinud noorena tööl. Vene keelt kõneleva elanikkonna osas oli ta arvamusel, et nende maksumoraal on madalam, sest nad on vaesemad. Vaesuse tõttu peavad vene noored varem tööle minema ja sellest tulenevalt on nende lävimine suurem.

Teiseks intervjueeritavaks oli naisdoktorant ja põhikooli loodusainete õpetaja, kelle üldine arvamus Eesti noorte maksumentaliteedist oli pessimistlik. Sarnaselt esimese intervjueeritavaga seostas ta madalat maksumoraali vaesusega ühiskonnas, aga vene keelt kõnelevale elanikkonnale seda üle ei kandnud. Viimasel on halb maksumoraal soovimatusest panustada Eesti riigi hüvanguks. Samuti erines tema arvamus poliitideoloogia osas, väites, et Eesti noored on väga parempoolsed. Ta kordas aga esimese intervjueeritava mõtet noorte suvetööde positiivsest mõjust nende maksuteadlikkusele. Veel tõi ta välja, et maksuameti e-versioon on väga edukas ja

ettevõtjad tegelevad maksundusega rohkem. Intervjueeritav polnud nõus tulemusega, et noortel on pigem kõrge maksumoraal. Töö uuringu kvantitatiivse osa puudustena nägi valimi väiksust ja probleemi asjaolus, et noortelt ei uuritud maksuteadlikkust küsimustega, millel oleks puudunud subjektiivsus. Intervjueeritav oli veendunud, et objektiivne hinnang oleks andnud väga nõrgad maksuteadlikkuse tulemused.

Kolmandaks vastajaks oli rikkamast perekonnast pärit sügava parempoolse maailmavaatega noormees. Tal on majanduslik kõrgharidus ja tunneb keskmisest suuremat huvi maksuteemade vastu. Sarnaselt eelmisele intervjueeritavale kahtles ta sügavalt noorte reaalses maksuteadlikkuses ja kiitis e-maksuametit, mis pidi väga lihtne olema. Venelaste võimalikku erinevust seostas ta nende madalama haridustasemega. See sarnaneb esimese intervjueeritava mõttega, sest madalam haridustase tähendab tihti ka madalamat töötasu. Intervjueeritav nõustus intervjueerija arvamusega, et vene keelt kõnelev isik võiks lähemalt uurida kahe keelegrupi erinevusi antud teemal. Parempoolsete ühiskonnagrupi kohta sõnas ta, et nad on ettevõtlikumad ja sellest tulenevalt on ka huviatus maksuteemade vastu suurem. Tulemuste analüüsimisel toetas kolmas vastaja suures osas autori teooriaid ja loogikat nende põhjendamisel. Kokkuvõttes oli kolmanda intervjueeritava üldine hinnang kvantitatiivse osa tulemustele positiivne. Puudustena tõi ta sarnaselt eelmisele vastajale välja väikese valimi ja vajaduse saada ka objektiivset maksuteadlikkuse infot üldkogumi kohta. Puuduseks luges veel töö suurt hajuvust erinevatesse maksundusalastesse teemadesse.

Neljandaks vastajaks oli maapiirkonnast pärit, kuid hetkel linnas elav äsja täiskasvanuks saanud gümnaasiumiõpilane. Intervjueerijale oli selgelt tunda väiksem intervjuule kaasamõtleme võimekus võrreldes eelmise vastanuga ja intervjuu läbiviimine oli kõigist viiest raskeim. Ankeetküsitluste tulemuste ennustamisel ei olnud ta samas kehvem teistest haritumatest vastanutest, mis näitab, et vastused peegeldavad iga üldkogumi osa olemust. Sarnaselt esimese vastanuga oli intervjueeritav kindel, et ka kõige noorem vanusgrupp pole täiesti maksuteadmatud ja nad mõistavad maksuteemade põhisisu ja maksude vajalikkust ühiskonnas. Lisaks nõustus ta oma tutvusringkonna ehk noorima vanusgrupi sotsialistlikumas maailmapildis ning sellega, et maksuteemasid õpetatakse gümnaasiumis piisavalt. Nendele kahele väitele tuginedes arvas ta, et noorte maksumoraal on kõrge. Samas tõdes vastanu realistlikult, et kindlasti on noorima

vanusgrupi maksuteadlikkus väike ja lävimine sisuliselt olematu, lootes aga nende paranemist suurema iseseisvuse saavutamiseks. Üllatavamateks väideteks oli tema arvamus, et üldiselt temavanustel noortel veel kindlad väärtushinnangud puuduvad ja erinevalt teistest vastanutest oli ta veendumusel, et mitte-linlased ei erine maksukultuuri elemendina suures osas linlastest. Nõrkusi töö kvalitatiivses osas intervjuueeritav välja ei osanud tuua ega ka soovitusi töö edasiseks arenguks.

Viiendaks vastajaks oli rikkamast perekonnast pärit sügavalt parempoolsete vaadetega üliõpilasest ettevõtja. Intervjuueeritava eripäradeks oli suur soov rääkida ettevõtjatest ja ettevõtlusest ning ratsionaalne ja pessimistlik mõtlemine. Vastanu usk, et eestlased on siiski veel väga vaesed ja sellest tulenevalt on kogu ühiskonnas tähtsaim raha teenimine ja rikkuse säilitamine ka ebamoraalsel viisil. Ettevõtjad on intervjuueeritava hinnangul kõik parempoolsed ja maksuteemadest huvitatud, maksuteadlikud ja räägivad maksuteemadest sagedasti ka omavahel. Ettevõtjatel pidavat olema ka suur lävivus, aga erinevalt teisest ja kolmandast vastajast oli tema arvamusel, et maksuameti e-versioon ei ole nii lihtne ja kasutajasõbralik. Põhjuseks võib olla asjaolu, et ettevõtja on sunnitud täitma keerulisemaid dokumente kui seda noor eraisik. Jättes kõrvale selle teema, oli viiendal vastajal väga palju ühist teise vastajaga. Noored on maksuteemadel ebapädevad, vähene usk riigi distributiivsesse võimesse ja riigist mitte hooliv venekeelne elanikkond – kõik need mõtted ühtisid. Erinevalt teisest intervjuueeritavast, oli tema üllatunud noorte suurest enesekindlusest maksuteemadel ehk siis kõrgest maksuteadlikkusest. Kokkuvõttes pidas viies vastanu töö kvantitatiivseid tulemusi Eesti ühiskonda ja selle noori küllaltki hästi portreeterivaks.

Järgnevalt võrreldakse kvantitatiivsel analüüsil saadud tulemusi intervjuueeritavate arvamustega. Kõik vastanud olid nõus, et meeste maksumoraal on madalam kui naistel. Linlaste suuremat huvitatust maksuteemades toetasid kõik vastanud, välja arvatud kõige rohkem mitte-linlastega kokku puutunud intervjuueeritav. Kuna neljas vastanu on linnas elanud vähe aega ja suhtleb suuremas osas nooremate üldkogumi liikmetega, kes on kõige vähem maksuteemadest huvitatud, siis temal on väiksem võimalus tunda seda erinevust. Kuigi see vähendab tema usaldusväarsust, on tema siiski ainukene mitte-linlasest intervjuueeritav. Olulisustõenäosuse marginaalne usaldusnivoo ületamine on aga siiski pigem seletatav mitte-linlaste vähesusega valimis. Samal põhjusel ei ole

statistiliselt olulised ka erinevused keelegruppide vahel, mida kõik viis intervjueritavat, kaasa arvatud vähemusgrupi esindaja, kinnitavad. Lisaks usuti loogikasse, et kui noore vanemad on rikkamad, on nad sunnitud tegelema rohkem maksundusega ja sealt kandub huvi edasi ka nende lapsele.

Esimese intervjueritava arvamustest kokku pandud loogikaga, mis seletab teadmiste ja lävimise paranemist, nõustusid suures osas ka kõik ülejäänud intervjueritavad. Eesti ühiskonnas on tavaline, et noor läheb peale keskkhariduse omandamist edasi ülikooli. Ülikooli kõrvalt käivad tööl umbes pooled tudengid ja see protsent suureneb olenevalt kõrgharidustasemest (Eesti Üliõpilaskondade Liit 2012). Lisades juurde esimese ja teise intervjueritava tõdetu, et nooremana tööl käies paranevad nende maksuteadlikkus ja lävimine, saadaksegi üldpilt, mis seob vanuse, hariduse ja majandusliku iseseisvuse. Vastanud olid nõus, et parempoolsed peaksid tulenevalt oma suuremast ettevõtlikkusest olema suurema huvitatuse ja maksundusalaste teadmistega.

Küsimusgruppide keskväärtuste hindamisel esines intervjuude käigus samuti vastandlikke arvamusi. Väärtushinnangute osas uskusid kaks nooremat intervjueritavat üldkogumi olevat pigem vasakpoolseks ja kolm vanemat hoopis parempoolseks. Arvestades, et noortel oli palutud oma vastustes arvestada ka oma sõprusringkonna üldist mentaliteeti, siis ilmneb trend Eesti noorte muutumises parempoolsemaks vanuses 20-21 aastat. See võib olla seotud noorte sellesse vanuseperioodi jääva sooviga hakata majanduslikult iseseisvuma või tulenevalt vanemate kodust lahkumisega on majanduslik iseseisvumine lihtsalt pealesunnitud protsess.

Kõrget maksuteadlikkust vanemad intervjueritavad üldkogumit kajastavaks ei pidanud ja soovitasid saadud tulemuse objektiivsete küsimustega üle kontrollida. Selgitus sellistele hinnangutele võiks olla järgnev. Kolm vanemat vastanut pidasid ennast maksuteemadel individuaalselt väga pädevaks, samas kui kaks nooremat tunnistasidki, et nende vanusgrupp veel maksuteemadest väga teadlik pole. Vanemad vastanud ei osanud ennast üldkogumiga siduda ja arvestada, et just nende vanusgrupi kõrge keskväärtus teadmiste osas viibki tervikliku keskväärtuse kõrgele (vt lisa 10). Samas tuleb kindlasti nõustuda intervjueritavate soovitusel uurida noorte maksuteadlikkust

ka objektiivselt. Lävimise ja huvitatuse suhtes olid kõik viis vastanut ühiselt nõus, et vastavad tulemused peavadki madalad olema.

Põhjalikuma analüüsi alla võetakse maksumoraali keskväärtus ja sellega seotud esimene hüpotees. Kuigi maksumoraali keskväärtus on 90% usaldusnivoo korral statistiliselt oluliselt positiivsel poolel, siis viiest intervjuueeritavast arvas ainult üks, et see võiks olla üldkogumit reaalselt kirjeldav. Statistiliselt oluline erinevus maksumoraalis on vaid naiste ning meeste vahel. Statistiliselt olulisi erinevusi olulisusnivoos 0,05 teiste sotsiaal-demograafiliste gruppide vahel ei esine. Üksikküsimustele antud vastuseid (vt lisa 5) eraldi analüüsides on näha, et 73% ei osaleks maksupettuses, kaks kolmandikku karistaks maksupettureid karmilt ja 80% maksavad makse eelkõige riigi hüvanguks, mitte soovimatusest probleemidesse sattuda. Kolmas intervjuueeritav arvas, et tulemused on kallutatud, sest noorel oleks häbi ennast ebamoraalsena näidata. Vastaja vastused ei tohiks olla sellest mõjutatud, sest ankeetküsimustikku täitis iga noor internetis individuaalselt ja anonüümselt. Kokkuvõttes jäädakse arvamusele, et Eesti noorte maksumoraal on kõrge, aga noored käsitlesid intervjuudes pigem maksukuulekuse mõistet, mis Lillemetsa töös leiti Eesti ühiskonnas madal olevat (Lillemets 2008: 249).

Ankeetküsitluse küsimusi peeti arusaadavateks. Arusaamatuid ankeetküsitluse küsimusi esines kahel intervjuueeritaval. Vene keelt kõneleval neiul oli probleeme mõistetega maksumäär ja solidaarsusmaks. Ankeetküsimustikku koostades eeldati maksumäära mõiste teadmist ja solidaarsusmaksule lisati selgitavalt järgi, et seda rakendatakse rikkamate kodanike puhul. Lisaks uuris ta 24. küsimuse („Ma arvan, et Eesti riik peaks ettevõtete maksusoodustusi vähendama“) juures, et milliseid soodustusi ettevõtetele tehakse. Teisel intervjuueeritaval oli küsimus, et millist lisatulu 2. küsimuse („Võimalus tekkides välistaksin maksupettuse läbiviimise lisatulu saamiseks“) juures täpsemalt mõteldakse. Lisaks leidis ta, et poliitilist veendumust uuriva sotsiaal-demograafilise küsimuse puhul oleks pidanud poliitideoloogilisi valikuvariante märksa rohkem olema, aga samas mõistis ta ka nende puudumist analüüsi lihtsuse huvides. Intervjuueeritavate üldine suhtumine ankeetküsimustikku oli positiivne.

Süvaintervjuu läbiviimisel selgus, et intervjuueeritavad seadsid kahtluse alla noorte kõrge maksumoraali ja üldkogumi maksuteadlikkuse, mis objektiivselt hinnates peaksid olema üldkogumis pigem madalad. Noorte reaalselt maksuteadlikkust ei saa aga interneti-küsitlusena läbi viia, sest ankeetküsitluse täitmisel ei saa välistada abivahendite kasutamist. Lisaks tuli intervjuude käigus välja noorte maksumentaliteedi üldine areng ja selle põhjused vanuse kasvades. Süvaintervjuude läbiviimine oli kokkuvõttes edukas ja täitis oma eesmärgi toetada kvantitatiivanalüüsist saadud tulemusi üldkogumi liikmete heakskiidu ja seletustega. Siinkohal lõpeb Eesti noorte maksumentaliteedi uuring. Vajalik on anda veel ka soovitusel teistele maksukultuuri liikmetele Eesti maksukultuuri arendamiseks.

2.6. Soovitusel Eesti maksukultuuri arendamiseks

Eesti maksukultuuri arendamisele saavad kaasa aidata kõik maksukultuuri liikmed. Töö tulemustest võiksid osutada maksukultuuri liikmetele kõige muret tekitavamateks noorte vähene huvitus maksuteemadesse ja noorte eraldatus maksukultuuri suhtlusvõrgustikus. Lisaks leidis kinnitust eelnevates uuringutes leitud vastuolu, et maksumoraal ja maksukuulekus on Eesti maksukultuuris pigem vastandlikud omadused.

Käesolev töö keskendus noortele, kellest osad ei käi veel tööl ja kelle seas on ettevõtjaid väga vähe. Kuna Eesti maksunõustajad puutuvad rohkem kokku erasektori maksundusega, siis nendele töö tulemuste põhjal soovitusi teha ei osata. Ainus kasulik informatsioon neile on noorte rahuldav maksuteadlikkus. Seda tulemust interpreteerides on võimalik oletada, et lähitulevikus maksunõustamisteenust pakkuvate ettevõtete kliendibaas eraisikute arvult olulist täiendust ei saa, isegi kui maksusüsteemi muudetakse keerulisemaks. Olles suhelnud nende ettevõtetega, siis vastavat ootust seal ka ei esinenud. Laienevat turgu nähakse pigem erasektori internatsionaliseerumises ja seega pole ka maksuspetsialistide vähene võimalik pealekasv nende jaoks probleemiks.

Noorte suhtumine maksuametnike töösse on pigem positiivne. Kuigi otsest lävimist maksuametiga on vähe, siis vajaduse tekkimisel aitab noori edukalt maksuameti e-versioon, mida peetakse kasutajasõbralikuks keskkonnaks, kus peamiselt täidetakse tulumaksudeklaratsioone. Keerukamaid tegevusi maksuameti e-versioonis on sunnitud

tegema peamiselt ettevõtjatest noored, kes saavad seal siiski maksuspetsialistide abita hakkama. Kuigi maksuamet on Lillemetsa töös öeldu põhjal (vt lk 18) teadlik Eesti maksumaksjate nõrgast maksukuulekusest, siis kõrge maksumoraal võiks anda lootust maksukuulekuse paranemisele tulevikus. Et oleks võimalik teha soovitusi, kuidas maksukuulekust viia vastavaks maksumoraalile, peaks maksuteadlased enne uurima, mis põhjustel Eesti maksumaksjad ei käitu vastavalt oma moraalile.

Käesolev töö võiks anda maksuteadlastele mitmeid huvitavaid uurimisteemasid. Lisaks eelnevalt nimetatule oleks vajalik lähemalt uurida mitmeid sotsiaal-demograafilisi erisusi maksumaksjate maksumentaliteedis. Näiteks välja selgitada, kuidas täpsemalt muutub noore maksumentaliteet tööelu alustades ja kui suur on eestikeelse ja venekeelse maksumaksjaskonna maksumoraali erinevus. Eesti maksukultuuri on kahjuks väga vähe uuritud ja iga täiendav teadusuuring oleks kindlasti maksukultuuri arendav.

Kõige enam väärtuslikku teavet võiks uuringu tulemustest saada riigijuhid ja poliitikud, kellel lähtuvalt töö tulemustest lasub ka suurim kohustus Eesti maksukultuuri paremaks muuta. Kuna maksundusteemad on tihedalt seotud poliitikaga, võib väita, et kui noor pettub Eesti poliitikutes, väheneb olulisel määral ka tema huvi maksundusteemade vastu. Pettumine riigijuhtimises vähendab oluliselt ka maksumaksja usku maksusüsteemi distributiivsesse võimekusse, mis omakorda annab inimesele põhjuse maksude maksmisest hoiduda. See võib olla üks põhjus, miks maksukuulekus erineb maksumoraalist. Poliitikud peavad meeles pidama, et riigi poliitiline kultuur mõjutab otseselt maksumaksjate maksumentaliteeti.

Noorte vähene huvitatus maksuteemadesse ja soovimatus teada maksusüsteemist rohkem kui baasteadmised, pole hea pinnas keerukama maksusüsteemi loomiseks. Valimi 60%-line toetus tulumaksusüsteemi progressiivsemaks muutmisele näitab, et vasakerakondade väited muutuste vajalikkusest on siiski põhjendatud. Kuna tulemuste põhjal võib väita, et noorte poliitsuunitluse muutusega muutuksid ka nende maksundusega seotud väärtushinnangud, siis vasakpoolsete erakondade võimule pääsemisega läbiviidavad tulumaksusüsteemi reformid oleks õigustatud.

Lisaks maksuseadustele on poliitikutel võim muuta haridussüsteemi. Keskharidustasemel antavaid maksundusalaseid baasteadmisi pidasid noored sellel õppetasemel vajalikuks ja piisavaks. Uuringu tulemuste põhjal saab väita, et kõrghariduse tähtsus maksumentaliteedi arengule on oodatust väiksem. Kõrghariduse positiivne mõju peitub selles, et noored hakkavad teenima pidevat töötasu ja sellega kaasneb vajadus parema maksuteadlikkuse ja suurema lävimise järele. Seega on see rohkem seostatav noore vananemisega ja sisenemisega tööturule. Ainult majandusalase kõrghariduse omandamine annab noorele olulise arengu tema maksumentaliteedis.

Kvantitatiivse ja kvalitatiivse osa tulemuste liitmisel oli resultaat osalt ennustatav, aga samas ka üllatuslik. Kindlasti on nendes tulemustes ja interpretatsioonis midagi uut ning vajalikku teiste maksukultuuri liikmete jaoks. Kokkuvõttes saab öelda, et esimesed hinnangud Eesti noorte maksumentaliteedile on antud ja bakalaureusetöö eesmärk edukalt saavutatud.

KOKKUVÕTE

Ühiskonna muutumisega kodanikukesksmaks on maksuteemalistes teadustöodes uue mõistena hakatud käsitlema mõistet maksumentaliteet. Maksumentaliteedi mõistega on otseselt või kaudselt seotud ka teised maksundusega seotud mõisted nagu maksumoraal, maksuteadlikkus, maksudega seotud väärtushinnangud, huvitatus maksuteemadest ja lävimine teiste maksukultuuri elementidega. Loetletud mõisted aitavad käesolevas töös uurida Eesti noorte (vanuses 18-26 aastat) maksumentaliteeti kui Eesti maksukultuuri tähtsat osa ehk põhielementi.

Maksumentaliteedi empiiriline uurimine Eestis on vajalik, sest eelnevad uuringud on näidanud, et tulenevalt kultuurilistest eripäradest, on igas riigis erinev maksumentaliteet. Lähtudes põlvkonna teooriast, mis väidab, et inimese väärtused tema eluea jooksul suurel määral ei muutu, on mõistlik alustada Eesti maksumentaliteedi kaardistamist noorematest maksumaksjatest. Empiirilised kogemused maksumentaliteedi mitte arvestamisega maksukultuuri süsteemi loomisel on viinud maksukultuuri mahajäämusteni või koguni maksukultuuri šokkideni.

Töö empiirilises osas viidi läbi Eesti noorte maksumentaliteedi uuring, mis koosnes kvantitatiivse ankeetküsimustiku tulemuste analüüsimisest ja hilisematest süvaintervjuudest üldkogumi liikmetega. Ankeetküsimustikule vastas 172 Eesti noort ja valim tuli üldkogumile vastav. Süvaintervjuudesse, mille käigus küsiti noorte arvamust tulemustele ja paluti neid tõlgendada, valiti inimesi võimalikult erinevate sotsiaal-demograafiliste tunnustega, et võimalikult hästi katta valimit.

Ankeetküsimustiku tulemustele tuginedes kontrolliti viite eelnevalt püstitatud hüpoteesi. Selgus, et Eesti noorte maksumoraal on oodatust kõrgem, nende väärtushinnangud ei kaldu oluliselt parempoolsusesse ja nende subjektiivne hinnang oma maksuteadlikkusse on pigem kõrge. Samuti leiti, et nad lävivad maksuametiga minimaalselt ja nende üldine huvitatus maksuteemade vastu on väike.

Läbiviidud t-testid ja dispersioonanalüüsid andsid palju teavet üldkogumi maksumentaliteedi sotsiaal-demograafiliste erisuste kohta. Näidetena statistiliselt oluliseks kujunenud väidetest võiks välja tuua, et naiste maksumoraal on kõrgem kui meeste oma ja majanduslikult kindlustatumast perest pärit noor huvitub maksuteemadest rohkem. Positiivne oli noorte suutlikkus näha maksutemaatiliste seisukohtade seotust isikliku poliitideoloogiaga.

Süvaintervjuudes uuriti intervjueeritavate hinnangut tulemustele ja küsiti selgitusi tulemustes leiduvatele vastuoludele. Tähtsaim teadmus oli koostöös kvantitatiivse analüüsi tulemustega maksuteadlikkuse tõusu põhjuste väljaselgitamine. Võib väita, et kõrgharidus ei anna hetkel maksuteadlikkusele oodatavat lisa ja Eesti noorte võimalik kõrge maksuteadlikkus tuleneb pigem noorte tööelu alustamisest nende varajases vanuses. Kõik olid nõus vähese lävimisega ja madala huvitatusega. Kahtluse alla seati valimi kõrge maksumoraal ja hea maksuteadlikkus. Viimast soovitati korduvalt objektiivsema ankeetküsitlusega üle kontrollida. Samas pidasid vanemad intervjueeritavad enda isiklikku maksuteadlikkust kõrgeks ja selle subjektiivne kallutatus ei pruugi siiski niivõrd oluline olla. Noorte maksumoraalile negatiivse hinnangu andmine intervjueeritavate poolt tugineb oletavasti halvale maksukuulekusele, mida on leitud varasemates Eestis läbi viidud teadustöodes. Noorte üldine hinnang kvantitatiivses uuringus leitud tulemustele oli positiivne.

Viimasena anti uuringu tulemustest interpreteeritud soovitused edasi Eesti maksukultuuri liikmetele maksukultuuri arendamiseks. Maksuamet, kelle e-versiooni juurutamine on noorte seas olnud edukas, peaks püüdma vähendada erinevust maksumaksjate maksumoraali ja maksukuulekuse vahel. Maksuteadlased saaksid olla selle probleemi likvideerimisel suureks abiks uurides välja põhjused, miks maksumaksjad ei käitu vastavalt oma maksumoraalile. Poliitikud ja riigijuhid peaksid oma otsustes arvestama, et riigi poliitiline kultuur mõjutab ka maksumaksjate maksumentaliteeti. Riigi haridussüsteemi kiideti hea maksuhariduse andmise eest keskharidustasandil, aga laideti nende suutmatuse pärast midagi uut noorele kõrghariduse omandamise käigus juurde anda.

Koostöös intervjueeritavatega leiti mitmeid spetsiifilisi töö edasiarendamise võimalusi nagu näiteks eelnevalt nimetatud objektiivsete maksuteadmiste kontrollimine. Pikemas

perspektiivis peab autor aga võimalikuks kahte edasist arengut magistritöös. Esimeseks võimaluseks on jätkata üldkogumi laiendamise teel maksumaksjate maksumentaliteedi kaardistamist, analüüsimist ja vanusgruppide võrdlemist. Teiseks võimaluseks on viia sarnasesisuline uuring läbi oluliselt erineva maksukultuuriga riigis ja võrrelda kahe riigi noorte maksumentaliteete. Võrreldavaks riigiks sobiks hästi üks Põhjamaa heaolu-riikidest.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Alm, J., Torgler, B.** Culture differences and Tax Morale in the United States and in Europe. July 2005.
[http://www.yale.edu/leitner/resources/docs/tax_morale_leitner.pdf]. 25.01.2012.
2. **Braithwaite, V., Smart, M., Reinhart, M.** Why young people are less compliant on tax: Enduring or transient defiance? – Regulatory Institutions Network Occasional Paper, 2006, No. 11, lk 1-49.
3. **Chin-Fatt, C., Tan, L. M.** The Impact of Tax Knowledge on the Perceptions of Tax Fairness and Attitudes Towards Compliance. – Asian Review of Accounting, 2000, Vol. 8, No. 1, lk 44-58.
4. Eesti Rahvusringhääling. ERR Uudised. SDE tõusis märtsis suurima toetusega erakonnaks. [<http://uudised.err.ee/index.php?06249034>]. 14.05.2012.
5. Eesti Statistikaamet. Rahvastik soo, vanuse ja haldusüksuse või asustusüksuse liigi järgi. [http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis.asp]. 11.05.2012.
6. Eesti Statistikaamet. Töötuse määr soo ja vanuserühma järgi. [<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Sotsiaalelu/15Tooturg/10Tootud/02Aastastatistika/02Aastastatistika.asp>]. 11.05.2012.
7. Eesti Üliõpilaskondade Liit. Tudengite hetkeolukorra uuring. November – detsember 2009. [<http://et.scribd.com/doc/90508689/Tudengite-olukord-detsembris-2009>]. 18.05.2012.
8. **Erm, M.** (Pärnu Koidula Gümnaasiumi ühiskonnaõpetaja). Autori intervjuu. Helisalvestis ja üleskirjutus Lisa 1. Pärnu, 16. veebruar 2012.
9. EUobserver. European youths trust NGOs more than political institutions. 20.03.2006. [<http://euobserver.com/news/21177>]. 13.01.2013.

10. **Gilligan, G., Richardson, G.** Perceptions of Tax Fairness and Tax Compliance in Australia and Hong Kong – A Preliminary Study. — Journal of Financial Crime, 2005, Vol. 12, No. 4, lk 331-343.
11. **Inglehart, R.** Evolutionary Modernization and Cultural Change. [<http://www.uttv.ee/naita?id=7539>]. 16.12.2011.
12. **Inglehart, R., Welzel, C.** Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, 344 lk.
13. **Jackson, B.R, Milliron, V.C.** Tax Compliance Research: Findings, Problems and Prospects. — Journal of Accounting Literature, 1986, Vol. 5, lk 125-165.
14. **Lehis, L.** Tulumaksuseaduse kommenteeritud väljaanne. Tartu: OÜ Casus 2000, 1190 lk.
15. **Lewis, A.** The Psychology of Taxation. Oxford: Martin Robertson, 1982, 257 lk.
16. **Lillemets, K.** Tax Morale, Influencing Factors, Evaluation Opportunities and Problems: The Case of Estonia. — Discussions on Estonian Economic Policy, 2010, lk 233-252.
17. **Lipstok, A.** (Eesti Panga president). Eesti Päevalehe ajakirjaniku Merilin Kruuse intervjuu. Tallinn, 23. aprill 2009. [<http://www.epl.ee/news/majandus/lipstok-maksudega-ei-tohi-mangida.d?id=51166446>]. 07.02.2012.
18. **Martinez-Vazquez, J., Wallace, S.** The Ups and Downs of Comprehensive Tax Reform in Russia. — National Tax Association Proceedings: 92nd Annual Conference on Taxation, 2000, Washington DC: NTA, lk 5-14.
19. **Meos, M.** Eesti noorte väärtushinnangud aastatel 2002-2008 uurimuse Mina.Maailm.Meedia andmete põhjal. TÜ Sotsiaalteaduskond, 2009, 68 lk. (bakalaureusetöö)
20. **Nerre, B.** Tax Culture: A Basic Concept for Tax Politics. — Economic Analysis & Policy, 2008, Vol. 38, No. 1, lk 153-167.
21. **Richardson, G.** The Influence of Culture on Tax Systems Internationally: A Theoretical and Empirical Analysis. — Journal of International Accounting Research, 2007, Vol. 6, No. 1, lk 57-79.
22. **Simson, K.** (Keskerakonna fraktsiooni esimees). Äripäeva ajakirjaniku Lemmi Kanni intervjuu. Tallinn, 23.11 2011.

[http://raamatupidaja.ee/article/2011/11/23/simson_eesti_on_astmeliseks_tulumaks_uks_valmis]. 07.02.2012.

23. **Šinkuniene, K.** Taxation Principles in Tax Culture: Theoretical and Practical Aspects. – Management of Organizations: Systematic Research, 2005, Vol. 35, No. 1, lk 177-192.
24. The Worlds Values Survey.
[http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/article_base_46]. 17.12.2011.
25. **Torgler, B.** Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance. Universität Basel, 2003, 679 lk. (doktoritöö)
26. **Tretter, B.** Die Steuermentalität – Ein internationaler Vergleich. Berlin: Duncker und Humblot, 1974, 84 lk.

The scatter plot illustrates the relationship between Survival Values (X-axis) and Self Expression Values (Y-axis) across various cultural regions. The Y-axis ranges from -2.0 to 2.0, and the X-axis ranges from -2 to 2. The regions are color-coded and labeled as follows:

- Confucian (Orange):** Includes countries like Japan, East Germany, Czech, Slovenia, Greece, and Taiwan.
- Protestant Europe (Yellow):** Includes countries like Sweden, Norway, Denmark, Netherlands, Finland, Switzerland, Iceland, Austria, and New Zealand.
- Ex-Communist (Red):** Includes countries like Russia, Bulgaria, Estonia, China, S. Korea, Ukraine, Belarus, Lithuania, Latvia, Serbia, Albania, Hungary, Macedonia, Romania, Georgia, Azerbaijan, Armenia, and Bosnia.
- Catholic Europe (Green):** Includes countries like Poland, Turkey, India, Vietnam, Croatia, Spain, Italy, Belgium, Luxembourg, France, Great Britain, and Ireland.
- English speaking (Light Yellow):** Includes countries like U.S.A., Canada, Australia, and Ireland.
- South Asia (Teal):** Includes countries like Bangladesh, Pakistan, South Africa, and Jordan.
- Latin America (Light Blue):** Includes countries like Mexico, Colombia, Venezuela, El Salvador, and Puerto Rico.
- Africa (Yellow-Green):** Includes countries like Zimbabwe, Morocco, Algeria, Egypt, Tanzania, Nigeria, and Ghana.

TRADITIONAL vs. SECULAR-RATIONAL AUTHORITY

SURVIVAL vs. WELL-BEING

DEFINITION

Source: R. Inglehart, 1997

Allikas: Inglehart, Welzel: 63.

Lisa 2. Maksude õpetamist noortele uuriv intervjuu

Bakalaureusetöö intervjuu

Intervjueerija: Ingvar Viin

Intervjueeritav: ühiskonnaõpetuse õpetaja Maia Erm

Aeg: 16. veebruar 2012

Helisalvestise audiofaili saamiseks pöörduda töö autori poole.

1. Milline oli ühiskonna üldine suhtumine maksudesse 1980ndatel aastatel?

V: 80ndatel aastatel räägiti väga vähe maksudest, põhimõtteliselt sellepärast, et palgad olid kõikidel enam vähem ju ühesugused ja nagu erilist tähelepanu maksudele ei pööratud. Millest küll tagant järele mõteldes juttu oli, oli lastetusmaks. Nimelt oli niisugune lugu, et nii kui sa abiellusid, pidid sa hakkama lastetusmaksu maksma ehk siis oli küsimus, et milline on Nõukogude inimese moraal, et kas ta peab juba enne abielu minema voodisse, et olla abiellumise hetkel valmis sünnitama, et mitte maksta lastetusmaksu või siis peaks ootama natukene selle lastetusmaksu kehtestamisega. Aga üldiselt mina küll ei mäleta, et oleks erilist probleemi maksudega olnud. Kuigi ka siis juba õpetati ühiskonnaõpetust, siis majandusele pöörati üldse vähe tähelepanu, sest olid viisaastakud ja maksupoliitika oli täiesti olematu. Ja rahvas ei saanud ju seda absoluutselt mõjutada.

2. Kui palju õpetati õpilastele 1980ndatel maksusüsteemist ja maksude tähtsusest?

V: Minimaalselt. Ma küll ei mäleta, et erilist tähelepanu oleks pööratud maksudele, sest maksud olid, riik oli need kehtestanud. Kõik mis riik tegi, see pidi nii olema, sul ei olnud õigustki kritiseerida midagi ja sul ei tekkinud mingisugust ideed, et kritiseerida mingit maksupoliitikat. Niigi me olime julged, et me julgesime kritiseerida seda lastetusmaksu.

3. Kas ja kui ulatuslikult muutus maksusüsteemi õpetamise tähtsus õppekavades seoses riigikorra vahetumisega?

V: Riigikorra vahetumisega muidugi kogu ühiskonnaõpetamise programm oluliselt muutus – tuli majandus, tulid majandusteooriad ja tulid ka maksud. Võib-olla rohkem kui praegu oli juttu siis varimajandusest ja sellest, kui oluline on ikkagi keerata selg varimajandusele ja makse maksta. Seda me küll väga tugevalt õpetasime koolis ja kõik teadsid, mis asi on varimajandus. Väga suur rõhk oli maksude tähtsusel, sest siis oli väga palju seda ümbrikupalka ja seda varimajandust. Kust sa seda ikka alustad, selle vastu võitlemist, kui ikka koolist – noored inimesed lähevad ellu ja selles mõttes 90ndatel aastatel oli tõepoolest see väga oluline, see maksupoliitikaga tegelemine.

4. Kui palju õpetati õpilastele 2010ndatel aastatel maksusüsteemist ja maksude tähtsusest?

V: Ma räägin (*loe: õpetan*) maksusüsteemidest – astmelisest ja proportsionaalsest maksusüsteemist. Ma räägin otsestest ja kaudsetest maksudest, kohalikest ja riiklikest maksudest ja muidugi nüüd juba 2-3 aastat on mul tänuväärne partner maksu- ja tolliameti näol – Jaan Krinal käib koolis rääkimas maksudest. See on jube hea. Räägib, mis saab siis, kui maksudest kõrvale hoiad. Näiteks sellel aastal tõi ta elava näite, kus inimene oli saanud ümbriku palka ja jäi pensionile ja tubli töömees, hakkab saama minimaalset pensioni 240€. Mees oli kohutavalt endast väljas olnud ja käinud maksu- ja tolliametis uksi prõmmimas, sest ta oli saanud ju minimaalset palka kogu aeg. Ei saa ju siis suuremat pensioni saada, kui tal ei ole ju pensionisambaid.

[Aga kas noorteni üritatakse just läbi selle jõuda, et näidata, mis juhtub siis, kui makse ei maksa või ka selle abil, et arutada kumb on parem, kas astmeline tulumaks või praegune proportsionaalne?]

V: See sõltub täiesti seltskonnast. On siisuguseid klasse, kus väga tugevalt, kus väga teravalt räägitakse nendest kahest erinevast maksusüsteemist ja on mul siisuguseid, kes väga pooldavad astmelist tulumaksu ja näitavad, kui palju kasulik on astmeline tulumaks võrreldes proportsionaalse tulumaksuga. Aga teiselt poolt on ka siisuguseid klasse, kes arutavad, mis siis saab, kui makse ei maksa – millised tagasilöögid on riigile ja kuivõrd just millised tagasilöögid on sulle endale. Nii et tegelikult maksusüsteemi ja maksupoliitika ümber diskussioon klassis on olemas täiesti ja noori huvitab see. Ja eriti pärast seda, kui Jaan Krinal siin esinemas on käinud, siis on vahest selline nagu... mina

nii konkreetseid näiteid ei oska ju tuua ja minu arvates on väga kasulik, kui vahetevahel sellised inimesed käivad rääkimas.

5. Kas noorte huvi maksusüsteemi vastu on selle 30 aasta jooksul (1980-2010) millalgi märgatavalt muutunud?

V: Muidugi on muutunud. Loomulikult on muutunud, sellepärast, et nagu ma ütlesin, et 80ndatel aastatel võeti maksu, võeti eks ole... no see oli tead selline maha pekstud aeg, et sul ei tekkinud ka erilist huvi ühiskonna ja ühiskonna arengu tendentside ja kõige selle vastu. Me pidime õppima, õppisime, aga mingit diskussiooni ei olnud. Õppisime selle selgeks ja kogu lugu. Aga praegu on ikkagi see maksusüsteem... sõltub meist endist ja maksude maksmisega kogu meie tulevik sõltub meist endist ja seetõttu on see ikkagi huviorbiidis.

[Kas võib nagu väita, et maksudest huvitumine noorte seas tõuseb samaväärselt kui tõuseb demokraatia?]

V: Jah, võib küll väita, kahtlemata. Et nagu tõuseb demokraatia ja pluss isiklik huvi. Vaata, nii kaua, kuni sa pole asjast aru saanud, et tegelikult sa kaevad ise endale auku või kindlustad oma tulevikku nende maksudega, eks ole, nii kaua isegi ei olda ehk nii elavalt huvitatud maksusüsteemidest ja kõikidest pensionisammastest ja sotsiaalpoliitikast üldse. Aga siis kui inimesed on aru saanud, et tegelikult minust endast sõltub kõik, siis tekib ka kohe momentaalselt huvi kõige selle vastu.

6. Kas arvate, et õpilastele peaks rohkem maksusüsteemi õpetama ja maksude tähtsust ühiskonnas seletama?

V: Tead sõltub sellest, kui palju on räägitud. Mina usun, et see, mis mina ja Jaan Krinal kahe peale kokku teinud oleme, et me oleme need teadmised neile andnud. Mul ei ole praegusel hetkel isegi ideed, et millest veel rohkem rääkida. Ja see, keda väga huvitab, mingi ülikooli, õppigu edasi ja maksuameti koduleheküljel ja kõik on olemas ju tegelikult. Neile oleme me ka vihjanud ja suunanud ja näidanud ja tegelikult ma tõesti arvan, et praegusel hetkel ma ei oska rohkem õpetada. See, mis on ühiskonnaõpetuse eesmärk, on ju sulle algteadmised anda, huvi äratada. Anda need algteadmised, et edasi minna ja sa saad aru, siis ma usun, et ühiskonnaõpetus on oma eesmärgid täitnud.

[Kas maksude selline õpetamise tähtsus on üldiselt õppeprogrammiga nii sätestatud või näete, et see on rohkem Teie initsiatiiv lihtsalt?]

V: Ei, ta ei ole õppeprogrammiga sätestatud, et see peab nii suur olema. Kui suur on nii suur? Eks iga asja õpetamine sõltub ju inimesest, mis ta oluliseks peab. Kuna mind on õpetatud ja mina olen seisukohal, et kõik siin ühiskonnas algab tegelikult majandusest, siis peaks ka sellest rääkima.

[Kas äkki peaks olema kohe eraldi aine majandus nagu osades koolides ka on?]

V: Kahtlemata peab olema eraldi aine majandus. See nüüd uue õppeprogrammiga tuleb ka vabaainena. Mina väidan nii, et majandust peab õpetama tark inimene. Ta peab olema asjaga väga kursis. Mina arvan, et mina ei saaks sellega hakkama. See peab olema majandusinimene, kes seda õpetama peab, sest pole mõtet ju ka, kui ma loeks konspektist kõik maha. Okei, ma õpin konspekti pähe, aga kui mul ei ole laia pilti selja taga, siis ei ole see. Majandust peab õpetama tark inimene, laia silmaringiga inimene, laia majandusliku silmaringiga inimene. Samamoodi on ju religiooni ja kõikide teiste ainetega.

Lisa 3. Eesti noorte maksumentaliteedi kvantitatiivse uuringu ankeetküsimustik

Lugupeetud Eesti noor (vanusevahemikus 18-26 aastat)!

Minu uurimustöö eesmärgiks on uurida Eesti noorte maksumentaliteeti. Teie poolt vastatud küsimustik on suureks abiks mõistmaks Eesti noorte suhet Eesti maksusüsteemi ja –kultuuriga. Teie vastused võivad aidata alustada pikemaajalist noorte maksumentaliteedi muutuse jälgimist, parandada noortele pakutavat maksuteemalisi õpetusi koolides ja mõista sotsiaalseid eripärasid noorte väärtussüsteemis.

Tegemist on anonüümse ankeetküsimustikuga, see tähendab, et uurimusest saadud teavet avalikustatakse vaid üldistatud kujul (individaalanalüüse ei teostata). Viimasest tulenevalt palun vastata kõikidele küsimustele ausalt ja subjektiivsete hinnangute puhul vastata võimalikult adekvaatselt.

Loodan väga Teie koostööle ja soovin Teile meeldivat vastamist!

Ingvar Viin

TÜ Majandusteaduskonna üliõpilane

Tartu, aprill 2012

Lisa 3 järg

I Maksumentaliteedi kaardistamine (märkige ära sobiv vastuse variant)

Kuivõrd nõus olete järgmiste väidetega?

Küsimus	Variant 1	Variant 2	Variant 3	Variant 4
1. Ma ei töotaks mitte mingitel tingimustel ümbrikupalga eest.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
2. Võimaluse tekkides välistaksin maksupettuse läbiviimise lisatulu saamiseks.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
3. Makse tasub ausalt maksta eelkõige selleks, et riik toimida saaks.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
4. Ma teataksin maksuametile, kui minu tuttav tegeleks maksupettusega.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
5. Maksupettureid peaks karistama karmilt.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
6. Maksusüsteemita riik on mõeldamatu.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
7. Ma tunnen ennast maksuteemadel pädevana.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
8. Ma oskan täita tulumaksudeklaratsiooni iseseisvalt.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
9. Olen väga hästi teadlik Eesti maksusüsteemi eripäradest.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
10. Ma tean erinevaid maksumäärasid peast.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
11. Ma olen korduvalt täitnud tulumaksudeklaratsiooni.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
12. Ma olen suhelnud erasektori maksuspetsialistidega.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
13. Ma olen käinud oma regiooni maksuameti teeninduskohas.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
14. Ma olen käinud maksuameti e-versioonis.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
15. Ma olen suhelnud maksuametnikega.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
16. Ma jälgin suure huviga maksuteemalisi arutelusid Eesti ühiskonnas.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
17. Ma sooviksin/olen soovinud omandada kõrghariduslikku maksuteadmust.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse

Küsimus	Variant 1	Variant 2	Variant 3	Variant 4
18. Maksuteemad võiksid olla Eesti ühiskonnas ja meedias laialdasemalt kajastatud.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
19. Ma räägin tihti teiste inimestega ka maksuteemadest.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
20. Ma jälgin ka välismaalt tulevaid maksundusalaseid uudiseid.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
21. Ma pooldan progressiivset tulumaksusüsteemi (sissetuleku põhjal eristavat).	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
22. Ma arvan, et Eesti riik peaks varanduslikku ebavõrdsust maksude toel vähendama.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
23. Ma pooldan Soomes rakendatavat solidaarsusmaksu rikastele.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
24. Ma arvan, et Eesti riik peaks ettevõtete maksusoodustusi vähendama.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse
25. Ma usun, et Eesti riik oskab maksuraha efektiivselt ära kasutada.	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu üldse

II Üldine info Teie kohta

26. Sugu: Mees ☐ Naine ☐
27. Vanus: 18 ☐ 19 ☐ 20 ☐ 21 ☐ 22 ☐
23 ☐ 24 ☐ 25 ☐ 26 ☐
28. Elukoht: linnas ☐ alevis ☐ maapiirkonnas ☐
29. Haridustase: põhiharidus ☐ keskharidus ☐ kutseharidus ☐ rakenduslik kõrgharidus ☐
(k.a 3 kuu jooksul lõpetatav) lõpetamata kõrgharidus ☐ kõrgharidus ☐ majanduslane kõrgharidus ☐
30. Ühiskondlik staatus: õpilane ☐ üliõpilane ☐ palgatööline ☐ ettevõtja ☐ vabatahtlik ☐
töötu ☐ muu ☐
31. Emakeel: eesti keel ☐ vene keel ☐ soome keel ☐ mõni muu keel ☐
32. Poliitiline ideoloogia: vasakpoolne ☐ apoliitiline ☐ parempoolne ☐
33. Majanduslik iseseisvus: Olen majanduslikult iseseisev ☐ Toetused moodustavad arvestatava osa sissetulekust ☐
Olen majanduslikult sõltuv erinevatest toetustest ☐
34. Vanemate majanduslik kindlustatus: madal ☐ pigem madal ☐ pigem kõrge ☐ kõrge ☐

Lisa 4. Eesti noorte maksumentaliteedi intervjuu suunavad küsimused ja läbiviimise plaan

Intervjueeritav tutvustab ennast sotsiaal-demograafiliste tunnuste põhjal. Intervjueeritavale seletatakse vajadusel bakalaureusetöö eesmärki ja intervjuu läbiviimise kava. Seejärel tutvustatakse või tuletatakse meelde ankeetküsimustiku küsimused.

1. Millised küsimused on Teie jaoks keerulised või raskesti arusaadavad? Miks?

Intervjueeritav seletab raskete küsimuste sisu ja küsimustiku ülesehitust küsimusgruppidest lähtuvalt. Seejärel tutvustab ta püstitatud sisukaid hüpoteese, vajadusel lihtsustatud sõnastuses.

2. Tuginedes oma kogemustele ja kuuluvusele üldkogumisse, mis Te arvate, millised neist sisukatest hüpoteesidest saadakse vastu võtta?

Intervjueerija selgitab vajadusel sisuka hüpoteesi sisu ja teeb selle intervjueeritavale üheselt selgeks.

3. Kas Teil on soovi veel mõne küsimuse või küsimusgrupi tulemusi ette aimata?

Intervjueeritavale näidatakse tulemusi ja küsitakse tema arvamust nende kohta. Küsimuste esitamisel võetakse arvesse intervjueeritava sotsiaal-demograafilisi tunnuseid. Pikemalt võidakse peatuda intervjueeritavat lähemalt huvitavate tulemuste juures ja intervjueeritav selgitab täpsemalt.

4. Millised tulemused olid üllatavad? Miks?

5. Kas Te peate neid tulemusi kokkuvõttes reaalseteks või on need väga suurel määral teistsugused?

6. Millised peaksid tulemused olema lähtuvalt Teie kogemustele ja kuuluvusele üldkogumisse? Mis võiks Teie arvates olla selle põhjuseks?

Intervjueeritavat tänatakse üliõpilase teadustööle panuse andmise eest ja kuulutatakse intervjuu lõppenuks.

Lisa 5. Eesti noorte maksumentaliteedi ankeetküsimustiku tulemused

Uuring "Eesti noorte maksumentaliteedi kvantitatiivse uuringu ankeetküsimustik"

Respondentide statistika:

Kokku osalejaid	172
-----------------	-----

Tulemuste kokkuvõte

1. Kuivõrd nõus olete järgmiste väidetega?

Ma ei töötaks mitte mingitel tingimustel ümbrikupalga eest.

Nõustun täielikult	14		8.1%
Pigem nõustun	59		34.3%
Pigem ei nõustu	75		43.6%
Ei nõustu üldse	24		14%
Kokku vastuseid	172		

2. Võimaluse tekkides välistaksin maksupettuse läbiviimise lisatulu saamiseks.

Nõustun täielikult	53		30.8%
Pigem nõustun	72		41.9%
Pigem ei nõustu	36		20.9%
Ei nõustu üldse	11		6.4%
Kokku vastuseid	172		

3. Makse tasub ausalt maksta eelkõige selleks, et riik toimida saaks.

Nõustun täielikult	69		40.1%
Pigem nõustun	69		40.1%
Pigem ei nõustu	30		17.4%
Ei nõustu üldse	4		2.3%
Kokku vastuseid	172		

4. Ma teataksin maksuametile, kui minu tuttav tegeleks maksupettusega.

Nõustun täielikult	2		1.2%
Pigem nõustun	13		7.6%
Pigem ei nõustu	67		39%
Ei nõustu üldse	90		52.3%
Kokku vastuseid	172		

5. Maksupettureid peaks karistama karmilt.

Nõustun täielikult	17		9.9%
Pigem nõustun	96		55.8%
Pigem ei nõustu	48		27.9%
Ei nõustu üldse	11		6.4%
Kokku vastuseid	172		

6. Maksusüsteemita riik on mõeldamatu.

Nõustun täielikult	94		54.7%
Pigem nõustun	54		31.4%
Pigem ei nõustu	13		7.6%
Ei nõustu üldse	11		6.4%
Kokku vastuseid	172		

7. Ma tunnen ennast maksuteemadel pädevana.

Nõustun täielikult	13		7.6%
Pigem nõustun	63		36.6%
Pigem ei nõustu	83		48.3%
Ei nõustu üldse	13		7.6%
Kokku vastuseid	172		

8. Ma oskan täita tulumaksudeklaratsiooni iseseisvalt.

Nõustun täielikult	89		51.7%
Pigem nõustun	51		29.7%
Pigem ei nõustu	23		13.4%
Ei nõustu üldse	9		5.2%
Kokku vastuseid	172		

9. Olen väga hästi teadlik Eesti maksusüsteemi eripäradest.

Nõustun täielikult	14		8.1%
Pigem nõustun	57		33.1%
Pigem ei nõustu	82		47.7%
Ei nõustu üldse	19		11%
Kokku vastuseid	172		

10. Ma tean erinevaid maksumäärasid peast.

Nõustun täielikult	19		11%
Pigem nõustun	65		37.8%
Pigem ei nõustu	59		34.3%
Ei nõustu üldse	29		16.9%
Kokku vastuseid	172		

11. Ma olen korduvalt täitnud tulumaksudeklaratsiooni.

Nõustun täielikult	81		47.1%
Pigem nõustun	35		20.3%
Pigem ei nõustu	19		11%
Ei nõustu üldse	37		21.5%
Kokku vastuseid	172		

12. Ma olen suhelnud erasektori maksuspetsialistidega.

Nõustun täielikult	22		12.8%
Pigem nõustun	15		8.7%
Pigem ei nõustu	35		20.3%
Ei nõustu üldse	100		58.1%
Kokku vastuseid	172		

13. Ma olen käinud oma regiooni maksuameti teeninduskohas.

Nõustun täielikult	38		22.1%
Pigem nõustun	11		6.4%
Pigem ei nõustu	12		7%
Ei nõustu üldse	111		64.5%
Kokku vastuseid	172		

14. Ma olen käinud maksuameti e-versioonis.

Nõustun täielikult	112		65.1%
Pigem nõustun	23		13.4%
Pigem ei nõustu	7		4.1%
Ei nõustu üldse	30		17.4%
Kokku vastuseid	172		

15. Ma olen suhelnud maksuametnikuga.

Nõustun täielikult	44		25.6%
Pigem nõustun	15		8.7%
Pigem ei nõustu	25		14.5%
Ei nõustu üldse	88		51.2%
Kokku vastuseid	172		

16. Ma jälgin suure huviga maksuteemalisi arutelusid Eesti ühiskonnas.

Nõustun täielikult	14		8.1%
Pigem nõustun	58		33.7%
Pigem ei nõustu	63		36.6%
Ei nõustu üldse	37		21.5%
Kokku vastuseid	172		

17. Ma sooviksin/olen soovinud omandada kõrghariduslikku maksuteadmust.

Nõustun täielikult	13		7.6%
Pigem nõustun	32		18.6%
Pigem ei nõustu	66		38.4%
Ei nõustu üldse	61		35.5%
Kokku vastuseid	172		

18. Maksuteemad võiksid olla Eesti ühiskonnas ja meedias laialdasemalt kajastatud.

Nõustun täielikult	27		15.7%
Pigem nõustun	102		59.3%
Pigem ei nõustu	34		19.8%
Ei nõustu üldse	9		5.2%
Kokku vastuseid	172		

19. Ma räägin tihti teiste inimestega ka maksuteemadest.

Nõustun täielikult	6		3.5%
Pigem nõustun	47		27.3%
Pigem ei nõustu	83		48.3%
Ei nõustu üldse	36		20.9%
Kokku vastuseid	172		

20. Ma jälgin ka välismaalt tulevaid maksundusalaseid uudiseid.

Nõustun täielikult	11		6.4%
Pigem nõustun	52		30.2%
Pigem ei nõustu	56		32.6%
Ei nõustu üldse	53		30.8%
Kokku vastuseid	172		

21. Ma pooldan progressiivset tulumaksusüsteemi (sissetuleku põhjal eristavat).

Nõustun täielikult	37		21.5%
Pigem nõustun	64		37.2%
Pigem ei nõustu	40		23.3%
Ei nõustu üldse	31		18%
Kokku vastuseid	172		

22. Ma arvan, et Eesti riik peaks varanduslikku ebavõrdsust maksude toel vähendama.

Nõustun täielikult	33		19.2%
Pigem nõustun	56		32.6%
Pigem ei nõustu	49		28.5%
Ei nõustu üldse	34		19.8%
Kokku vastuseid	172		

23. Ma pooldan Soomes rakendatavat solidaarsusmaksu rikastele.

Nõustun täielikult	31		18%
Pigem nõustun	60		34.9%
Pigem ei nõustu	54		31.4%
Ei nõustu üldse	27		15.7%
Kokku vastuseid	172		

24. Ma arvan, et Eesti riik peaks ettevõtete maksusoodustusi vähendama.

Nõustun täielikult	12	7%
Pigem nõustun	49	28.5%
Pigem ei nõustu	68	39.5%
Ei nõustu üldse	43	25%
Kokku vastuseid	172	

25. Ma usun, et Eesti riik oskab maksuraha efektiivselt ära kasutada.

Nõustun täielikult	6	3.5%
Pigem nõustun	48	27.9%
Pigem ei nõustu	72	41.9%
Ei nõustu üldse	46	26.7%
Kokku vastuseid	172	

26. Järgnevalt küsimused Teie demograafilis-sotsiaalsete tunnuste kohta.
Sugu

Mees	82	47.7%
Naine	90	52.3%
Kokku vastuseid	172	

27. Vanus

18	17	9.9%
19	7	4.1%
20	16	9.3%
21	34	19.8%
22	26	15.1%
23	41	23.8%
24	13	7.6%
25	7	4.1%
26	11	6.4%
Kokku vastuseid	172	

28. Elukoht

linnas	141	82%
alevis	16	9.3%
maapiirkonnas	15	8.7%
Kokku vastuseid	172	

29. Haridustase (k.a. 3 kuu jooksul lõpetatav)

põhiharidus	5	2.9%
keskharidus	35	20.3%
kutseharidus	3	1.7%
lõpetamata kõrgharidus	56	32.6%
rakenduslik kõrgharidus	9	5.2%

kõrgharidus	39		22.7%
majanduslane kõrgharidus	25		14.5%
Kokku vastuseid	172		

30. Ühiskondlik staatus (mitmed võimalikud vastused)

õpilane	25		10.3%
üliõpilane	118		48.8%
palgatööline	61		25.2%
ettevõtja	15		6.2%
vabatahtlik	12		5%
töötu	7		2.9%
Muu	4		1.7%
Kokku vastuseid	242		

Muud vastused:

- ajateenija
- avalik teenistuja (see pole päris palgatöö)
- ettevõtja
- lapsehoolduspuhkusel

31. Emakeel

eesti keel	149		86.6%
vene keel	23		13.4%
soome keel	0		0%
mõni muu keel	0		0%
Kokku vastuseid	172		

32. Poliitiline maailmavaade

vasakpoolne	29		16.9%
apoliitiline	95		55.2%
parempoolne	48		27.9%
Kokku vastuseid	172		

33. Majanduslik iseseisvus

Olen majanduslikult iseseisev	80		46.5%
Toetused moodustavad arvestatava osa sissetulekust	41		23.8%
Olen majanduslikult täiesti sõltuv erinevatest toetustest	51		29.7%
Kokku vastuseid	172		

34. Vanemate majanduslik kindlustatus

madal	8		4.7%
pigem madal	59		34.3%
pigem kõrge	85		49.4%
kõrge	20		11.6%

Kokku vastuseid	172
Selgitus: Koguvastused on kõikide vastuste summa, mis osaleja on teatavale küsimusele vastanud. Iga vastuse protsent arvutatakse jagades selle vastuse arvu kõikide küsimuste arvuga.	

Allikas: Internetiportaali Connect.ee väljastatud tulemuslehed autori ankeet-küsimustikule.

Lisa 6. Ankeetküsimustiku sisuliste üksikküsimuste korrelatsioonimaatriks

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1	1,00	0,18	0,19	<u>0,32</u>	0,27	0,17	0,04	0,14	0,20	0,04	0,21	-0,02	-0,02	0,16	-0,05	0,14	0,06	0,20	0,06	0,13	0,04	0,02	-0,05	0,07	0,15
2		1,00	0,09	0,21	0,13	-0,10	-0,12	-0,09	-0,06	0,02	-0,10	-0,14	-0,03	-0,10	-0,11	-0,07	-0,05	-0,05	-0,17	0,00	0,16	0,04	0,09	0,08	0,06
3			1,00	<u>0,30</u>	<u>0,33</u>	0,14	-0,17	-0,13	-0,09	-0,10	-0,10	-0,24	-0,25	-0,11	-0,24	-0,05	0,01	0,01	-0,07	-0,07	0,00	0,07	-0,11	0,07	<u>0,37</u>
4				1,00	<u>0,35</u>	0,15	-0,18	-0,03	-0,03	-0,13	-0,04	-0,13	-0,03	-0,03	-0,02	0,01	-0,02	0,12	-0,13	-0,10	-0,01	0,01	-0,06	0,13	0,21
5					1,00	0,23	-0,18	-0,06	-0,15	-0,10	-0,02	-0,12	0,00	0,02	-0,08	0,04	0,02	0,01	-0,08	-0,05	0,10	0,15	-0,01	0,05	0,27
6						1,00	-0,03	0,12	0,06	0,17	0,11	0,05	0,07	0,11	0,10	0,20	0,06	0,07	0,05	0,03	-0,17	-0,09	-0,14	-0,04	0,12
7							1,00	<u>0,37</u>	0,64	<u>0,42</u>	0,24	<u>0,37</u>	<u>0,30</u>	0,26	<u>0,30</u>	<u>0,45</u>	<u>0,30</u>	0,22	<u>0,41</u>	<u>0,46</u>	-0,13	-0,07	-0,08	-0,12	-0,02
8								1,00	<u>0,49</u>	0,27	0,72	<u>0,42</u>	0,27	0,55	<u>0,33</u>	<u>0,36</u>	0,11	0,15	<u>0,31</u>	0,11	-0,08	-0,04	0,01	-0,14	-0,06
9									1,00	<u>0,44</u>	<u>0,39</u>	<u>0,43</u>	0,26	<u>0,31</u>	<u>0,32</u>	0,52	0,25	0,22	<u>0,38</u>	0,29	-0,19	-0,17	-0,15	-0,08	0,01
10										1,00	0,26	0,28	0,27	0,28	0,20	<u>0,39</u>	0,26	0,19	<u>0,36</u>	<u>0,31</u>	-0,13	-0,06	-0,15	-0,04	0,03
11											1,00	<u>0,43</u>	<u>0,33</u>	0,65	<u>0,35</u>	<u>0,30</u>	0,10	0,15	<u>0,31</u>	0,08	-0,09	-0,04	0,00	-0,07	-0,02
12												1,00	<u>0,49</u>	<u>0,36</u>	0,58	<u>0,36</u>	0,22	0,13	<u>0,31</u>	0,26	-0,17	-0,22	-0,12	-0,24	-0,14
13													1,00	<u>0,30</u>	0,65	0,28	0,13	0,18	<u>0,33</u>	0,23	-0,09	-0,10	-0,06	0,00	-0,16
14														1,00	<u>0,30</u>	<u>0,36</u>	0,01	0,12	<u>0,32</u>	0,11	-0,08	-0,01	-0,04	-0,12	-0,01
15															1,00	<u>0,38</u>	0,10	0,17	0,27	0,15	-0,14	-0,11	-0,07	-0,03	-0,22
16																1,00	<u>0,39</u>	<u>0,31</u>	<u>0,46</u>	0,55	-0,13	-0,06	-0,09	-0,05	0,12
17																	1,00	0,23	<u>0,33</u>	<u>0,41</u>	-0,05	0,04	-0,05	-0,21	0,01
18																		1,00	<u>0,41</u>	0,29	0,07	0,03	0,03	0,14	0,04
19																			1,00	<u>0,49</u>	-0,06	0,06	0,00	0,04	-0,03
20																				1,00	0,08	0,00	0,05	-0,04	0,09
21																					1,00	0,71	0,58	0,28	-0,10
22																						1,00	<u>0,47</u>	0,28	-0,04
23																							1,00	<u>0,30</u>	-0,12
24																								1,00	0,01
25																									1,00

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Lisa 7. Ankeetküsimustiku sisuliste üksikküsimuste kirjeldavad arvkarakteristikud

Küsimuse nr	Vastuste arv	Min	Max	Keskväärtus	Standardhälve
1	172	1	4	2,6	0,82
2	172	1	4	2,0	0,88
3	172	1	4	1,8	0,80
4	172	1	4	3,4	0,68
5	172	1	4	2,3	0,74
6	172	1	4	1,7	0,87
7	172	1	4	2,6	0,74
8	172	1	4	1,7	0,89
9	172	1	4	2,6	0,79
10	172	1	4	2,6	0,90
11	172	1	4	2,1	1,20
12	172	1	4	3,2	1,06
13	172	1	4	3,1	1,26
14	172	1	4	1,7	1,15
15	172	1	4	2,9	1,27
16	172	1	4	2,7	0,90
17	172	1	4	3,0	0,92
18	172	1	4	2,1	0,74
19	172	1	4	2,9	0,78
20	172	1	4	2,9	0,93
21	172	1	4	2,4	1,02
22	172	1	4	2,5	1,02
23	172	1	4	2,4	0,96
24	172	1	4	2,8	0,89
25	172	1	4	2,9	0,83

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Lisa 8. Küsimusgruppide sisemise kooskõla uurimine Cronbachi α kaudu

Sisemine kooskõla 1. küsimusgrupis.

Küsimus	Korrelatsioon teiste küsimustega	Cronbachi α
1. küsimusgrupp - maksumoraal		0,63
1	0,38	0,57
2	<u>0,25</u>	<u>0,64</u>
3	0,37	0,58
4	0,46	0,53
5	0,45	0,54

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Sisemine kooskõla 2. küsimusgrupis.

Küsimus	Korrelatsioon teiste küsimustega	Cronbachi α
2. küsimusgrupp - teadmised		0,67
6	<u>0,07</u>	<u>0,76</u>
7	0,53	0,56
8	0,43	0,61
9	0,62	0,51
10	0,50	0,58

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Sisemine kooskõla 2. küsimusgrupis pärast elimineerimist.

Küsimus	Korrelatsioon teiste küsimustega	Cronbachi α
2. küsimusgrupp - teadmised		0,76
7	0,62	0,66
8	0,45	0,76
9	0,69	0,62
10	0,47	0,75

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Sisemine kooskõla 3. küsimusgrupis.

Küsimus	Korrelatsioon teiste küsimustega	Cronbachi α
3. küsimusgrupp - lävimine		0,80
11	0,58	0,77
12	0,59	0,76
13	0,58	0,77
14	0,55	0,78
15	0,64	0,75

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Sisemine kooskõla 4. küsimusgrupis.

Küsimus	Korrelatsioon teiste küsimustega	Cronbachi α
4. küsimusgrupp - huvitatus		0,76
16	0,60	0,70
17	0,48	0,74
18	0,41	0,76
19	0,60	0,70
20	0,58	0,70

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Sisemine kooskõla 5. küsimusgrupis.

Küsimus	Korrelatsioon teiste küsimustega	Cronbachi α
5. küsimusgrupp - väärtushinnangud		0,61
21	0,63	0,40
22	0,58	0,43
23	0,50	0,48
24	0,31	0,58
25	<u>-0,09</u>	<u>0,76</u>

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Sisemine kooskõla 5. küsimusgrupis pärast elimineerimist.

Küsimus	Korrelatsioon teiste küsimustega	Cronbachi α
5. küsimusgrupp - väärtushinnangud		0,76
21	0,71	0,61
22	0,63	0,66
23	0,58	0,69
24	<u>0,33</u>	<u>0,82</u>

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Lisa 9. T-testi tulemused

Grupeerivaks tunnuseks on sugu.

Uuritav tunnus	Soogruppide keskväärtused		t-statistik	Olulisus-tõenäosus
	Mehed	Naised		
Maksumoraal	2,6	2,3	2,99	<0,01
Teadmised	2,3	2,4	-0,68	0,50
Lävimine	2,6	2,6	0,06	0,95
Huvitatus	2,7	2,8	-1,10	0,27
Väärtus-hinnangud	2,5	2,6	-0,33	0,74

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Grupeerivaks tunnuseks on elukoht.

Uuritav tunnus	Elukohagruppide keskväärtused		t-statistik	Olulisus-tõenäosus
	Linlased	Mitte linlased		
Maksumoraal	2,5	2,4	0,85	0,39
Teadmised	2,3	2,5	-1,31	0,19
Lävimine	2,6	2,7	-0,75	0,45
Huvitatus	2,7	2,9	-1,81	0,07
Väärtus-hinnangud	2,6	2,4	1,29	0,20

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Grupeerivaks tunnuseks on emakeel.

Uuritav tunnus	Keelegruppide keskväärtused		t-statistik	Olulisus-tõenäosus
	Eesti keel	Vene keel		
Maksumoraal	2,4	2,6	-1,83	0,07
Teadmised	2,4	2,2	1,13	0,26
Lävimine	2,7	2,3	1,63	0,11
Huvitatus	2,7	2,7	0,24	0,81
Väärtus-hinnangud	2,5	2,6	-0,13	0,89

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Grupeerivaks tunnuseks on vanemate majanduslik kindlustatus.

Uuritav tunnus	Vanemate majandusliku kindlustatusgruppide keskvväärtused		t-statistik	Olulisus-tõenäosus
	Madal	Kõrge		
Maksumoraal	2,4	2,5	0,34	0,73
Teadmised	2,4	2,3	-0,80	0,43
Lävimine	2,8	2,5	-1,82	0,07
Huvitatus	2,8	2,7	-1,97	0,05
Väärtus-hinnangud	2,4	2,6	1,76	0,08

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Lisa 10. Dispersioonanalüüsi tulemused

Grupeerivaks tunnuseks on vanus.

Uuritav tunnus	Vanusegruppide keskvväärtused			F-statistik	Olulisus-tõenäosus
	18-20	21-23	24-26		
Maksumoraal	2,4	2,5	2,5	0,30	0,74
Teadmised	2,6	2,4	2,2	3,62	0,03
Lävimine	3,1	2,6	2,1	14,87	<0,01
Huvitatus	2,8	2,8	2,6	1,04	0,35
Väärtus-hinnangud	2,4	2,6	2,6	0,79	0,46

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Grupeerivaks tunnuseks on haridus.

Uuritav tunnus	Haridusegruppide keskvväärtused			F-statistik	Olulisus-tõenäosus
	Kesk	Kõrg	Majandus		
Maksumoraal	2,4	2,4	2,6	1,37	0,26
Teadmised	2,6	2,4	1,9	9,50	<0,01
Lävimine	3,0	2,6	2,1	7,80	<0,01
Huvitatus	2,8	2,8	2,3	6,25	<0,01
Väärtus-hinnangud	2,4	2,5	2,8	1,99	0,14

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Grupeerivaks tunnuseks on poliitiline maailmavaade.

Uuritav tunnus	Poliitgruppide keskväärtused			F-statistik	Olulisus- tõenäosus
	Vasak	Apoliitiline	Parem		
Maksumoraal	2,4	2,5	2,5	0,60	0,55
Teadmised	2,4	2,5	2,2	4,07	0,02
Lävimine	2,8	2,7	2,4	1,72	0,18
Huvitatus	2,7	2,8	2,5	6,00	<0,01
Väärtus- hinnangud	2,1	2,5	2,8	6,55	<0,01

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Grupeerivaks tunnuseks on majanduslik iseseisvus.

Uuritav tunnus	Majandusliku iseseisvusgruppide keskväärtused			F-statistik	Olulisus- tõenäosus
	Iseseisev	Osaliselt	Sõltuv		
Maksumoraal	2,5	2,4	2,4	1,64	0,20
Teadmised	2,1	2,4	2,7	17,74	<0,01
Lävimine	2,3	2,6	3,2	22,14	<0,01
Huvitatus	2,6	2,8	2,8	2,39	0,10
Väärtus- hinnangud	2,7	2,5	2,4	1,92	0,15

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Lisa 11. Levene'i testi tulemused

	Maksumoraal	Teadmised	Lävimine	Huvitatus	Väärtushinnangud
Sugu	0,82	0,19	0,31	0,09	0,31
Vanus	<0,01	0,56	0,20	0,26	0,15
Elukoht	0,59	0,09	0,39	0,15	0,64
Haridus	0,93	0,98	<0,01	0,69	0,97
Emakeel	0,53	0,68	0,80	0,54	0,45
Poliitilisus	0,41	0,71	0,29	0,49	0,05
Maj. iseseisvus	0,02	0,75	0,33	0,31	0,31
Vanemate maj. kindlustatus	0,21	0,84	<0,01	0,16	0,07

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Lisa 12. Kruskal-Wallise testi tulemused

Grupeerivaks tunnuseks on vanus.

Uuritav tunnus	Vanusegruppide keskvaartused			χ^2 stastistik	Olulisustõenäosus
	18-20	21-23	24-26		
Maksu-moraal	2,4	2,5	2,5	0,38	0,83

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Grupeerivaks tunnuseks on majanduslik iseseisvus.

Uuritav tunnus	Majandusliku iseseisvusgruppide keskvaartused			χ^2 stastistik	Olulisustõenäosus
	Iseseisev	Osaliselt	Sõltuv		
Maksu-moraal	2,5	2,4	2,4	3,64	0,16

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Grupeerivaks tunnuseks on haridus.

Uuritav tunnus	Haridusgruppide keskvaartused			χ^2 stastistik	Olulisustõenäosus
	Kesk	Kõrg	Majandus		
Lävimine	3,0	2,6	2,1	14,60	<0,01

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Grupeerivaks tunnuseks on vanemate majanduslik kindlustatus.

Uuritav tunnus	Vanemate majandusliku kindlustatusgruppide keskvaartused		χ^2 stastistik	Olulisustõenäosus
	Madal	Kõrge		
Lävimine	2,8	2,5	2,50	0,11

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Lisa 13. Tukey testi tulemused

Vanusegrupid

Vanusegruppide eristamine teadmiste põhjal.

Võrreldavad vanusegrupid	Keskmete vaheline erinevus	95% usaldusnivoo piirid		Statistiline olulisus
18-20 & 21-23	0,21	-0,06	0,49	
18-20 & 24-26	0,39	0,04	0,74	Olemas
21-23 & 24-26	-0,18	-0,48	0,12	

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Vanusegruppide eristamine lävimise põhjal.

Võrreldavad vanusegrupid	Keskmete vaheline erinevus	95% usaldusnivoo piirid		Statistiline olulisus
18-20 & 21-23	0,56	0,19	0,92	Olemas
18-20 & 24-26	1,07	0,60	1,54	Olemas
21-23 & 24-26	-0,51	-0,91	-0,11	Olemas

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Haridusgrupid

Haridusgruppide eristamine teadmiste põhjal.

Võrreldavad haridusgrupid	Keskmete vaheline erinevus	95% usaldusnivoo piirid		Statistiline olulisus
Kesk & Kõrg	0,18	-0,08	0,44	
Kesk & Majandus	0,65	0,29	1,01	Olemas
Kõrg & Majandus	-0,47	-0,78	-0,15	Olemas

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Haridusgruppide eristamine lävimise põhjal.

Võrreldavad haridusgrupid	Keskmete vaheline erinevus	95% usaldusnivoo piirid		Statistiline olulisus
Kesk & Kõrg	0,38	0,01	0,75	Olemas
Kesk & Majandus	0,84	0,33	1,35	Olemas
Kõrg & Majandus	-0,46	-0,92	-0,01	Olemas

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Haridusgruppide eristamine huvitatuse põhjal.

Võrreldavad haridusgrupid	Keskmete vaheline erinevus	95% usaldusnivoo piirid		Statistiline olulisus
Kesk & Kõrg	0,01	-0,24	0,27	
Kesk & Majandus	0,46	0,11	0,82	Olemas
Kõrg & Majandus	-0,45	-0,76	-0,14	Olemas

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Poliitgrupid

Poliitgruppide eristamine teadmiste põhjal.

Võrreldavad poliitgrupid	Keskmete vaheline erinevus	95% usaldusnivoo piirid		Statistiline olulisus
Apoliit & Parem	-0,30	-0,56	-0,05	Olemas
Vasak & Parem	-0,28	-0,62	0,06	
Vasak & Apoliit	-0,02	-0,33	0,29	

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Poliitgruppide eristamine huvitatuse põhjal.

Võrreldavad poliitgrupid	Keskmete vaheline erinevus	95% usaldusnivoo piirid		Statistiline olulisus
Apoliit & Parem	-0,37	-0,61	-0,12	Olemas
Vasak & Parem	-0,26	-0,59	0,07	
Vasak & Apoliit	-0,11	-0,40	0,19	

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Poliitgruppide eristamine väärtushinnangute põhjal.

Võrreldavad poliitgrupid	Keskmete vaheline erinevus	95% usaldusnivoo piirid		Statistiline olulisus
Apoliit & Parem	0,22	-0,08	0,52	
Vasak & Parem	0,61	0,21	1,02	Olemas
Vasak & Apoliit	-0,39	-0,75	-0,03	Olemas

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Majandusliku iseseisvusgrupid

Majandusliku iseseisvusgruppide eristamine teadmiste põhjal.

Võrreldavad majandusliku iseseisvusgrupid	Keskmete vaheline erinevus	95% usaldusnivoo piirid		Statistiline olulisus
Iseseisev & Osaliselt	-0,28	-0,54	-0,02	Olemas
Iseseisev & Sõltuv	-0,61	-0,85	-0,37	Olemas
Osaliselt & Sõltuv	0,33	0,05	0,62	Olemas

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Majandusliku iseseisvusgruppide eristamine lävimise põhjal.

Võrreldavad majandusliku iseseisvusgrupid	Keskmete vaheline erinevus	95% usaldusnivoo piirid		Statistiline olulisus
Iseseisev & Osaliselt	-0,34	-0,70	0,02	
Iseseisev & Sõltuv	-0,95	-1,29	-0,61	Olemas
Osaliselt & Sõltuv	0,61	0,22	1,01	Olemas

Allikas: Autori koostatud kogutud andmebaasi põhjal.

Lisa 14. Süvaintervjuud analüüsimaks kvantitatiivseid tulemusi

Bakalaureusetöö 5 süvaintervjuud

Intervjueerija: Ingvar Viin

Intervjueeritavad: valimi ja üldkogumi liikmed

Aeg: 16. mai 2012

Helisalvestiste audiofailide saamiseks pöörduda töö autori poole.

Süvaintervjuu 1

Intervjueeritav (edaspidi B): „Sugu on naine, vanus 20, elukoht linnas, haridustase: lõpetamata kõrgharidus, ühiskondlik staatus: üliõpilane, emakeel: vene keel, poliitiline ideoloogia: apoliitiline, majanduslik iseseisvus: toetused moodustavad arvestatava osa, vanemate majanduslik kindlustatus: pigem madal.“

Intervjueerija (edaspidi A): „Nüüd ma tutvustan sulle seda ankeetküsitlust. See oli internetis üleval. Sina pole seda täitnud?“

B: „Ei ole.“

A: „Uurimustöö eesmärgiks on uurida Eesti noorte maksumentaliteeti. Ankeetküsitlus on nüüdseks läbi viidud ja vaja on veel ainult noorte hinnangut tulemustele. Aga esiteks, kuna sa pole neid küsimusi näinud, siis ma näitan sulle neid küsimusi. Sa võid neile pilgu peale visata ja sa võid neid kohe jooksvalt kommenteerida.“

1. Millised küsimused on Sinu jaoks keerulised või raskesti arusaadavad? Miks?

B: „See (viitab küsimusele nr 10) on nagu seadused või nagu tulumaksul see makstav summa?“

A: „Just, need protsendid.“

B: „Aga see (viitab küsimusele nr 23)?“

A: „Solidaarsusmaks on maks, mida rakendatakse ainult kõige rikkamatele ehk kui inimese aastane sissetulek ületab teatud piiri, siis ta peab hakkama maksma solidaarsusmaksu. Ehk siis ta peab olema ühiskonnale solidaarne makstes seda.“

B: „Siis see (viitab küsimusele nr 24)?“

A: „Eesti maksusüsteemi eripära on suuresti see, et ettevõtetele on väga väike tulumaksukoormus pandud. Näiteks ettevõtte tulu pealt ei pea otseselt tulumaksu maksma. Sa võid seda edasi kanda järgmisesse aastasse ja muud sellist. Et küsimus on

põhimõtteliselt, et kas Te arvate, et ettevõtja peaks maksma eraisikutega võrdsetel alustel tulumaksu.“

B: „Okei, rohkem pole.“

Intervjueeritavale selgitatakse küsimusgruppe. Intervjueeritavale hakatakse esitama püstitatud sisukaid hüpoteese lihtsustatud sõnastuses.

2. Tuginedes oma kogemustele ja kuuluvusele üldkogumisse, mis Sina arvad, millised neist sisukatest hüpoteesidest saadakse vastu võtta?

A: „Kas Eesti noor, kes on väga teadlik maksudest, kas ta maksumoraal on samuti kõrge? Kas ta on väga kohusetundlik maksumaksja põhimõtteliselt?“

B: „Ma pakun, et ta saab aru nagu sellest, et ta peab maksma neid makse. Aga need, kes ei tea, need lihtsalt maksavad neid makse. Näiteks mu õde, kes teab palju maksudest, ta pigem teab, milleks neid on vaja maksta ja maksab neid ausalt.“

A: „Seesama maksuteadlikkus - kas see on seotud väärtushinnangutega? Selles mõttes, et kas maksuteadlikkus muudab inimese veidi sotsialistlikumaks ehk ühiskonnale rohkem mõtlevamaks?“

B: „Jah, ma usun küll.“

A: „Kas Eesti noortel on pigem hea maksumoraal ehk et nad tahavad makse maksta või pigem on nad sellised, et kui võimalus avaneb, siis pigem ei maksa.“

B: „Pigem ei maksaks, sest niigi vähe on seda ju.“

A: „Kas noored pigem pooldavad maksude maksmist või sellist maailmapilti, kus makse väga ei maksta?“

B: „No mina pooldaks seda, kus ei peaks maksma. Samas saadakse aru, et kui makse ei maksta, siis ka asi ei toimi. Enda heaolu nimel pigem ei maksaks siiski.“

A: „Kas inimene, kellel on hea maksumoraal ehk et ta on tubli kodanik, kes maksab ilusti makse, et kas tema väärtushinnangud on seotud sellega, et ta soovib rohkem makse ka maksta? Et pooldab riiki, kus kogutakse rohkem makse.“

B: „Phhh... ma ei tea.“

A: „Okei, lähme edasi. Kas sa arvad, et Eesti noored tunnevad ennast maksuteemadel pädevana? See ei ole otseselt küsimus, et kas nad on, vaid pigem, kuidas nad tunnevad.“

B: „Tunnevad küll ennast vist päris teadlikuna.“

A: „Kas Eesti noored suhtlevad palju maksuametiga, maksuametnikega, maksuspetsialistidega?“

B: „Ei, ei suhtle üldse.“

A: „Kas inimesed, kes tulevad madalama majandusliku kindlustusega peredest, kas nende maksumoraal võiks olla kõrgem kui rikkamate perekondadest pärit noortel?“

B: „Ma arvan, et see ei oma tähtsust.“

A: „Kas noori huvitavad maksud?“

B: „Ei huvita.“

A: „Kas kui inimene on rohkem teadlik maksudest, kas ta on ka rohkem huvitatud siis?“

B: „Ma usun, see tähendab, et arvan küll, et see on nii.“

A: „Inimesed, kes toetavad vasakpoolset maailmavaadet ehk siis sotsiaaldemokraate, mis sa arvad, kas see kandub edasi ka nende väärtushinnangutesse maksuteemadesse? Kas sa arvad, et need on seotud?“

B: „Ma arvan küll.“

A: „Aga kas Eesti noored tajuvad, et poliitilised küsimused on seotud maksudega? Selles mõttes, et sinu poliitiline valik on seotud ka sellega?“

B: „Ma ei tea, ma ei keskendu poliitikale.“

Intervjueeritavale selgitatakse haridusgruppe.

A: „Kas haridustase mõjutab maksuteadlikkust?“

B: „Jah.“

A: „Kas sa ise tunned, et sa oled teadlikumaks muutunud võrreldes keskkooli ajaga?“

B: „Jah, olen küll.“

A: „Aga kas su huviatus on muutunud?“

B: „Ei.“

Intervjueeritav ei soovi rohkem ennustada. Intervjueeritavale näidatakse tulemusi ja küsitakse tema arvamust nende kohta. Tutvustatakse ka küsimusgruppe ja kuidas need moodustati. Intervjueerija keskendub intervjueeritava venekeelsusgrupile ja kuuluvusele nooremasse vanusgruppi.

A: „Kas sa arvad, et Eesti noored on reaalselt maksuteadlikud?“

B: „Koolides ikka räägitakse nagu nendest protsentidest ja maksudest. Oleneb muidugi inimesest, kes viitsib kuulata. Aga pigem olid need kuulatavad tunnid.“

A: „Kui sa nüüd oma sõprade peale mõtled, kas nad pigem on sellised, kes ootavad ühiskonnalt palju tuge ja sellist turvalist ühiskonda või sooviksid ühiskonda, kus nii öelda igäüks on oma saatuse sepp.“

B: „Pigem seda turvalist.

A: „Kuidas sa seda 6. küsimuse tulemust kommenteeriksid? Et kas see on ka seotud eelnevalt öelduga, et soovitakse turvalist elukeskkonda?“

B: „Ma arvan küll. Ja ma arvan esiteks, et nad on harjunud sellega ja see tundub suhteliselt utoopiline, kui järsku ei peaks maksma.“

A: „Mulle tuli suureks üllatuseks, et tulumaksudeklaratsiooni nii paljud täita oskavad.“

B: „Ma oskan ka seda täita.“

A: „Mis põhjustel sa oled pidanud seda täitma?“

B: „Ma olen juba 5 aastat suvel tööl käinud ja seal on vaja olnud.“

A: „Ahsoo, okei. Ja sa arvad, et enamuse noortel on olnud sama vajadus?“

B: „Jah.“

A: „Mis sa arvad 17. küsimusest?“

B: „Ma ise vastaks samamoodi. See, mis me sealt keskkoolist saame on piisav ja edasi seda õppida väga ei taheta.“

A: „Kas Te räägite maksuteemadest oma sõpradega?“

B: „Sõpradega küll ei räägi, aga perekonna seltsis küll.“

A: „Aga selle 25. küsimuse väitega jääksid nõusse?“

B: „Ei, pigem mitte.“

A: „Aga siin tuleb vastuolu, et sa ütlesid, et noored oleksid nõus selle maksuraha maksta turvalise ühiskonna jaoks, kuigi ise riiki mitte usaldades.“

B: „Asi on selles, et midagi nad nagu teevad, aga samal ajal tõstavad ka endale. Negatiivne imago on jäänud.“

Intervjueeritavale tutvustatakse küsimusgruppide korrelatsioonanalüüsi tulemusi.

B: „Kui ma enda peale näiteks mõtlen, siis küll teadmised ja huvitatus nagu koos ei käi.“

Intervjueeritavale tutvustatakse t-testi ja dispersioonanalüüsi tulemusi.

A: „Kas sa nõustud sellega, et siin hakkab välja joonistuma, et vene keelt kõnelevatel noortel on madalam maksumoraal? Ma ise mõtlesin, et äkki on seotud sellega, et kuidas noor seostab ennast riigiga.“

B: „Ma nõustun küll, aga ma ei tea...“

A: „Aga lävimise osas, et mis sa arvad, et kas vene noored hakkavad äkki lihtsalt varem tööl käima ja sealt tuleb see lävimine?“

B: „Ma arvan küll, sest et vene perekonnad ikka minu meelest natukene vaesemad ja sellest tulenevalt.“

A: „Kusjuures sa õigesti ütlesid, et võrreldes gümnaasiumi ajaga on su teadlikkus nagu suurenenud, aga huviatus on samaks jäänud. Et paistab, et kui sa tahad oma huviatust suurendada, siis sa pead minema majandust õppima.“

B: „Jah, jah.“

A: „Ja lävimine on suurenenud võrreldes selle ajaga, mil sa keskkoolis olid?“

B: „Jah.“

A: „Kas keskkooli ajal sa olid majanduslikult iseseisev?“

B: „Keskkooli ajal ma käisin rohkem tööl kui praegu. Et siis võis see majanduslik iseseisvus isegi suurem olla.“

4. Millised tulemused olid üllatavad? Miks?

A: „Kas oli üllatavaid tulemusi sinu jaoks? Et kas ma midagi ütlesin valesti?“

B: „Ma ei usu, ei olnud.“

5. Kas Te peate neid tulemusi kokkuvõttes reaalseteks või on need väga suurel määral teistsugused?

A: „Meie intervjuueeritav on küsimustega nõus ja temal pretensioone tulemuste osas ei ole. Ja täname siis lõpetuseks intervjuueeritavat ja sellega meie esimene süvaintervjuu saab ka läbi.“

Süvaintervjuu 2

Intervjuueeritav (edaspidi B): „Naine, 24 aastane, elukoht linnas, kõrgharidus, staatus palgatöoline ja üliõpilane, emakeel on eesti keel, poliitiline ideoloogia on pigem vasakpoolne, majanduslikult iseseisev, vanemate majanduslik kindlustatus on pigem kõrge.“

Intervjuueerija (edaspidi A): „Täpsustuseks, et intervjuueeritav on täpsemalt doktorant ja ta töötab õpetajana ehk suhtleb väga palju ka üldkogumi teiste inimestega.“

Kuna intervjuueeritav oli eelnevalt täitnud ära ka ankeetküsitluse internetis, siis bakalaureuse töö eesmärgist ja olemusest täpsustavat infot ta ei vajanud.

1. Millised küsimused on Sinu jaoks keerulised või raskesti arusaadavad? Miks?

A: „Vaadake veel kord üle need ankeetküsitluse tulemused ja siis kommenteerige, et mis olid need kehvemad küsimused, millest sa kohe aru ei saanud.“

B: „No see küsimus. Võimaluse tekkides välistaksin maksupettuse läbi viimist lisatulu saamiseks. Mis see peaks nagu tähendama?“

A: „See näitab su moraalsust, et kui sul on võimalus tekkinud ootamata lisatuluga, millest põhimõtteliselt riik teadlik ei ole, et kas sa lähed seda deklareerima.“

B: „Et näiteks korteriüür ja nii. Igatahes sellest küsimusest oli keeruline aru saada. Aga ma vastasin sellele siiski õigesti ära. Aga teised on enam vähem, võib küsimustega rahule jääda.“

Intervjueeritav komplitseeritult küsimust ei leidnud, seega liiguti edasi järgmise osa juurde. Intervjueeritavale selgitatakse küsimusgruppe. Intervjueeritavale hakatakse esitama püstitatud sisukaid hüpoteese veidi lihtsustatud sõnastuses.

2. Tuginedes oma kogemustele ja kuuluvusele üldkogumisse, mis Sina arvad, millised neist sisukatest hüpoteesidest saadakse vastu võtta?

A: „Teadmised on korrelatsioonis moraaliga.“

B: „Just vastupidi, et mida rohkem näiteks ettevõtjad teavad, kuidas nad seda teevad. Need, kes midagi ei tea... ta ei teagi, et on võimalusi ausal teel mitte makse maksta. Ehk et ta ei peagi seda tulu deklareerima või siis üldse ei pea midagi deklareerima. Või siis just peab deklareerima, et saada tagasi raha, mida suvel teenid näiteks.“

A: „Kas inimesed, kes teavad rohkem maksudest, kas nendel on vasakpoolsemad väärtushinnangud?“

B: „Et rohkem soovib anda tagasi... no selle kohta üteldakse ju nii, et kes noorena pole sotsialist ja vanemana vastupidi, et nendel pole südant. Nii et ma loodan, et see on nii.“

A: „Vastus on huvitav selles mõttes, et korrelatsioon on, aga see on negatiivne. Ehk et mida rohkem inimene teab maksudest, seda parempoolsem ta on.“

B: „Aga see võib see küsimus olla, et Eestis põhimõtteliselt on kõik parempoolsed ja toetavad Reformierakonda. Ses mõttes, et protsentuaalselt on ju inimesi rohkem, kes toetavad Reformierakonda.“

A: „Ses suhtes on sul õigus, et valimis oli tõesti rohkem parempoolseid kui vasakpoolseid. Ja apoliitilisi oli 55%.“

B: „Ja need, kes väidavad on apoliitilised on pigem parempoolsed.“

A: „Maksumoraalsem inimene on vasakpoolsemate vaadetega.“

B: „Ma arvan, et see on vastupidi. Selles mõttes, et see kes ausalt niimoodi makse maksab, see ei taha, et tema raha eest ehitatakse haigla, vaid ta tahab, et temale endale jääks tegelikult raha rohkem.“

A: „0,05 on korrelatsioon, nii et see on tõesti täiesti olematu jah. Neljas hüpotees — kas noorte maksumoraal on pigem negatiivne või positiivne? Mul on kirjas, et on madal.“

B: „Jah, pigem ma arvan, et Eesti noor ei soovi ausalt makse maksta. Ma arvan, et keegi ei taha ausalt makse maksta. Selles mõttes, et see palk on ju niivõrd õnnetu, et kui sa sealt ehituselt tuled ja oled õnnelik, siis sa ei lähe vabatahtlikult makse maksma.“

A: „Ühesõnaga sa üldistad selle väite terve Eesti ühiskonna peale?“

B: „Jah. See võib olla nii seal rikastes ühiskondades, aga meil on vaene ühiskond. Kahjuks.“

A: „Väärtushinnangud. Ma olen väitnud, et need jäävad negatiivsele poolele ehk siis parempoolsele. Aga seda sa juba ütlesid, et noored toetavad pigem parempoolset maailmavaadet.“

B: „Jah.“

A: „Järgmisena oli 7. küsimus, et ma tunnen ennast maksuteemadel pädevana. Et kas nad on enesekindlad või mitte?“

B: „Mina tunnen ennast pädevana. Ja ma tean, et nad tegelikult ei tea. Aga ma ei tea, kas nad ise arvavad, et teavad. Sest enamik ei tea tegelikult. Et nüüd on küsimus, et kas nad valetasid või mitte.“

A: „Põhimõtteliselt nad ei tunnistanud ennast pädevateks.“

B: „Ahsoo, isegi ei tunnistanud. No siis on hästi.“

A: „Kui palju suhtleb meie üldkogum teiste maksukultuuri elementidega ehk siis maksuamet, maksuametnikud, maksuspetsialistid?“

B: „Ma arvan, et ei suhtle üldiselt. Vähe. Kui mitte üldse.“

A: „Kas mehed on vähem moraalsemad kui naised?“

B: „Jah. No nad töötavad ehituse peal ju. Ja siis on, et miks neil kõrgemad palgad on. Andke mu palgale ka 33% juurde, siis mul oleks ka päris kõrge palk.“

A: „Kas vaesematest peredest tulevatel noortel on kõrgem maksumoraal?“

B: „No võib-olla on. Kui ma jätkan sama loogikat, et kui sa ei tea, siis oled ilma ja maksad ausalt oma koristaja palga pealt ära.“

A: „Kas noored on huvitatud maksudest?“

B: „Ei, ei ole.“

A: „Kas mida teadlikum on noor maksuteemadest, kas seda huvitatum ta on?“

B: „Jah. Mida rohkem ta teab, seda rohkem ta teab, millest olla huvitatud. Kui sa ei tea, siis sind ei huvita ju.“

A: „Kas see 32. küsimus, et kummal pool sa poliitiliselt oled, kas see on korrelatsioonis väärtushinnangutega? Ehk et kui noor on poliitiliselt vasakpoolne, siis ta kannab ka oma poliitilised veendumused üle maksudega seotud küsimustesse.“

B: „Ma arvan, et ta ei oska seda ära seostada. Ei.“

A: „Aga oskab.“

B: „Oskab? Mul tuli just see ka meelde, et see 32. küsimus oli keeruline. Et seal oleks pidanud olema rohkem vastusevariante, et päris raske oli ennast sinna määratleda. Aga siis sul oleks pärast tulemuste kokkuvõtmine keeruliseks läinud.“

A: „Lisaks ma ei tahtnud ajada asja noorte jaoks liiga keeruliseks. Ma loodan, et nad teavad, mis asi on parempoolne ja vasakpoolne. Aga tsentristlik ja kolmas mõõde...“

B: „Minus tekitab see igatahes teaduslikult veidi umbusku. Sa ilmselt teed liiga suuri üldistusi.“

Intervjueeritavale selgitatakse haridusgruppe.

A: „Kas kõrgema haridustasemega noorte maksuteadlikkus tõuseb?“

B: „Otseselt ta mõjutab ilmselt nii, et keskharidus võrreldes igasuguse kõrgharidusega on tõenäoliselt vähem.“

A: „Kas kõrgem haridustase annab kõrgema huvituse?“

B: „Ma ei usu. See ei pruugi olla seotud. See sõltub ikkagi sellest persoonist, temast endast.“

Intervjueeritavale näidatakse tulemusi ja küsitakse tema arvamust nende kohta.

Intervjueerija keskendub ettevõtja ja ettevõtlikkusega seotud küsimustele.

A: „Ma seletan nüüd tulemustest tulenevat loogikat. Sa ütle, kas oled nõus. Teadlikkus otseselt suureneb, aga huvitatus ei suurene. Huvitatus suureneb ainult siis, kui sa lähed majandust õppima. Kesk- ja kõrgharidus on üldiselt sama see huvitatus. Aga mis on teadlikkusega otseselt seotud, on ju vanus.“

B: „See olenebki ju sellest, et millal sa hakkad neid makse maksma.“

A: „Just. Sealt tuleb ka sisse majanduslik iseseisvus.“

B: „Kui sul ema kannab iga kuu kontole 300€, siis sul täiesti ükskõik, kuidas need maksud lähevad. Ei kindlasti, täiesti õigus. Majanduslik iseseisvus ja kõrgema vanusega inimene on olulised.“

3. Kas Teil on soovi veel mõne küsimuse või küsimusgrupi tulemusi ette aimata?

A: „Kas sa sooviksid ka ennustada küsimusgruppide keskväärtuste tulemusi?“

B: „Maksumoraal pigem madal.“

A: „See tuli üle keskmise. Kas sa pole sellega nõus?“

B: „Ei, ma ei ole sellega nõus.“

A: „Teadlikkus?“

B: „Ma küsin käibemaksuprotsenti, keegi ju ei tea. Sa oleksid pidanud seal küsima, et pane kirja sotsiaalmaksu protsent ja nii edasi. Vaata selle järgi oleksid sa saanud adekvaatse hinnangu.“

A: „See hinnang oli jah pigem subjektiivne. Aga siis oled nõus?“

B: „Siis ma olen nõus. Ma arvan, et nad ise hindavad ennast paremini, kui see päriselt on. Mida vähem sa tead, seda rohkem sa arvad, et tead. Teab tulumaksu ja arvab, et teab kõike maksudest.“

A: „Väärtushinnangud. Et kas pigem vasakule poole või paremale?“

B: „Pigem paremale.“

A: „Tegelikult jäi päris keskele.“

B: „Ju neil oli suhteliselt ükskõik, sest keegi neist ju ise ei maksa.“

Intervjueeritavale näidatakse tulemusi ja küsitakse tema arvamust nende kohta.

Intervjueerija otseselt ühelegi teemale ei keskendu.

A: „Oli küsimus, et maksusüsteemita riik on mõeldamatu ja noored nõustusid. Kuigi Austraalia noored olid just nõus, et teeme ära. Kuidas Te seda seletaksite?“

B: „See on neile televiisorist selgeks tehtud, sest Ansip räägib sellest hommikust õhtuni. Või on nad ikkagi lollid ja nad ei oska vastata vastupidist. Nad ei oska nii palju mõtelda.“

A: „Samuti oli huvitav see, et enamus noored ütlesid, et oskavad täita iseseisvalt tulumaksudeklaratsiooni. Millest see võib tulla?“

B: „Ilmselt sellest, et kui nad vähekenegi haritud on ja suvel kaks kuud tööl käivad, siis nad saavad oma tulumaksu tagasi ja nad reaalselt täidavadki seda. Sest mina täitsin ka, kui ma olin 15 aastane. See ei ole ju raske.“

A: „Noored on käinud väga palju e-maksuametis ja sama vähe kohalikus maksuametikontoris.“

B: „Jah, kõlab loogiliselt.“

A: „Ja Teie meelest on see edukas?“

B: „Jah, E nagu edukas.“

A: „Maksuametiga ei suhelda.“

B: „Seda näitab ju maksuameti enda statistika ka, et 200 inimest koondatakse, et nendega ei suhelda.“

A: „Noored ei soovi omandada kõrghariduslikke maksuteadmisi.“

B: „Majandus on ju raske, seal on matemaatika.“

A: „Näete Te selles probleemi.“

B: „Ei, ma ei näe selles probleemi, et nad ei taha õppida seda kõrghariduse tasemel. Probleem on, kui nad ei tea põhiasju. Et oskavad vahet teha neto- ja brutopalgal.“

A: „Siin on peaaegu statistiliselt oluliselt tulnud väide, et linlased on rohkem huvitatud, kui mitte linlased.“

B: „Mitte linlasi on lihtsalt nii vähe.“

A: „Venelaste maksumoraal on madalam.“

B: „Nad ei leia, et nad peaksid panustama Eesti riigi hüvanguks näiteks. Ka nende palgad on oluliselt madalamad. Tänu sellele nad ka ilmslt ei taha väga maksta. Või lihtsalt mingi konflikt, et nad lihtsalt ei taha maksta siis.“

A: „Samas lävivad rohkem.“

B: „Nad käivadki seletamas ja aru andmas seal.“

A: „Noored, kelle vanemad on rikkamad, nendel on suurem huvitus maksuteemade vastu ja nad lävivad rohkem. Ka huvitus on suurem ja väärtushinnangud on parempoolsed. Milles on loogika?“

B: „Soovivad ikka igat penni endale hoida. Rikkamad on ju pigem parempoolsemad.“

A: „Mu teooria on selline. Rikkamad vanemad peavad rohkem maksudega tegelema, sest kas nad on ettevõtjad või on neil lihtsalt rohkem maksta. Neil on rohkem kaalul seal. Kuna vanemad tegelevad sellega rohkem, siis see kandub edasi ka laste huvitatusesse.“

B: „Samas ju vaene peab ka tegelema ja kodus on õhkkond, et näe jälle pidin nii palju ära maksma ja see maks tõusis ja too maks tõusis ja kui lapsed pidevalt seda negatiivselt

kuulevad on juba sünnihetkel vastu kõigele sellele maksuasjale. Et vaesemad kuulevad negatiivset ja rikkamad positiivset. Ja mida sa huvitatud oled, kui raha pole.“

A: „Mida vanemaks saad, seda rohkem hakkad suhtlema teiste maksukultuuri elementidega.“

B: „Ma ei tea, mul pole küll väga see kasvanud, kuigi ma nüüd juba 24. Ma pigem arvan, et see ei ole tegelikult oluline. Sul ehk valim liiga väike.“

A: „Teadmised paranevad koguaeg. Lävimine paraneb koguaeg, aga huvitatus jääb samaks. Huvitatus paraneb alles siis, kui lähed majandust õppima.“

B: „Jah, nõus.“

A: „Parempoolsetel on rohkem teadmisi. Kuidas sa suhtud ideesse, et parempoolsed on rohkem ettevõtlikud ja tänu sellele nad tegelevad rohkem maksundusega.“

B: „Jah, kindlasti ettevõtjad peavad rohkem maksundusega tegelema.“

5. Kas Te peate neid tulemusi kokkuvõttes reaalselt või on need väga suurel määral teistsugused?

A: „Kokkuvõttes, kas Te olete enamvähem tulemustega nõus?“

B: „Jah, enamjaolt võib olla.“

4. Millised tulemused olid üllatavad? Miks?

A: „Kas Teil on midagi meelde jäänud, millega Te ei ole nõus?“

B: „Ei tea, üldiselt on tulemused nagu enam vähem.“

A: „Sellega me lõpetame teise intervjuu ja täname intervjueritavat.“

Süvaintervjuu 3

Intervjueritav (edaspidi B): „Olen mees, vanus 21, elan linnas, haridus: majanduslik kõrgharidus, ühiskondlik staatus: üliõpilane, emakeel: eesti keel, poliitiline maailmavaade: parempoolne, majanduslik iseseisvus: olen majanduslikult sõltuv erinevatest toetustest, vanemate majanduslik kindlustatus on kõrge.“

Kuna intervjueritav oli eelnevalt täitnud ära ka ankeetküsitluse internetis, siis bakalaureuse töö eesmärgist ja olemusest täpsustavat infot ta ei vajanud.

1. Millised küsimused on Sinu jaoks keerulised või raskesti arusaadavad? Miks?

Intervjueerija (edaspidi A): „Vaadake veel kord üle need ankeetküsitluse tulemused ja siis kommenteerige, et mis olid kehvad küsimused, millest sa kohe aru ei saanud.“

B: „Vist ei olnudki sellist. Ma arvan, et siin on kõik arusaadav.“

Kuna intervjueeritav on töö autoriga samal tasemel majandusliku kõrgharidusega, siis intervjueeritav ei vajanud abi hüpoteeside tõlgendamisel.

2. Tuginedes oma kogemustele ja kuuluvusele üldkogumisse, mis Sina arvad, millised neist sisukatest hüpoteesidest saadakse vastu võtta?

B: „Esimene on täitsa tõene. Teine hüpotees on ka tõene.“

A: „Seda küll negatiivselt. Aga Te vist mõtlesitegi selle all, et korrelatsioonis parempoolsete väärtushinnangutega kuna Te ise olete parempoolne?“

B: „Jah. Siis kolmas hüpotees on sama, mis teine.“

A: „Ei, seal siiski olulist seost ei tulnud.“

Intervjueeritavale seletatakse küsimusgruppide moodustamist ja ta võtab endale kõrvale näha küsimused, mille pealt need grupi keskväärtused tulnud on.

B: „Hüpotees 4 arvan, et ei kehti.“

A: „Tõsi, see jäi isegi positiivsele poolele keskväärtuselt.“

B: „Hüpotees 5 ma arvan küll, et jääb sinna positiivsele poolele.“

A: „See jäi veidi, aga üldiselt jäi keskele. Mõjutajaks võisid olla suur hulk apoliitilisi.“

B: „Ma arvan, et 6. hüpotees ei tulnud väga välja.“

A: „Tõsi.“

B: „See on tõene, kuna noortel inimestel kokkupuuted maksuametiga suhteliselt puuduvad.“

A: „Tõsi.“

B: „Meeste maksumoraal on madalam, jah.“

A: „Õige.“

B: „Ma arvan, et hüpotees 9 ei tulnud ka midagi välja.“

A: „Ei tulnud.“

B: „Maksundusteemasse huvitatus, pigem ei huvita.“

A: „See jäi jah negatiivsele poolele päris tugevasti.“

B: „Sa pead ikka spetsialist olema, et huvitatud olla. Edasi, maksukompetentsi skoorid korrelatsioonis huvitusega, jah kindlasti on.“

A: „Jah, on.“

B: „Peaks ikka jääma hüpotees 12.“

A: „Jah, tõsi.“

B: „Ei usu, hüpotees 13.“

A: „Hüpotees 13 pidas vastu paika.“

B: „Ahsoo, okei. Aga see hüpotees 14 tuli välja ma arvan.“

A: „Need 13 ja 14 olid sarnased. 13 võtsin sisuka hüpoteesi vastu, 14 mitte. Need küsimusgrupid nüüd, mis Te arvate, kuhu need peaksid jääma.“

3. Kas Teil on soovi veel mõne küsimuse või küsimusgrupi tulemusi ette aimata?

B: „Maksumoraal pigem hea.“

A: „Küsimus 6 osas. Eestlased erinevalt austraallastest välistasid võimaluse kaotada maksusüsteem. Ma ise seletasin seda sellega, et eestlased oskavad ratsionaalselt mõelda rohkem ja tuletasid selle vastuse ehk sealt kuidagi?“

B: „Väga võimalik jah. Kultuurilised eripärad ja külmad eestlased. Teadmiste osas ma arvan, et need tulemused võisid suhteliselt keskele jääda. Ehk veidi isegi negatiivsele poolele.“

A: „Pigem jäi veidi positiivsele poolele.“

B: „Okei, optimistid. Huvitatus, pigem ei.“

A: „See tuli jah ikka väga negatiivne.“

B: „Väärtushinnangud jällegi ma usun, et suhteliselt keskel, veidi ehk paremale poole.“

A: „Jah, nii see on.“

Intervjueeritavale näidatakse tulemusi ja küsitakse tema arvamust nende kohta. Intervjueeriija keskendub intervjueeritava parempoolsusele, sellele, et ta elab linnas ja kõrgele teadlikkusele.

A: „Positiivne üllatus oli, et noored oskavad väga hästi iseseisvalt tulumaksudeklaratsiooni täita.“

B: „See on ju nii lihtsaks tehtud, on vaja ainult kaks Next nupuvajutust teha.“

A: „Lävimise osas: e-maksuameti versioonis olid kõik peaaegu käinud, aga oma regiooni maksuametis polnud keegi käinud.“

B: „Ega seda vajadust pole ka ju.“

A: „Kõrghariduslikku maksupädevust ei taha eriti keegi omandada.“

B: „See vajab juba suuremat pühendumist jah.“

A: „Linlastel on suurem maksuhuvitatus kui mitte-linlastel.“

B: „Mis sa maal ikka teed nende maksuteadmistega, linnas käib ju ärielu.“

A: „Venekeelsetel on maksumoraal madalam.“

B: „Jah, võimalik. Äkki see on sellega seotud, et kuidas neil see haridustase on.“

A: „Ma teksti kirjutasin ka, et seda võiks keegi venekeelne inimene lähemalt uurida.“

B: „Jah, kindlasti.“

A: „Ja lävimine on suurem.“

B: „Loogiline, rohkem jamasid ka.“

A: „Noored, kellel on rikkamad vanemad, nende huvitatus ja lävimine on suuremad. Ja siis ma panin sellise loogika kokku, et kui vanemad on rikkamad ja peres liigub palju raha, siis järelikult on rohkem tegemist ka maksuteemadega.“

B: „Muidu pole ju optimeeridagi midagi.“

A: „Ja selle kaudu siis ka huvitatus ja lävimine tulevad?“

B: „Jah. Selle loogikaga olen jah täitsa nõus.“

A: „Vanuse kasvades lävimine ja teadmised suurenesid, aga huvitatus ei suurenenud. Ja hariduse puhul keskhariduse ja tavalise kõrghariduse vahel teadmised muutusid veidi ja huvitatus ei muutunud üldse.“

B: „Tavalise kõrghariduse puhul sulle mingid lisateadmised ikka antakse, aga sind lihtsalt ei huvita need. Et minu meelest on see täiesti okei.“

A: „Ja vananedes ja hariduse kasvades paraneb ka majanduslik iseseisvus.“

B: „Jah, ja siis sul on paratamatult vaja juba mingeid teadmisi ja lävimist.“

A: „Parempoolsed on rohkem huvitatud.“

B: „Rohkem ettevõtlikumad, sellest tulenevalt.“

4. Millised tulemused olid üllatavad? Miks?

5. Kas Te peate neid tulemusi kokkuvõttes reaalseteks või on need väga suurel määral teistsugused?

A: „Kas oli tulemustes midagi üllatavat? Kas sul tekkis mingeid vasturääkivusi enda loogikas nende tulemustega?“

B: „Ei, ausalt öeldes kõik tulemused on küllaltki põhjendatavad ja kõik on suhteliselt loogiline. Valimit võiks muidugi suuremaks ajada veidi.“

A: „Kuna me räägime hetkel inimesega, kes on maksuteemadest väga huvitatud, et kas on soovitusi töö edasiseks arenguks?“

B: „Spetsialiseeruda ja see kõik on hetkel natukene liiga laialivalguv. Et mitte võtta maksundus kui üldiselt vaid täpsemalt. Ja küsidagi siis, et mis on tulumaksumäär või mida iganes. Et neid teadmisi kontrollida, mitte tema hinnangut. Sest need reaalsed teadmised ja hinnangud ei pruugi alati just väga suures korrelatsioonis olla.“

A: „Täname intervjuueeritavat ja sellega intervjuu lõppeb.“

Süvaintervjuu 4 tekst

Intervjuueeritav (edaspidi B): „Naine, 18, elukoht linnas, haridustase põhiharidus, ühiskondlik staatus: õpilane, emakeel: eesti keel, poliitiline ideoloogia: vasakpoolne, majanduslik iseseisvus: olen majanduslikult sõltuv erinevatest toetustest, vanemate majanduslik kindlustatus: pigem madal.“

Intervjuueerija (edaspidi A): „Uurimustöö eesmärgiks on uurida Eesti noorte maksumentaliteeti ja see ankeetküsitlus on nüüd läbi viidud ja on vaja ainult veel noorte hinnangut tulemustele. Koosneb see maksumoraalist, teadmistest, lävimine teiste maksukultuuri elementidega, huvitatus ja väärtushinnangud. Esiteks ma näitan sulle neid küsimusi. Sa proovi neid nagu täita, aga mulle pole vaja neid vastata ja sa võid kohe jooksvalt kommenteerida.“

1. Millised küsimused on Sinu jaoks keerulised või raskesti arusaadavad? Miks?

B: „Ei olnud ühtegi.“

Intervjuueeritav komplitseeritult küsimust ei leidnud, seega liiguti edasi järgmise osa juurde. Intervjuueeritavale selgitatakse küsimusgruppe. Intervjuueeritavale hakatakse esitama püstitatud sisukaid hüpoteese lihtsustatud sõnastuses.

A: „Aga nüüd ma näitan sulle püstitatud hüpoteese ja ma tahan, et sa ütleksid oma arvamuse, lihtsalt selle pealt, kuidas sina kui üldkogumi liige ja kui inimene, kes tunne üldkogumit väga hästi, et kas see on Eesti noorte suhtes õige väide. Kehtib või mitte.“

B: „Mis asi see korrelatsioon on?“

A: „Lihtsalt öeldes tähendab see seda, et vastused ühtivad. Aga sa ei pea nii väga nendele küsimustele keskenduma. Ma tõlgendan küsimused sulle ära, sest need on muidu liiga raskelt kirja pandud.“

Arvestades eelmist küsimust, hakkab intervjuuerija esitama hüpoteese väga lihtsustatud võtmes ja on sunnitud tihti peale esimest proovi sõnastust lihtsustada või mõisteid täiendavalt selgitama.

2. Tuginedes oma kogemustele ja kuuluvusele üldkogumisse, mis Sina arvad, millised neist sisukatest hüpoteesidest saadakse vastu võtta?

A: „Esimene küsimus siis on, et kas noor, kes teab maksudest palju, on ka kõrgema maksumoraaliga ehk üritab vähem petta?“

B: „Ei pruugi.“

A: „Noor, kellel on palju teadmisi maksuteemadel, on vasakpoolsemate väärtushinnangutega ehk ta tahaks rohkem, et riigis kogutakse makse jaa nii edasi.“

B: „Ma arvan, et see tahtmine ei sõltu sellest, kui palju ta teab.“

A: „Kui noorel on kõrge maksumoraal ehk üritab vähem petta, siis ta on nende Skandinaavia poolsemate väärtustega ehk tahaks rohkem makse maksta.“

B: „Nojah.“

A: „Kas noor pigem ei tahaks makse maksta?“

B: „Ei, nad ei tahaks, aga nad saavad aru, et see on vajalik.“

A: „Kumba mõtteviisi eelnevalt seletatutest noored rohkem pooldavad?“

B: „Seda Skandinaavia oma.“

A: „Kas noored tunnevad ennast maksuteemadel pädevana?“

B: „Ei tunne.“

A: „Kas noored suhtlevad maksuametiga, maksuametnikega, maksuspetsialistidega?“

B: „Mina ei ole üldse kuulnud, et keegi suhelnud oleks.“

A: „Kas meeste maksumoraal on madalam kui naiste oma?“

B: „Jah.“

A: „Kas vaesemast perest pärit noorel on maksumoraal kõrgem? Ehk et, kas rikas üritab rohkem kõrvale hiilida maksukohustusest?“

B: „See ei ole oluline.“

A: „Kas noori ei huvita maksundus ja maksuteemad?“

B: „Ma usun, et huvitab ikka.“

A: „Kas noor, kes teab maksudest palju, et kas see tõstab ka tema huvitatust?“ „Kas suurem teadmine maksudest võib tõsta ka tema huvitavust antud teemal.“

B: „Võib tõsta küll jah.“

A: „Kas sa arvad, et noore poliitideoloogia on edasi kandunud ka tema maksuteemadega seotud väärtushinnangutesse?“

B: „Ma ei mõista küsimust.“

A: „Põhimõtteliselt, et kas noored oskavad siduda maksundust poliitikaga? Kas nad tajuvad maksuteemasid poliitikas?“

B: „Jah, tajuvad küll.“

Intervjueeritavale selgitatakse haridusgruppe.

A: „Kas kõrgem haridustase tagab ka parema teadlikkuse maksudest?“

B: „Nojah.“

A: „Aga kas see tagab ka kõrgema huvitatuse?“

B: „Kui sa kõrgharidust lähed õppima, siis sa tahaks ikka teada ju sellest teemast.“

Intervjueeritavale näidatakse tulemusi ja küsitakse tema arvamust nende kohta. Intervjueerija keskendub info saamisele noorimast vanusegrupist ja maapiirkonna inimestele.

A: „Tulumaksudeklaratsiooni oskavad paljud iseseisvalt täita. Kas sa ise või kas sa tead, et su sõbrad on tulumaksudeklaratsiooni täitnud?“

B: „Ei tea.“

A: „Kas sa oled käinud maksuameti e-versioonis?“

B: „Ei ole.“

A: „Kas sa oled kuulnud sellest?“

B: „Ei ole.“

A: „Seda suhtlemist siis nooremate seas väga ei ole?“

B: „Ei.“

3. Kas Teil on soovi veel mõne küsimuse või küsimusgrupi tulemusi ette aimata?

A: „Mis sa arvad, kas maksumoraal oli Eesti noortel pigem kõrge või madal?“

B: „Pigem kõrge ma arvan.“

A: „Teadmised, kuidas nad ennast just tunnetavad?“

B: „Need võisid sellised keskmised olla.“

A: „Huvitatus?“

B: „Selline keskmine.“

A: „Inimene, kes teab maksudest palju - see tähendab ka seda, et ta suhtleb rohkem maksuameti ja maksuametnikega ja ta on huvitatud põhimõtteliselt rohkem. Või sa jätaksid mingi osa siit välja?“

B: „Ma jätaksin selle huvitatuse välja.“

A: „Kas intervjuueeritav on elanud pikka aega maapiirkonnas ja teab sealt ka paljusid noori?“

B: „Jah.“

Intervjuueeritavale jätkatakse tulemuste näitamist ja küsitakse tema arvamust nende kohta.

A: „Linlased teavad rohkem maksuteemadest kui mitte linlased.“

B: „Ei, ma arvan, et see ei ole õige.“

A: „Aga et linlased on rohkem huvitatud maksuteemadest kui mitte linlased.“

B: „Ei.“

A: „Kas linlaste väärtushinnangud on rohkem parempoolsed?“

B: „Ma arvan, et see ei sõltu sellest.“

A: „Eestlaste maksumoraal on venelastest kõrgem.“

B: „Võib küll olla natukene.“

A: „Kuidas te kommenteeriksite järgnevat. Noored, kelle vanemad on rikkamad, nad on huvitatud rohkem ja lävivad rohkem. Ja nende väärtushinnangud on parempoolsemad.“

B: „Ma ei tea.“

A: „Kuidas te suhtute sellisesse mõttekäiku. Rikkamatel on rohkem raha ja seega nende vanemad tegelevad rohkem maksudega, kuna on mida optimeerida. Ja sealt kaudu kandub see huvi edasi ka lastele, noortele.“

B: „Et kas see on tõsi? Ma arvan, et nad teavad sellest rohkem, aga huvitatus on kaheldav.“

A: „Mis sa arvad, et mis omadused vanusega paremaks lähevad?“

B: „Kindlasti teadmised. Saadakse teada, et miks on vaja. Ja võib-olla sellest tulenevalt ka maksumoraal paraneb. Ja lävimine, sest sul on seda rohkem vaja. Ja väärtushinnangud ka kindlasti muutuvad.“

A: „Aga kas kõrgem haridus mõjutab?“

B: „Nojah, kõiki. Tegelikult väärtushinnangud ma ei usu, et väga muutuvad.“

A: „Kui noor hakkab raha teenima, kas ta teadmised suurenevad?“

B: „Kindlasti. Jah, need teised ka. Sa ju pead olema huvitatud. Aga selle väärtushinnangu kohta ma ei teagi. Kui ma enda kohta ütlen, siis ma arvan, et mul polegi veel otseselt välja kujunenud neid väärtushinnanguid.“

A: „Kas su tuttavatel ja sõpradel sinu vanusegrupis, kas sa arvad, et neil on väärtushinnangud ja maailmapilt välja kujunenud?“

B: „Ma ei usu.“

4. Millised tulemused olid üllatavad? Miks?

5. Kas Te peate neid tulemusi kokkuvõttes reaalseteks või on need väga suurel määral teistsugused?

A: „Kas intervjuueeritaval on veel midagi kommenteerida, millega ta nõus pole? Või on midagi, mida sa tahaksid ütelda oma noorema vanusegrupi kohta?“

B: „Üldiselt ma arvan, et minu vanustel on see teadlikkus ikka suhteliselt väike ja need väärtushinnangud ei ole päris välja kujunenud. Ja huvitatus pigem väikene. Võib-olla hakkab siis muutuma, kui me täiesti iseseisvaks saame. Maksumoraal ma arvan aga, et on minu tutvusringkonnas päris kõrge. Saadakse ikkagi aru, milleks on vaja neid makse maksta ja kuidas see kõik seotud on.“

A: „Täname intervjuueeritavat!“

Süvaintervjuu 5 tekst

Intervjuueeritav (edaspidi B): „Olen mees, 23 aastat vana, elan linnas, kõrgharidus omandamisel, hetkel olen üliõpilane ja ettevõtja, emakeel on eesti keel, ma arvan olevat pigem parempoolne, ei ole majanduslikult täiesti iseseisev.“

Intervjuueerija (edaspidi A): „Uurime Eesti noorte maksumentaliteeti. Koosneb see maksumoraalist, teadmistest, lävimine teiste maksukultuuri elementidega, huvitatus ja väärtushinnangud. Ma annan sulle vaadata küsimused. Sa proovi neid täita, aga mulle pole vaja neid vastata ja sa võid kohe jooksvalt kommenteerida.“

1. Millised küsimused on Sinu jaoks keerulised või raskesti arusaadavad? Miks?

B: „Kõik, vaatasin läbi.“

Intervjueeritav komplitseeritud küsimust ei leidnud, seega liiguti edasi järgmise osa juurde. Intervjueeritavale selgitatakse küsimusgruppe. Intervjueeritavale (talle) hakatakse esitama eelnevalt püstitatud sisukaid hüpoteese lihtsustatud sõnastuses.

2. Tuginedes oma kogemustele ja kuuluvusele üldkogumisse, mis Sina arvad, millised neist sisukatest hüpoteesidest saadakse vastu võtta?

A: „Maksuteadlikkuse skoorid on korrelatsioonis maksumoraali skooridega.“

B: „Pigem eestlane on ikka selline inimene, kes soovib hoiduda nendest maksudest. Sel juhul see kehtiks, kui inimene, kes seda maksu maksab, teaks kuhu ta raha läheb. Aga antud hetkel pole eestlastel aimugi. Inimesed ei usu süsteemi.“

A: „Kas inimese maksuteadlikkus mõjutab tema väärtushinnanguid? Ehk seda, kas need on parempoolsed või vasakpoolsed.“

B: „Ma arvan, et pigem on see ikkagi suhtumine ühiskonda. Need kujunevad enne välja ja siis maksuteadlikkus tuleb hiljem lihtsalt juurde. Eestlased ikka hetkel tahavad hästi palju raha teenida.“

A: „Kas maksumoraal on seotud väärtushinnangutega?“

B: „Pigem on see seotud kohustusega, Eesti mõttes. Sa pead maksma, mitte et tahad maksta. See võib olla levimas, et maksavad maksu selleks, et parandada oma heaolu ja teisi aidata.“

A: „Eesti noorte maksumoraal. Ma väidan, et see on negatiivne ehk see on suhteliselt madal.“

B: „Ei seda ma usun, et see on madal, sest noore ettevõtjana sa proovid ikka võimalikult vähe maksu maksta ja võimalikult palju raha endale ja firmasse jätta. Seda muidugi siiski seadusepiires, aga augud on ju olemas, ütleme nii.“

A: „Enamus Eesti noored ettevõtjad on parempoolsed?“

B: „Jah.“

A: „Väärtushinnangud mis sa arvad kummale poole võiksid jääda Eesti noortel?“ Mis Sa arvad kummale poolele võiksid jääda Eesti noorte väärtushinnangud?

B: „Pigem parempoolsed. Mina küll sotsiaalsetel probleemidele pilku ei pööra väga. Aga see oleneb väga vaatevinklist, et kui sa ei ole ettevõtja, vaid palgatööline, siis sa tahad rohkem tagatise saada.“

A: „Mis sa arvad, kuidas vastati 7. küsimusele?“

B: „Ma usun, et nad ei ole positiivsel poolel. Nad võib-olla mõtlevad, et nad on positiivsel poolel. Hindavad oma võimeid üle.“

A: „Kas Eesti noored suhtlevad palju teiste maksukultuuri elementidega?“

B: „Pigem ei suhtle, sest kogu asi on kolinud internetti ja see vajadus nendega tegeleda on vähenenud. Kõik käib digitaalselt tänapäeval.“

A: „Kas sa oled maksuameti e-versioonis käinud?“

B: „Ma olen isegi seal arvel. Ma olen aastaaruandeid ja kõike teinud seal. Tähendab mu ema, ta on raamatupidaja.“

A: „Kas on keeruline?“

B: „Alguses on keeruline, aga kui asjale pihta saad, siis väga keeruline ei ole. Väga kasutajasõbralik ka just ei ole.“

A: „Meeste maksumoraal on madalam kui naiste oma ehk et naised on vähem aldis viima ellu maksupettusi.“ Naised on maksupettusi vähem aldis ellu viima.

B: „Võib-olla vähesel määral, aga ma üldiselt usun, et asi on ikkagi eestlase iseloomus, mis tahab võimalikult palju saada sealt, kust võimalik. Samas ma ei ole kokku puutunud, ma ei oska seda täielikult väita.“

A: „Vahe tuli, aga see ei ole väga suur. See on ülemaailmselt pigem nii.“

B: „Mehed julgevad rohkem riskida.“

A: „Kas vaesemate vanematega noored on kõrgema maksumoraaliga?“

B: „Mitte oluliselt ma arvan.“

A: „Õige, see ei ole oluline. Maksundustemasse huvitatus, mis sa arvad üldiselt Eesti noorte osas.“ Mis sa arvad, kui huvitatud Eesti noored üldiselt maksundustemadest on?

B: „Mina olen küll huvitatud, aga ega väga palju vist küll ei mõtelda selle peale. Nendele tavaliselt on tähtis see, mida sa saad oma netopalgaks ja selle järgi elad.“

A: „Aga kui sa oled suhelnud teiste noorte ettevõtjatega, kas nende maksundustemasse huvitatus on kõrgem?“

B: „On ikka jah, neil on tegelemist nendega, nad peavad teadma neid.“

A: „Kas maksuteadlikkus on seotud huvitusega?“

B: „Ikka jah, kui teema ei huvita, siis ikka ei loe asja.“

A: „Kas noored seovad ära poliitika ja maksundustemad. Et poliitikas on väga palju neid maksundustemasid. Kas poliitideoloogia on seotud väärtushinnanguga, et kas seal on seos?“

B: „Ma arvan, et pigem iga valimine nad vaatavad, kellel kõige paremad programmid on ja paremad ideed, mis istuvad. Propagandast mõjutatavad. Samas nad on ka üpris poliitiliselt aktiivsed Samas on nad ka poliitiliselt üpris aktiivsed. et Viimastel aastatel on aktiivsemaks muutunud. Üteldakse välja, mida arvatakse, mitte ei istuta niisama.“

Intervjueeritavale selgitatakse haridusgruppe.

A: „Kas aste astmelt haridusega toimub maksuteadlikkuse tõus?“

B: „Ma ütleks, et need, kes keskharidusega on, et need teavad väga pinnapealselt seda. Need, kes ülikoolis on, need on saanud mingi teadusliku loengu sel teemal , aga väga palju on siiski seda *trial error*’it. Aga majandusliku kõrgharidusega inimene peaks olema asjas pädevam ja peaks suutma paremini orienteeruda neis teemades.“

A: „Täpselt nii see oli. Vahetades maksuteadlikkuse huvitatuse vastu, mis erinevusi see kaasa toob?“

B: „Gümnaasiumis ma usun, et inimesed on sel ajal just saanud täiskasvanuks ja neile on see maailm avatud ja hästi palju uusi huvitavaid asju on. Neid kindlasti huvitab maksu asi hästi palju, aga võib-olla nad ei hooa seda veel kõike ja ei saa kõigest hästi aru. Tavalise kõrgharidusega inimese puhul, ma arvan, et see huvi alles siis ehk tõuseb, kui nad oma ettevõtet hakkavad looma. Majanduslik kõrgharidus on selline omaette klass juba.“

A: „Põhimõtteliselt oli sul jälle õigus.“

Intervjueeritavale näidatakse tulemusi ja küsitakse tema arvamust nende kohta.

Intervjueerija keskendub ettevõtja ja ettevõtlikkusega seotud küsimustele.

A: „Küsiks su kommentaare mõnele küsimusele, näiteks 4. küsimus. Miks Eesti noored ei käi peale kaebamas?“

B: „*Take what you can, give nothing back.* Kui sul on tuttavad, kel läheb hästi, siis lähed proovid koostööd teha. Rikast ja edukat tuttavat on vaja.“

A: „Kui sul aga konkurent tegeleks maksupettusega?“

B: „Siis oleks juba mõeldav.“

A: „6. küsimus. Austraallased vastasid teise poolde need vastused. Mille põhjal Eesti noored oskasid pädevalt vastata sellele?“

B: „Loogikast ja sellest, mida sulle terve elu on pähe tambitud, et maksu peab maksma ja muidu ei toimi.“

A: „Kas sina oled ettevõtjana suhelnud maksuametnikega, maksuspetsialistidega?“

B: „Meili teel olen.“

A: „Miks Eesti noored ei ole huvitatud kõrghariduslikust maksuteadmusest?“

B: „Ma arvan, et neid on liiga palju. Ja see on liiga keeruline, minnakse rohkem sotsiaalteemadesse.“

A: „Kas ettevõtjatest noored räägivad omavahel rohkem maksuteemadest, kui seda teevad tavalised noored?“

B: „Vast ikka, see on ju aktuaalne iga töö tegemise juures. Kui sa oled ettevõtja, siis sa pead paratamatult sellega tegelema.“

A: „Kas sa sooviksid muuta midagi Eesti maksusüsteemis, mis puudutab ettevõtjaid?“

B: „Ma ei teagi, kas on midagi vaja. Ei ole vist nagu.“

3. Kas Teil on soovi veel mõne küsimuse või küsimusgrupi tulemusi ette aimata?

A: „Maksumoraal, kuhu poole jäi keskväärus?“

B: „Halvemale.“

A: „Isegi paremale. Aga teadmised, subjektiivselt?“

B: „Nad ilmselt arvavad, et teavad palju, seega ülesse poole.“

A: „Lävimine?“

B: „Väikene.“

A: „Huvitatus?“

B: „Keskpärane ma arvan. Samas ma ju enne rääkisin, et nad ei tegele sellega.“

A: „Väärtushinnangud?“

B: „Pigem parempoolsed ma arvan. Eesti ühiskond on parempoolne.“

Intervjueeritavale jätkatakse tulemuste näitamist ja küsitakse tema arvamust nende kohta.

A: „Maal on teadlikkus ja huvitatus väiksemad.“

B: „Seda kindlasti.“

A: „Venelaste maksumoraal on halvem. Mis võiks selle põhjustada?“

B: „Halb suhtumine riigi vastu ja negatiivne suhtumine süsteemi. Ma ei usu, et nad tunnevad, et nad saaks sealt midagi väga tagasi.“

A: „Kas sinu kõrge huvitatus maksuteemade vastu on seotud sellega, et su vanemad on majanduslikult kõrgelt kindlustatud?“

B: „Kindlasti on. Ema on ju ka majandusmagister. Aga üldiselt see võib tõene olla küll, sest kui vanemad on juba majandsulikult edukad siis see tähendab, et nad teevad midagi. Ja see on tavaline teema söögilauas ja sealt tekib ka huvi.“

A: „Aga sinu parempoolsust?“

B: „Pigem mitte, sest alguses ma ei olnud äärmuslik. Ma olen alati tahtnud ise edasipüüdlik olla.“

A: „Vanuse tulles teadlikkus ja lävimine suurenevad. Kuidas sina püüaksid selle ära seletada?“

B: „Mida vanemaks saad, seda rohkem sa sellega tegeled. Sa hakkad raha planeerima ja sa pead hakkama sellega tegelema.

A: „Kummal on suuremad maksuteadmised? Kas parematel või vasakpoolsetel?“

B: „Pigem vasakpoolsetel, sest nad rõhuvad nendele teemadele. Samas nad võib-olla ei tea väga, mida nad räägivad.“

A: „Millised küsimusgrupid on omavahel statistiliselt oluliselt korrelatsioonis?“

B: „Teadmised ja lävimine ja huvitatus. Ja siis maksumoraal ja väärtushinnangud käivad kokku.“

4. Millised tulemused olid üllatavad? Miks?

A: „Millised tulemused olid üllatavad?“

B: „Võib-olla see, et noored on nii enesekindlad, et nad teavad maksudest nii palju. Ma kardan, et see on selline petteunelm kahjuks. Nad loevad küll meediat ja mõtlevad, et teavad tänu sellele palju, aga kui ikka neid seadusi ja asju lugenud pole, siis ei tea ikka.“

5. Kas Te peate neid tulemusi kokkuvõttes reaalseteks või on need väga suurel määral teistsugused?

A: „Kas tulemused tundusid sulle usutavad?“

B: „Ma arvan, et need tulemused on Eesti ühiskonda ja selle noori küllaltki hästi portreerivad.“

A: „Täname vastajat ja sellega ka see intervjuu lõppeb.“

SUMMARY

TAX MENTALITY AS A PART OF TAX CULTURE OF ESTONIAN YOUNG PEOPLE

Ingvar Viin

Taxation is an important part of society that has been researched since economic science came up in 18th century. As social values have spread and tax knowledge has increased, researches about countries' tax culture and its importance in forming tax systems are becoming more and more common. Compared to other concepts of tax science, researches about tax culture are still very rare. Researches about tax mentality are even more rare.

The tax system for newly independent Estonia was largely formed on suggestions of tax specialists. Estonian tax system is a good example of a situation while forming the system, country's tax culture, that was in that period of time still strongly influenced by Soviet Union's tax culture, was taken in count. Because of this Estonian tax system was made as simple as possible, for civilians and also entrepreneurs. During last years a content-rich discussion has started over the possibility of adjusting tax codes more conformable for Estonian society, that has changed over the period of reindpendence. According to critics who call for a change, tax system should be reformed to a less liberal system that differentiate taxpayers on their wealth and income.

Approaching that discussion more scientifically calls for a charting of taxpayers tax mentality. Through charting the tax mentality one could make statistically significant arguments that could make the decision making process more easy. Estonian taxpayers' tax mentality charting is a capacious work. Thus the present bachelor's thesis is focusing on only one generation, youth aged 18-26 years (hereafter „the youth“).

The aim of these bachelor's thesis is the generalisation of Estonian youth's tax mentality by carrying out an in-depth research.

The purpose of the research is:

- thoroughly explain the concept of tax mentality and concepts that bound with that;
- structuring the youth's tax mentality;
- thoroughly examining bounds between the youth's tax mentality and their socio-demographic characteristics;
- the youth's tax mentality's qualitative analysis;
- making suggestions to develop the tax culture.

Bachelor's thesis contains theoretical introductory and principal empirical research and data analysis. Theoretical chapter consists of four sub-headings, which are mostly based on English-language articles from online databases. The hypothesis are written in the last part of theoretical chapter. An empirical research is carried out for testing the hypothesis and examining bounds between the youth's tax mentality and their socio-demographic characteristics. The results are gathered through a questionnaire and interviews. 172 Estonian young people answered the questionnaire. People for depth interviews were chosen for different socio-demographic characteristics in order to cover the sample as well as possible. The empirical part ends with making suggestions to develop Estonian tax culture.

Based on the results, five written hypotheses are being tested. It appears that the youth's tax morale is higher than expected, their tax bounded values are not politically right-winged and their subjective evaluation of tax knowledge is rather high. They communicate minimally with other tax culture members and their general interest in taxation topics is limited.

T-tests and ANOVA (Analysis of Variances) gave a lot of new information about the differences in the answers between different socio-demographic characteristics. Women's tax morale is higher than men's and a youngster who is coming from a

wealthy household is more interested about taxation topics. The youth can also see the connection between their taxation viewpoints and their political ideology.

During depth interviews the interviewees' were asked to give their judgments about the results to explain some previous questions that had come up during the analyses. It came out that higher education does not currently increase tax knowledge as much as expected and higher tax knowledge is rather more connected with the fact that young people start their working life at an early age. The interviewees had some doubts about the results of high tax knowledge and tax morale. Some of them suggested to carry out an objective research about the youth's high tax knowledge although most of the interviewees thought their tax knowledge to be also rather high. The youth's overall evaluation for the results that were found from quantitative research was positive.

For the last thing some suggestions to develop Estonian tax culture were given. Tax Board whose E-Tax communication system is useful for the youth, should try to narrow the gap between Estonian taxpayers' tax morale and tax compliance. Academics who research taxation topics must help by getting some information why taxpayers do not behave like their tax morale tell them to behave. Politicians and the Government must try to regain the trust of taxpayers as political culture seems to be affecting taxpayers' tax mentality.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Ingvar Viin

(sünnikuupäev: 04. 05. 1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
EESTI NOORTE MAKSUMENTALITEET RIIGI MAKSUKULTUURI OSANA,
mille juhendaja on Viktor Trasberg,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse
tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja
lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 15.01.2013